

Juridiska institutionen

Examensarbete på juristprogrammet

Höstterminen 2017

30 hp

Riskbedömningar, våld och barnets bästa

En studie av vårdnadsprocessens riskbedömningar vid fall av våld,
sekretessmarkering och skyddat boende

Hillevi Dahlin Kretz

Handledare: Torbjörn Odlöw
Examinator: Pernilla Marklund

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Förkortningslista	5
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Avgränsningar.....	9
1.4 Metod och material	10
1.5 Förslag till vidare forskning	14
1.6 Uppsatsens fortsatta disposition.....	14
2 Barnets bästa.....	14
2.1 Barnkonventionen	15
2.2 Kontinuitetsprincipen och barns grundläggande rättigheter	18
2.3 Nära och god kontakt	19
2.4 Risk att fara illa	20
3 Riskbedömningar ur ett rättsligt perspektiv	21
3.1 Officialprincipen - domstolens utredningsansvar	22
3.2 Prövning av risk	23
3.2.1 Första steget - riskfaktorer	24
3.2.2 Andra steget - individualiserad prövning.....	25
3.2.3 Bevisning.....	26
3.3 Risknivån	27
3.4 Hur tungt väger risken att barnet far illa?	28
4 Riskbedömningar ur ett sociologiskt perspektiv	30
4.1 Allmänt om vårdnadsutredningar och dess riskbedömningar	31
4.2 Socialtjänstens spetskompetens och biträdande funktion.....	33
4.2.1 Handbok - vårdnad, boende och umgänge.....	34
4.2.2 Handbok - våld.....	36
4.3 Forskning inom våld i nära relation	37
5 Undersökning av hovrättsdomar och vårdnadsutredningar.....	40
5.1 Urval av material och metod.....	40
5.2 Undersökning - referat av vårdnadsutredningar och domar	41
5.3 Sammanfattande kommentarer.....	51
6 Skyddat boende och sekretessmarkering	52
7 Undersökning av domares och vårdnadsutredares ställningstagande till skyddat boende och sekretessmarkering.....	55
7.1 Urval av material och metod.....	55
7.2 Undersökning - referat av vårdnadsutredningar och domar	56
7.3 Sammanfattande kommentarer.....	60
8 Analys.....	60
8.1 Riskbedömningar.....	61
8.2 Sociologisk forskning och riskbedömningar.....	67
8.3 Missbruk av påstått våld.....	69
8.4 Skyddat boende och sekretessmarkering	70

8.5 Förslag på hur bristerna kan åtgärdas	73
9 Slutsats.....	74
Källförteckning	75

Sammanfattning

Barn i vårdnadstvister lider ökad risk att utsättas för barnmisshandel och upp emot 84 % av barnen i vårdnadstvister har utsatts för våld eller övergrepp. Vikten av att hantera våld i nära relation är därmed av central betydelse vid hanteringen av vårdnadsprocesser.

Syftet med uppsatsen är att utreda om aktörerna i vårdnadsprocessen på ett tillfredsställande sätt beaktar risken att barnet far illa p.g.a. våld eller övergrepp för att uppnå målet: *barnets bästa*. Riskbedömningar är verktyget som används för att avgöra om barnet i framtiden riskerar att fara illa genom våld eller övergrepp eller om barnet riskerar att utan anledning avskärmats från kontakt med en förälder. Det anses berättigat att avskilja barnet från riskföräldern när våld eller övergrepp uppfyller en viss risknivå. Denna uppsats indikerar att kravet på risknivån är allt för hög i förhållande till barnets bästa och att risken att barnet far illa i princip aldrig ges avgörande betydelse för bedömningen av barnets bästa. Rätten beaktar således inte risken att barnet far illa i tillräckligt hög utsträckning för att uppfylla barnets bästa.

Barnets bästa ska inte enbart avgöras utifrån ett rättsligt perspektiv. Rätten måste tillföras andra kompetenser utöver juridiken för att kunna göra adekvata riskbedömningar och avvägningar i enlighet med barnets bästa. Denna uppsats undersöker hur det rättsliga perspektivet sammanfaller med den sociologiska forskningen inom fältet våld i nära relation. Uppsatsen visar att spetskompetensen inom socialvetenskap sällan tillförs rätten genom vårdnadsutredningar, vilket resulterar i att juridiken förlorar kontakt med den verklighet den ska reglera och kan riskera att bli ett autonomt system skiljt från forskningens observationer och resultat. Detta blir särskilt tydligt när forskning inom sociologi sedan länge ifrågasatt validiteten av de rättsliga utgångspunkterna: att betrakta våld i ljuset av föräldrarnas separation och föreställningen att våld används som ett medel för att vinna processuella fördelar. Sociologin motiverar en lägre risknivå än vad som speglas i rättstillämpningen samt stipulerar att risken att barnet far illa ska ges avgörande betydelse vid beslut till barnets bästa.

Skyddat boende och sekretessmarkering utgör två förhållandevis outforskade omständigheter inom juridiken. Båda dessa åtgärder vidtas ofta vid våld i nära relation och innebär att den våldsutsatta personen lever relativt skyddat. Skyddat boende saknar juridisk definition och sekretessmarkering är den svagaste graden av skydd som inte avser ge några rättsverkningar. I uppsatsen framkommer emellertid att dessa omständigheter är av stor betydelse för vårdnadsfrågan, men inte nödvändigtvis ingår i riskbedömningen av våld eller övergrepp. Utredningen tyder på att vårdnadsutredare använder skyddet som en självständig grund för sina rekommendationer. Domstolarna, å sin sida, lägger i majoriteten av fallen skyddet till grund för avgöranden i enlighet med kontinuitetsprincipen.

Förkortningslista

Barnkonventionen	Förenta Nationernas konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Direktiv
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FOL	Folkbokföringslag (1991:481)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
JO	Justitieombudsmannen
MPV	Möta Pappor med Våldsproblematik
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OSL	Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätt
Vårdnadsutredningar, vårdnads mål/vårdnadstvist	Termerna kommer att användas som samlingsbegrepp för vårdnad, boende- och umgängesfrågor. När jag specifikt syftar till en av företeelserna kommer jag att skriva ut vilket av de tre alternativen som berörs.
WHO	World Health Organization

1 Inledning

Sverige är ett fredligt land med stor jämlikhet, där alla barn garanteras en trygg uppväxt. Det är ett civiliserat land där ingen tillåts utöva makt över någon annan genom våld. Men det är också ett land som kritiserats av FN:s barnkommitté för att inte helt följa Barnkonventionen. Skilsmässorna är många och våldet ökar. Hur uppkommer detta glapp mellan den verklighet vi tror oss leva i och den verklighet som är?

Våld i hemmet är, och har alltid varit, svårt att komma åt för rättsväsendet som har till uppgift att säkra varje medborgares rättigheter och förhindra våld. Utgången i vårdnadsmål rör inte enbart dem som deltar i vårdnadstvisten, utan blir ett slags inofficiellt prejudikat för vad samhället accepterar och var gränserna går. Barnaga är t.ex. förbjudet i svensk lag, men är det tillåtet att slå barn under pågående separation? Bidrar rättsväsendet till en falsk bild av Sverige – att vi är ett fredligt folk som inte utövar våld – i de fall man undviker att undersöka om våld mot barn faktiskt förekommit? För att lösa en problematik behöver själva problemet identifieras och definieras. Tendensen att fokusera på det som är mer lätthanterligt eller acceptabelt, t.ex. samarbetsvårigheter, gör att våld kan passera utan att uppmärksammas.

Jag kommer i min uppsats att visa på svagheter i hanteringen av våld mot barn för att ge en förståelse för hur rättsväsendet, trots goda föresatser, riskerar att missa målet. Min intention är att identifiera och förklara de medel och verktyg som finns till förfogande för att säkra att barn inte utsätts för våld i hemmet.

1.1 Bakgrund

Vårdnadslagstiftningens grundtanke är att så långt som möjligt främja samförståndslösningar och föräldransvar.¹ *Barnets bästa* är den styrande principen gällande alla åtgärder som rör barn.² För att säkerställa barnets bästa i mål om vårdnad, boende och umgänge har domstolen, utöver en konfliktlösande funktion, även en kontrollfunktion. Kontrollfunktionen innebär att rätten ex officio ska kontrollera om föräldrars överenskommelser i vårdnadsmål är förenliga med barnets bästa.³ Vårdnad, boende och umgänge regleras i FB 6 kap. och är av civilrättslig karaktär.⁴

---

¹ Rejmer, Annika, *Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund, 2003, s. 181.

² Kaldal, Anna, *Parallella processer: en rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål*, Jure, Stockholm, 2010, s. 25; prop. 2005/06:99, *Nya vårdnadsregler*, s. 38.

³ Schiratzki, Johanna, *Vårdnad och vårdnadstvister*, Norstedts juridik, Stockholm, 1997, s. 260.

⁴ A.a., s. 19; Rejmer, 2003, s. 115.

I proposition 2005/06:99 framfördes en oro från bl.a. Socialstyrelsen, Barnombudsmannen och Brottsoffermyndigheten, över att domstolarna inte i tillräckligt stor utsträckning uppmärksammade *riskerna att barn far illa*.⁵ Propositionen ledde till 2006 års vårdnadsreform, där domstolar och socialnämnder ålades att fästa större vikt vid risken att barn far illa vid beslut om vårdnad, boende och umgänge. I samband med detta infördes riskbedömningar som ett verktyg för att i större utsträckning ta hänsyn till eventuella riskfaktorer kring barn. I SOU 2017:6 utvärderades denna reform. Utvärderingen noterade brister i riskbedömningarnas utformning och efterlyste en mer rättssäker och standardiserad metod för bedömningarna. Vidare noterade utvärderingen att antalet mål hade ökat och att konfliktnivån höjts,⁶ samt att påståenden om våld var vanligt förekommande.⁷ Trots utvecklingen mot ett ökat behov av välutvecklade riskbedömningsinstrument har riskbedömningar studerats i mycket begränsad omfattning i rättskällor och inom det rättsvetenskapliga forskningsfältet.⁸

Inom den rättsvetenskapliga forskningen visar Anna Kaldal på två tendenser som präglar vårdnadsutredningar. Den ena tendensen är att uppgifter om våld i en vårdnadstvist beaktas i ljuset av föräldrarnas separation. Våldet betraktas därmed som övergående eftersom det är knutet till separationssituationen, inte personen. Den andra tendensen är att uppgifter om våld betraktas som en falsk anklagelse från den ena föräldern i syfte att smutskasta den andra, och således vinna processuella fördelar.⁹ I kontrast fann Annika Rejmer i sin undersökning att våld förekommer i 75 % av de familjer som hamnar i en vårdnadstvist och att våldet vanligtvis har flera bakomliggande orsaker. Därmed kan det inte anses vara till barnets bästa att domstol och socialsekreterare väljer att bortse från våld.¹⁰ Vid misstanke om *missbruk av påstående om våld* dömer rätten oftast till ensam vårdnad till förmån för den påstådde våldsutövaren.¹¹ Således finns ett behov av att analysera om risk för våld i högre grad kan anses föreligga enligt sociologisk forskning eller om risk för missbruk istället är att betrakta som ett större problem.

Det är allmänt erkänt att principen barnets bästa är en företeelse som inte enkom kan tolkas med hjälp av rättsliga verktyg. Barnets bästa ska utvärderas med hjälp av allmänna erfarenheter och kunskaper, såväl som genom kunskap om det enskilda barnet.¹² Detta innebär att för att nå barnets bästa, vilket innefattar rätten att inte fara illa, behöver domstolen hjälp från andra yrkesverksamma och även andra discipliner utöver juridiken, såsom socialt arbete, sociologi och psykologi.

Uppsatsen kommer att argumentera för att domstol och socialsekreterare, genom att använda sig av den omfattande forskningen om våld i nära relation som finns tillgänglig, kan öka

---

⁵ Prop. 2005/06:99, s. 41.

⁶ SOU 2017:6, Se barnet!. Betänkande av 2014 års vårdnadsutredning, s. 140.

⁷ A.a., s. 152.

⁸ Kaldal, 2010, s. 35.

⁹ A.a., s. 80.

¹⁰ Rejmer, 2003, s. 132.

¹¹ Schiratzki, Johanna, Mamma och pappa inför rätta, Iustus, Uppsala, 2008, s. 93; prop. 1990/91:8, Om vårdnad boende och umgänge, s. 40.

¹² Prop. 2005/06:99, s. 40.

möjligheterna för fler träffsäkra riskbedömningar vid fall av våld. Socialtjänstens uppgift är att bidra med *spetskompetens* i riskbedömningen, men allt fler utredningar pekar på att socialtjänstens bedömningar i större utsträckning liknar den rättsliga. Detta innebär att spetskompetens gällande bl.a. våld inte tillförs rätten i den utsträckning som lagstiftaren tänkt, utan endast syftar till att utreda de rättsliga rekvisiten.¹³ Ovanstående, tillsammans med avsaknaden av standardiserade metoder för riskbedömningar, minskar domstolens förutsättningar att värdera sannolikheten att risken kommer att infalla och vilka konsekvenser risken kan medföra.

Termen *skyddat boende* är något som rätten ofta använder i sina domar, men som de facto saknar en juridisk definition.¹⁴ Varje år ökar andelen personer som söker sig till skyddade boenden och även boendetiderna har förlängts.¹⁵ Därmed finns ett ökat behov av ett rättsligt ställningstagande till skyddat boende inom familjerättsliga tvister.

Vart tionde barn upplever våld och vart tjugonde barn upplever våld ofta.¹⁶ Vad kan göras för att minska barns utsatthet i hemmet?

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens huvudsakliga syfte är att utforska om domstolen på ett tillfredsställande sätt beaktar de riskfaktorer som framkommer i riskbedömningen i vårdnads mål, i förhållande till barnets bästa, och hur domstolen ställer sig till påstått våld som riskfaktor. När uppgifter om våld förs fram i vårdnads mål ska en riskbedömning alltid göras.¹⁷ Enligt FB 6:2a 2 st. 1 p. ska domstolen och socialnämnden fästa särskilt avseende vid risken att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp vid bedömningen av barnets bästa. Vid en riskbedömning ska domstolen vidare ta ställning till hur sannolikt det är att barnet far illa på grund av riskfaktorerna. Detta innebär att domstolen ska bedöma om risk för våld föreligger, samt vilket slags våld det rör sig om. Till sin hjälp har domstolen socialtjänstens spetskompetens inom socialt arbete och socialvetenskap.

Jag avser att undersöka hur väl domstolens sannolikhetsbedömningar sammanfaller med de kunskaper som finns inom det socialvetenskapliga fältet angående våld i nära relation. Utgör våldet högre risk än vad domstolen bedömer utifrån den forskning som presenteras om våld i

---

¹³ Kaldal, 2010, s. 265; Rejmer, Annika, Barnets bästa i vårdnadstvister, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 367–375, s. 270.

¹⁴ Dir. 2016:99, Ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende.

¹⁵ A.a.; SOU 2017:6, s. 389.

¹⁶ Dahlstrand, Lotta, Eriksson, Maria, Fröberg, Linda, Ombudets roll i tvister om vårdnad, boende och umgänge – en balansakt i pedagogik, psykologi och medling, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 136–146, s. 159.

¹⁷ Prop. 2005/06:99, s. 42.

nära relation? Kan detta i så fall tyda på att rättsliga aktörers oro för missbruk av påstått våld, som ett verktyg för att vinna ensam vårdnad, ger utslag i rättstillämpningen?

Vidare kommer även uppsatsen att belysa hur omständigheterna skyddat boende och sekretessmarkering behandlas av rätten. Skyddat boende är en vanlig säkerhetsåtgärd som vidtas vid våld i nära relation och som föregås av att socialtjänsten beviljar åtgärden efter en riskbedömning. Därmed är det av intresse att undersöka hur domstolen och socialnämnden tar ställning till skyddat boende i sin riskbedömning vid vårdnadsprocesser och utröna hur omständigheten som helhet bedöms m.h.t. barnets bästa, eftersom denna omständighet i princip lämnats obehandlad inom juridiken. Då skyddat boende saknar legaldefinition kommer även sekretessmarkering att undersökas.

1.3 Avgränsningar

Inom familjerätten analyseras och diskuteras frekvent frågor angående vårdnad, boende och umgänge. Området är väl granskat i förarbeten, doktrin och praxis, men när det specifikt gäller riskbedömningar i dessa mål finns inte lika mycket författat.¹⁸ Riskbedömningar lämnar således ett stort tolkningsutrymme för rättstillämparen och det juridiska materialet verkar kontrastera mot externt material. Denna uppsats ämnar bidra med en självständig studie för att försöka fylla eventuella informationsbrister inom det valda fältet, t.ex. leder riskbedömningar till beslut som uppfyller barnets bästa och hur behandlas omständigheten skyddat boende av rätten? Därför bör avgränsningar göras i förhållande till sådant som tidigare behandlats och till information som är alltför grundläggande för att möjliggöra en mer djupgående analys av det identifierade området. Med hänsyn till givna tidsramar kommer därför övriga processuella och materiella bestämmelser avseende FB 6 kap inte att behandlas, förutom de som är nödvändiga för att uppfylla syftet. Hur ett föräldraskap definieras och uppstår (rättsligt, biologiskt eller socialt), innebörden av de olika vårdnadsformerna och dylikt faller utanför undersökningen. Fokus ligger istället på barnets bästa i FB 6:1 och 6:2a, samt frågor som rör riskbedömning.

Begreppet barnets bästa utgörs till stor del av barnets vilja, men när barnet befinner sig i en våldssituation blir barnets vilja av underordnad betydelse. Ett barns vilja att stanna med en våldsutövande förälder ges troligtvis inte avgörande betydelse i vårdnadsmålet om domstolen kommer till slutsatsen att barnet riskerar att fara illa.¹⁹ Detta stöds av FB 6:19, som stadgar domstolens utredningsansvar, vilket betyder att överenskommelser mellan föräldrarna måste vara förenligt med barnets bästa. Även FB 6:17a, som stadgar socialnämndens utredningsansvar, innebär att avtal inte får godkännas enligt FB 6:6, FB 6:14a och FB 6:15a om de är uppenbart oförenliga med barnets bästa. Eftersom syftet med uppsatsen är att undersöka hur domstolen hanterar risken att barnet far illa p.g.a. våld eller övergrepp och

---

¹⁸ Kaldal, 2010, s. 35.

¹⁹ A.a., s. 249; NJA 1995 s. 398.

barnets vilja inte ska ges avgörande betydelse i dessa fall, kommer barnets vilja att exkluderas.

Fokus ligger således på övergrepp på barn eller annan närstående. Andra riskfaktorer såsom missbruk eller övriga risker för barnet, kommer därför inte att tas med i undersökningen. Inte heller risken för att barnet olovligt förs bort eller hålls kvar kommer att ingå, då denna riskfaktor kan anses vara artskild från riskfaktorn övergrepp.²⁰ Avgränsning görs även avseende den internationella processrätten, exempelvis Haagkonventionen, då gränsöverskridande risker inte kommer beröras i studien. Uppsatsen kommer huvudsakligen att behandla nationell rätt, vilket inkluderar EKMR och Barnkonventionen.

Undersökningen är begränsad till riskbedömningar i mål om vårdnad, boende och umgänge och kommer inte att beröra riskbedömningar inom andra rättsområden såsom LVU, eftersom syftet är att undersöka hur vårdnadsprocessen hanterar riskbedömningar. Inte heller vårdnadsöverflyttningar kommer att behandlas utöver ändringar i vårdnaden som rör föräldrar, t.ex. utsluts vårdnadsöverflyttningar till särskilt förordnad vårdnadshavare enligt FB 6:7.

Våld i nära relation och mäns våld mot kvinnor är en genusproblematik. Vanligast är att det är barnets pappa som utsätter barnet för våld. Ju mer systematiskt och allvarligt våldet är desto tydligare är mönstret att det är kopplat till mäns våld mot kvinnor. Män som utövar våld mot kvinnor utövar ofta också våld mot barnen.²¹ Mäns våld mot kvinnor grundar sig i obalanser i maktförhållandet mellan könen.²² Därmed finns anledning att tillämpa ett genus och maktperspektiv på uppsatsen, men givet uppsatsens syfte att konkret undersöka hur risken att barnet far illa hanteras i vårdnadsprocessen, gynnas inte undersökningen av andra genusrelaterade frågor än de nödvändiga vid hanteringen av våld i nära relation.

1.4 Metod och material

Det råder stor enighet om att tolkningen av barnets bästa inte enbart kan utgöras av rent juridiska kunskaper, utan är beroende av forskning och erfarenheter i allmänhet, samt kunskaper om det enskilda barnet.²³ Rätten påverkas därmed i stor utsträckning av andra omständigheter än de som kan utläsas av enbart rättskällorna. Rättskällor består av

---

²⁰ Kaldal, 2010, s. 238.

²¹ Dahlstrand, Eriksson & Fröberg, 2014, s. 159.

²² Våld: Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer, Socialstyrelsen, 2016, s. 16.

²³ Se exempelvis prop. 2005/06:99, s. 40; Kaldal, 2010, s. 174 ff.; Vårdnad, boende och umgänge: Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt, Socialstyrelsen, 2012, s. 209; United Nations, Committee on the Rights of the Children, General comment No. 14, The right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration, (CRC/C/GC/14), sixty-second session, 29 May 2013, s. 19 f.; United Nations, Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden, (CRC/C/SWE/CO/5), 6 March 2015, s. 4.

lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin, vilka rangordnas i samma ordning som de omnämns.²⁴ Uppsatsen består i huvudsak av två perspektiv: det rättsvetenskapliga och det rättsociologiska. De perspektiv som redogörs för nedan har endast som syfte att ge stöd i behandlingen av uppsatsens frågeställningar.

Kapitel 2 och 3 kommer huvudsakligen att utgå ifrån den rättsvetenskapliga metoden med målet att beskriva och fastställa gällande rätt, d.v.s. vad är rådande konsensus för hur barnets bästa och domstolens riskbedömningar ska behandlas. För att kunna undersöka huvudsyftet, om rätten på ett tillfredsställande sätt beaktar de riskfaktorer som framkommer i riskbedömningen i vårdnadsmål, är det nödvändigt att först fastställa gällande rätt. Rättskällorna, som inkluderar Barnkonventionen och EKMR, är därmed det primära materialet som används i dessa delar. Familjerättsliga mål är in casu-betonade, vilket innebär att domstolens bedömning utgår ifrån varje enskilt fall.²⁵ Detta innebär att prejudikat, avgöranden från HD, anses väga mindre tungt än inom andra rättsliga områden. HD har dessutom endast i begränsad utsträckning behandlat riskbedömningar i vårdnadsmål. Många oklarheter råder kring riskbedömningar i vårdnadsmål, t.ex. vilken vikt bör ges risken att barnet far illa och var ligger risknivån? Inte heller har tillräcklig forskning gjorts på området. Därför kommer uppsatsens avsnitt 3 till stor del att baseras på den forskning som Anna Kaldal har bedrivit i den rättsvetenskapliga studien Parallella processer. Även Annika Rejmers studie Vårdnadstvister har en framträdande roll i uppsatsen.

Den rättsvetenskapliga metoden med fokus på den juridiska metoden kommer att användas, eftersom den tolkar och fyller ut rättskällorna och lämnar utredningen fri att vikta olika slags källor mot varandra. Metoden är passande eftersom behandlingen av riskbedömningar ges liten vägledning i lagtext, förarbeten och prejudikat. I analysen använder jag mig av en metod som förespråkar att rätten ska tolkas utifrån en mängd tolkningsdata och den teleologiska metoden, enligt vilken ändamålet ska styra tolkningen. Genom att tillföra sociologisk forskning till familjerätten ökar således möjligheten att tolka rätten på ett sätt som i större utsträckning kan gynna målet, d.v.s. barnets bästa, då mer tolkningsdata görs tillgänglig. En stor mängd data kan å andra sidan leda till en oförutsebar tillämpning i rätten, eftersom tolkningsmöjligheterna då ökar.²⁶ Risken begränsas dock genom att ändamålet med lagstiftningen styr hur tolkningen ska göras. Målet är att skapa en förståelse för varför andra kunskaper utöver juridiken är viktiga för tolkningen av rätten, vilket är en viktig utgångspunkt för uppsatsen som helhet.

När gällande rätt har fastställts i kapitel 2 och 3 anläggs en rättsociologisk ansats, för att belysa hur rätten och samhället påverkar varandra, genom att föra in det sociologiska perspektivet i kapitel 4. Sociologi är ett brett fält och uppsatsen kommer därför särskilt lyfta

---

²⁴ Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne material, metod och argumentation, upplaga 3:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2015, s. 40.

²⁵ Schiratzki, Johanna, Föräldraansvar i välfärdsrätten: om vårdnad, vårdnadstvister och barnskydd, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2013, s. 26; Kaldal, 2010, s. 175.

²⁶ Schiratzki, Johanna, Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige: en rättsvetenskaplig undersökning, upplaga 2, Iustus, Uppsala, 2005, s. 19 f.

fram två fält av intresse: rättssociologi och våld i nära relation. Rättssociologi kan betraktas dels som en del av ämnet sociologi och dels som ett rättsvetenskapligt specialämne, där rättssystemets och rättsreglernas sociala förutsättningar och effekter undersöks.

Rättsvetenskapen som används i kapitel 2 och 3 använder ett inifrånperspektiv, som innebär att jag huvudsakligen arbetar inifrån rättssystemet, medan rättssociologin använder ett utifrånperspektiv, där rättsregler och rättstillämpning studeras utifrån en samhällelig kontext.²⁷ Den samhälleliga kontexten i uppsatsen utgörs till stor del av forskning, där framstående forskare inom våld i nära relation, som Hans Ekbrand, Linnéa Bruno, Anna Forsell och Maria Eriksson, illustrerar den verklighet som riskbedömningarna ska reglera. Även Socialstyrelsens rapporter utgör ett utifrånperspektiv för att analysera och kritisera rättens funktion i samhället. Genom utifrånperspektivet erbjuds fler infallsvinklar och ökar förutsättningarna att inte upphöja rätten från den verklighet den är avsedd att reglera. En upphöjning av rätten riskerar att avskilja en väsentlig del av konfliktstoffet som irrelevant.²⁸ Syftet med uppsatsen är bl.a. att undersöka hur rätten sammanfaller med sociologisk forskning för att avgöra om lagarna verkar som de ska. Rättssociologin lägger huvudvikten vid det sociala, ekonomiska och politiska sammanhanget för att avgöra om lagarna uppfyller sitt syfte.²⁹ Sociologisk forskning kommer således att användas som ett bedömningsinstrument för hur väl rättens sannolikhetsbedömningar överensstämmer med verkligheten och hur väl vårdnadslagstiftningen uppfyller sitt syfte. Den rättssociologiska metoden gör det möjligt att på ett mer djuplodande sätt besvara och undersöka mina syften om riskbedömningarna leder till beslut som uppfyller barnets bästa.

Uppsatsen består av två empiriska undersökningar som är av rättssociologisk karaktär, eftersom de syftar till att undersöka hur lagstiftningen tillämpas i verkligheten och vad detta får för effekter. Jag har valt att använda mig av rättsfall från år 2017, då det är av intresse att se hur rättstillämpningen ser ut i dagsläget. Här redogörs kortfattat, med så mycket fakta som möjligt, hur domstolen och socialtjänsten resonerat med avseende på mina syften i varje enskilt rättsfall. I de sammanfattande kommentarerna sammanställs sedan de resultat som är mest relevanta utifrån uppsatsens syften. Vårdnadsutredningar analyseras för att visa på kopplingen mellan domstol och socialtjänst. Uppsatsen förutsätter att handläggningen av vårdnadstvister sker inom två delsystem, socialtjänsten och rättssystemet, vilket är ytterligare en anledning till varför vårdnadsutredningar har inkluderats i undersökningen. I kapitel 5 kommer således avgöranden från HovR och tillhörande vårdnadsutredningar att analyseras, eftersom dessa avgöranden har högre dignitet än domar från TR. Undersökningen som rör skyddat boende och sekretessmarkering kommer istället att använda TR domar och vårdnadsutredningar som empiriskt material. Eftersom dessa sker tidigare i rättsprocessen ökar chanserna att den våldsutsatta vid tillfället för domen eller vårdnadsutredningen fortfarande lever skyddat. Jag undersöker här hur rätten och socialtjänsten värderar omständigheten skyddat boende och sekretessmarkering. Då endast tre TR domar från år 2017 berörde skyddat boende eller sekretessmarkering, har jag valt att även inkludera de domar

---

²⁷ Rejmer, 2003, s. 21 f.

²⁸ Mathiesen, Thomas, Rätten i samhället: en introduktion till rättssociologin, upplaga 1:3, Studentlitteratur, Lund, 2005, s. 14 ff.

²⁹ A.a., s. 60.

från HovR:s undersökningen som rörde skyddat boende. Genom att undersöka praxis hoppas jag kunna utreda om det finns en enhetlig rättslig syn på skyddat boende och sekretessmarkering, och vad denna är. Urval och metod för respektive undersökning behandlas under avsnitt 5.1 och 7.1.

Jag granskar specifikt omständigheten skyddat boende eftersom det i princip saknas forskning kring denna företeelse. Självklart finns andra omständigheter som är viktiga för vårdnadsfrågan, men dessa har tidigare granskats i större utsträckning än skyddat boende.³⁰ Skyddat boende har även nyligen blivit uppmärksammat i och med kommittédirektiv 2016:99, där ett stärkt barnrättsperspektiv i skyddat boende ska utredas och en legaldefinition av skyddat boende utformas. Eftersom skyddat boende saknar en legaldefinition har även sekretessmarkering inkluderats i studien, då detta ofta sammanfaller med skyddat boende och är den minst ingripande skyddsåtgärden. Sekretessmarkeringen är även intressant att studera eftersom den inte avser att ge några rättsverkningar. Avsnittet kommer till stor del att vila på sociologisk kunskap och publikationer från Socialstyrelsen, eftersom juridiken inte tagit ställning till hur skyddat boende bör hanteras rättsligt. Undersökningen av rättsfall kommer av samma anledning att få en framträdande betydelse vid undersökningen av hur omständigheten skyddat boende och sekretessmarkering behandlas av domare och socialtjänst.

Vad som utgör våld kan tolkas olika i olika sammanhang, vilket aktualiserar behovet av att definiera våld i undersökningen. Denna uppsats utgår ifrån två olika definitioner av våld. Den ena är WHO:s definition av barnmisshandel som lyder:

*”Child maltreatment is the abuse and neglect that occurs to children under 18 years of age. It includes all types of physical and/or emotional ill-treatment, sexual abuse, neglect, negligence and commercial or other exploitation, which results in actual or potential harm to the child’s health, survival, development or dignity in the context of a relationship of responsibility, trust or power. Exposure to intimate partner violence is also sometimes included as a form of child maltreatment.”*³¹

Våld innefattar således, fysiskt, sexuellt och psykiskt våld, samt försummelse.

Den andra definitionen av våld är lånad från sociologen Forsell och utgår från barnperspektivet. Den lyder:

*”[...] comprising physical, psychological, sexual or material acts by a care-giver against a care-giver that are perceived by the child as violent and/or frightening and that may have short- or long-term consequences for the child’s well-being and/or the trust between child and the violent care-giver.”*³²

---

³⁰ Se exempelvis Eriksson, Maria, Våld, familjerätt och barns utsatthet i förskola och skola, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 157–174.

³¹ World Health Organization (utg.), Child maltreatment, [“http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/”](http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/), lydelse 2017-11-02.

³² Forsell, Anna, Better safe than sorry?: quantitative and qualitative aspects of child-father relationships after parental separation in cases involving intimate partner violence, Sociologiska institutionen, Örebro universitet, 2016, s. 132.

1.5 Förslag till vidare forskning

Generellt sett är det inte i första hand forskning som saknas, utan implementering av befintliga forskningsrön.

Uppsatsens syfte, att undersöka vårdnadsprocessens riskbedömningar, inrymmer inte konsekvenserna för barnet *efter* avgjord tvist. Sociologen Bruno undersöker delvis detta i sin avhandling, men behov finns av kompletterande empirisk uppföljning av konsekvenserna för barnet efter avgjord vårdnadstvist i doktrin, eftersom sociologisk forskning inte förefaller användas av rättstillämparen. Det skulle även vara intressant att se hur uppsatsens resultat, gällande skyddat boende och sekretessmarkering, står sig i en mer omfattande empirisk undersökning.

1.6 Uppsatsens fortsatta disposition

Inledningskapitlet följs av kapitel 2 där begreppet barnets bästa behandlas. Under kapitel 3 redogörs för hur riskbedömningar hanteras ur ett rättsligt perspektiv och viktiga principer som rör riskbedömningar i vårdnadsfall. I kapitel 4 behandlas vårdnadsutredningarnas riskbedömningar och tillförandet av spetskompetens till rätten. Kapitel 4 redogör även för den sociologiska forskning som finns kring våld i när relation. Kapitel 5 utgörs av en undersökning av ett urval av HovR:s domar som är relevanta för mina givna syften. I kapitel 6 behandlas skyddat boende och sekretessmarkering och i kapitel 7 undersöks domar som är relevanta för undersökningen av skyddat boende och sekretessmarkering. Slutligen i kapitel 8 finns analysen och i kapitel 9 slutsatsen.

2 Barnets bästa

Barnets bästa kan ses som ett moraliskt värde, som en övergripande rättslig princip, men även som en konkret rättsregel. Rättsregeln stadgar att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut rörande vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen ska särskild hänsyn fästas vid risken att barnet eller annan familjemedlem far illa, samt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrar (FB 6:2a). Tolkningen görs ofta utifrån presumtioner om barnets bästa, som kan skifta med rådande trender.³³

Proposition 2005/06:99 beskriver följande förfarande vid bedömningen av barnets bästa:

---

³³ Schiratzki, 2008, s. 81.

”Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena [...] Bedömningen skall bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med att barnet självt får komma till tals. Hänsyn skall tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Så långt det är möjligt bör såväl långsiktiga som kortsiktiga effekter för barnet beaktas.”³⁴

Det anses omöjligt att närmre precisera barnets bästa, eftersom man då riskerar att förlora nödvändig flexibilitet i det enskilda fallet.³⁵ Domare, advokater och socialsekreterare har emellertid uttryckt en osäkerhet kring vilken betydelse barnets bästa ska tillskrivas och ansett begreppet otillräckligt definierat.³⁶

Den öppna formuleringen av barnets bästa ger således flexibilitet. Därmed kan lagen anpassas till det enskilda fallet och följa samhälls- och kunskapsutvecklingen. Domare ges även möjlighet att ta ställning till omständigheter som annars skulle ha fallit utanför lagens tillämpningsområde. Nackdelen med flexibiliteten är att det blir oklart vilka förhållanden som är rättsligt relevanta och motsvarar den rättsliga normen, barnets bästa. Prövningen kan inte heller ta lika stor ledning i rättskällorna, utan blir beroende av andra kunskaper och erfarenheter.³⁷

Vårdnadsregleringen har kritiserats för att handläggningstiderna är för långa, att utredningsmaterialet är bristfälligt och att fokus läggs på att föräldrarna ska komma överens, vilket gör att barnets behov glöms bort.³⁸ Madeleine Leijonhufvud framhåller att vuxna människors behov och önskningar gör det mycket svårt, om inte omöjligt, att hävda barnets intresse när detta innebär att vuxenintresset måste vika.³⁹

Barn besitter grundläggande rättigheter, vilka beskrivs i FB som rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barnet ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning (FB 6:1). I detta kapitel kommer dessa aspekter, tillsammans med barnets rätt att inte fara illa och behov av nära och god kontakt, samt Barnkonventionens syn på barnets bästa att redogöras för. Barn definieras som personer under 18 år (FB 9:1).

2.1 Barnkonventionen

Barnkonventionen, som Sverige har åtagit sig att följa, ger uttryck för *barnperspektivet*.⁴⁰ Perspektivet innebär att man ska kunna se olika valmöjligheter och beslutsalternativ med

---

³⁴ Prop. 2005/06:99, s. 40.

³⁵ A.a., s. 40.

³⁶ Rejmer, 2003, s. 124.

³⁷ Kaldal, 2010, s. 174 ff.

³⁸ Dahlstrand, Eriksson & Fröberg, 2014, s. 140.

³⁹ Leijonhufvud, Madeleine, Barnets bästa eller vuxnas intressen: hur gör vi när vi måste välja?, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 289–294, s. 289.

⁴⁰ SOU 2017:6, s. 95.

barnets ögon. Barnet ska sättas i fokus och ses som expert på sin egen situation, samt bemötas med värdighet och respekt på lika villkor.⁴¹ Barn ska ses som kompetenta, men samtidigt beroende av vuxnas skydd.⁴² Utgångspunkten är således att barn har rättigheter som inte enkom utgår från barnets sårbarhet och beroende av vuxna.⁴³ Barnkonventionen står under FN:s barnkommittés beskydd, som bl.a. strävar efter att begränsa möjliga tolkningar av barnets bästa.⁴⁴

Artikel 3 i konventionen ger barn rätten att få sina intressen bedömda och sätta i främsta rummet. Den utgör en grundprincip för tolkning och genomförande av alla barns rättigheter och ger uttryck för principen om *barnets bästa*. Här stadgas att barnets bästa är ett dynamiskt koncept, som kräver bedömningar anpassade till det enskilda barnet. Artikeln ställer lägre krav på barnets bästa än FB 6:2a, då barnets bästa i Barnkonventionens mening tillåter en avvägning med andra intressen, till skillnad från FB 6:2a som stadgar att principen ska vara avgörande för alla åtgärder och beslut som rör barn. Barnets bästa som tolkningsprincip innebär att om flera tolkningsmöjligheter finns, måste den tolkning som bäst tillgodoser barnets bästa väljas. En vuxen persons bedömning av barnets bästa får således inte ha företräde framför skyldigheten att respektera barns alla rättigheter enligt konventionen.⁴⁵

Barnkommittén beskriver barnets bästa som ett flexibelt begrepp, likt FB. Flexibiliteten riskerar dock att missbrukas om den används av föräldrar för att tillgodose egna intressen i vårdnadstvister eller av yrkespersoner om dessa avfärdar bedömningen av barnets bästa som irrelevant eller oviktig för att slippa göra sig besvär. Barnets bästa ska ges hög prioritet vid avvägningar mellan andra personers intressen i artikel 3.⁴⁶

Kommitténs förslag på hur barnets bästa ska bedömas utgår ifrån att först ta reda på alla relevanta aspekter av det enskilda barnets bästa, konkretisera vad dessa aspekter innebär och vikta dem i relation till varandra. Barnets bästa bedöms med fördel av en grupp där flera kompetenser är representerade, samt med barnets egen medverkan. Andra steget är att använda ett förfarande som tryggar rättsliga garantier och korrekt tillämpning av rättigheten.⁴⁷ Rättstillämparen måste således redovisa hur barnets bästa har tillgodosetts genom beslutet.⁴⁸ Det måste framgå hur barnets bästa har vägts mot andra intressen, vad som utgör barnets bästa och varför beslutet är till barnets bästa.⁴⁹

Artikel 9 stadgar *barnets rätt till sina föräldrar*. Barn bör aldrig skiljas från sina föräldrar mot

---

⁴¹ Prop. 2009/10:232, Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige, s. 17; SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet: FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige. Barnkommitténs huvudbetänkande, s. 134 ff.; SOU 2017:6, s. 95.

⁴² SOU 2015:71, Barn och ungas rätt vid tvångsvård del A. Slutbetänkande av Utredningen om tvångsvård för barn och unga, s. 183, 191.

⁴³ Art. 12 Barnkonventionen; United Nations, Committee on the Rights of the Child, General comment No. 12, The right of the child to be heard, (CRC/C/GC/12), fifty-first session, 1 July 2009, s. 3, 6.

⁴⁴ Schiratzki, 2005, s. 56.

⁴⁵ CRC/C/GC/14, s. 3 f.

⁴⁶ A.a., s. 5, 9.

⁴⁷ A.a., s. 12.

⁴⁸ A.a., s. 8 f.

⁴⁹ A.a., s. 4.

sin vilja, förutom då myndigheter finner det nödvändigt.⁵⁰ Barn bör endast skiljas från sina föräldrar som en sista utväg för att skydda barnet, då detta annars kan få allvarliga konsekvenser. Staten bör istället stötta föräldrar i föräldraansvaret och stärka familjens kapacitet att ta hand om barnet. När åtskiljande sker måste en bedömning ha gjorts av välutbildade yrkespersoner med olika kompetensområden representerade samt med adekvata rättsliga överväganden.⁵¹ Barn som åtskiljs från föräldrarna har rätt att upprätthålla ett personligt förhållande och direktkontakt med föräldern de åtskiljs från, om inte detta strider mot barnets bästa.⁵² Bedömningar av alternativa lösningar för barnet ska baseras på allmän kunskap (inom områden som juridik, sociologi och socialt arbete m.m.) och inrymma troliga konsekvenser för barnet av varje möjlig lösning, samt kunskaper om det enskilda barnet. Övergrepp från föräldrars sida är exempel på när åtskiljande kan berättigas. Att utgå från barnets bästa i beslutsfattandet innebär att bedöma barnets trygghet och integritet vid den aktuella tidpunkten. Barnet ska skyddas från övergrepp och samtidigt erhålla en trygg anknytning vid tidig ålder.⁵³

Artikel 19 i Barnkonventionen stadgar att stater ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, sociala åtgärder, samt utbildningsåtgärder för att *skydda barn mot alla former av våld, skada eller övergrepp medan barnet är i vårdnadshavares vård*. Barnkommittén har utfärdat en kommentar till artikel 19 mot bakgrund av den oroväckande omfattningen och intensiteten av det våld som utövas mot barn. Kommittén hävdar att åtgärder måste kraftigt förstärkas och utvidgas för att effektivt få slut på våld som äventyrar både barns utveckling och samhällets möjligheter att hantera konflikter utan våld. Initialt påpekar kommittén att majoriteten av våld mot barn sker inom familjen, och att det därmed krävs insatser och stöd när barn blir offer för umbäranden och svårigheter som drabbar eller uppstår i familjer. Primärprevention genom bl.a. offentlig utbildning och socialtjänst, är av yttersta vikt när det gäller alla former av våld.⁵⁴ Kommittén menar att åtgärder mot våld måste vidtas genom sektorsöverskridande åtgärder som är väl integrerade och samordnade. Vidare anser kommittén att lagstiftning som rör våld mot barn ofta har en bristfällig tillämpning. Utbredda sociala och kulturella attityder leder till ett overseende med våld, samt att vidtagna åtgärder får begränsad effekt p.g.a. kunskapsbrist och oförståelse av våld mot barn och dess grundorsaker. Kommittén uttalar sig även om de förödande konsekvenser som våld har på barns utveckling och att de mänskliga, sociala och ekonomiska kostnaderna för att förvägra barn deras rätt till skydd är enorma och oacceptabla.⁵⁵ Inget våld mot barn kan rättfärdigas, och allt våld mot barn kan förhindras.⁵⁶

Barnkommittén har riktat kritik mot att Sverige inte i tillräckligt hög grad uppfyller kriteriet barnets bästa. Kommittén menar att de professionella som utför bedömningar om barnets bästa saknar adekvat utbildning.⁵⁷ Sverige får även kritik för den betydande ökning som skett

---

⁵⁰ Art. 9 p. 1 Barnkonventionen.

⁵¹ CRC/C/GC/14, s. 14 f.

⁵² Art. 9 p. 3 Barnkonventionen.

⁵³ CRC/C/GC/14, s. 15 ff.

⁵⁴ United Nations, Committee on the Rights of the Child, General comment No. 13, The right of the child to freedom from all forms of violence, (CRC/C/GC/13), 18 April 2011, s. 3 f.

⁵⁵ A.a., s. 6 ff.

⁵⁶ A.a., s. 3.

⁵⁷ CRC/C/SWE/CO/5, s. 4.

av fall med barnmisshandel och kommittén uttrycker en besvikelse över att bara ett fåtal av de rapporterade fallen av barnmisshandel resulterar i åtal. Vidare framhålls att barn som utsatts för övergrepp har svårt att få behandling och att personal på skolor och institutioner inte är tillräckligt utbildade för att upptäcka tidiga tecken på övergrepp, vilket resulterar i att bara ett fåtal fall anmäls till socialtjänsten. Kommittén föreslår att Sverige ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att skapa ett koherent barnskyddssystem och utbildningsprogram, samt uppmuntrar rapporteringen av fall med barnmisshandel.⁵⁸ Sverige har en vittomfattande skyldighet att tillvarata barnets bästa, vilket gäller alla sociala välfärdsinstitutioner, domstolar och föräldrar, även om artikel 3 inte uttryckligen nämner föräldrar.⁵⁹

I Allmänna Barnhusets nationella kartläggning framgår att barnmisshandel är ett dolt samhällsproblem som sällan avslöjas eller upptäcks.⁶⁰ Barn vars föräldrar är oeniga om boende och umgänge är särskilt utsatta för barnmisshandel. 71 % av barnen i studien hade varit utsatta för någon form av barnmisshandel när föräldrarna varit oeniga vid enstaka tillfällen. När föräldrarna ofta var oeniga hade 84 % av barnen varit utsatta för någon form av misshandel.⁶¹ Rapporten visar dock, till skillnad från Barnkommittén, ingen uppenbar ökning av barnmisshandel.⁶² Studien klargör emellertid att ju grövre misshandel barnen utsatts för desto mindre benägna var barnen att vända sig till professionella, eftersom förtroendet för vuxna minskat. Få barn väljer att avslöja misshandeln till professionella och de som väljer att berätta uppger att bl.a. socialtjänst och polis mött dem med misstro. Tidiga insatser vid barnmisshandel är väsentligt för att minska risken för att barnet utvecklar ohälsa och beteendeproblem. Därmed behöver professionellas kunskaper om hur man upptäcker våld ökas, för att kunna agera i ett tidigare skede.⁶³

2.2 Kontinuitetsprincipen och barns grundläggande rättigheter

Barns grundläggande rättigheter anges i FB 6:1 och rör rätten till omvårdnad, trygghet och god fostran, samt rätten att behandlas med aktning för sin person och egenart och inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. FB 6:1 används som stöd i bedömningen av barnets bästa.⁶⁴

Rätt till omvårdnad omfattar att barnet både får sina materiella och fysiska behov, såsom omtanke och förståelse, tillfredsställda. Rätten till trygghet innefattar bl.a. att barn får leva under stabila förhållanden och har någon nära att lita på. Barn har även en absolut rätt att inte

---

⁵⁸ A.a., s. 6 f.

⁵⁹ Art. 3 p. 3 Barnkonventionen; CRC/C/GC/14, s. 4 f., 8.

⁶⁰ Jernbro, Carolina, Janson, Staffan, Våld mot barn 2016: en nationell kartläggning, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm, 2017, s. 5.

⁶¹ A.a., s. 38.

⁶² A.a., s. 48.

⁶³ A.a., s. 50 f; SOU 2015:55, Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Slutbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor, s. 128.

⁶⁴ Rejmer, 2014, s. 368.

utsättas för kroppsliga bestraffningar eller annan kränkande behandling, vilket innefattar psykisk bestraffning.⁶⁵

Barns behov av stabilitet och kontinuitet, även kallad kontinuitetsprincipen, utgör en av de mest tillämpade presumptionerna av barnets bästa.⁶⁶ I en undersökning av Rejmer framkom att kontinuitetsprincipen motiverade vårdnadsbeslut i 66 % av de undersökta domarna från TR.⁶⁷ Presumtionen innebär att barn anses ha ett behov av att inte tvingas byta miljö eller huvudsaklig omvårdare. Vid avbrott i kontakten med föräldrarna kan barnet känna sig övergivet och därmed riskerar barnets trygghetskänsla att störas i grunden och dess känslomässiga förbindelse till omvårdaren försvagas. Sådana avbrott i den känslomässiga kontakten kan medföra stor påfrestning för barn och riskera dess emotionella och intellektuella utveckling.⁶⁸ Barns behov av anknytning har ett starkt fäste inom såväl psykologin, med anknytningsteorin, som inom juridiken.⁶⁹ Kontinuitetsprincipen kan således härledas ur FB 6:1, eftersom den utvecklats genom behovet av att tillfredsställa barns grundläggande behov och rättigheter. Förarbeten har dock uttalat att eventuella omställningsproblem m.m. som en överflyttning av vårdnaden för med sig kan vara ett pris värt att betala för att få till stånd en fungerande relation med båda föräldrarna. Kontinuitetsprincipen ska följaktligen inte ges slentrianmässigt företräde framför kontaktprincipen.⁷⁰

2.3 Nära och god kontakt

Huvudregeln gällande barnets bästa är att stor betydelse ska tillmätas barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna, även kallad kontaktprincipen (FB 6:2a 2 st. 2 p.). Det innebär att s.k. umgängessabotage, då den ena föräldern försvårar barnets kontakt med den andra föräldern, är ett starkt argument för att överföra vårdnaden eller boendet till den andra föräldern.⁷¹

Kontaktprincipen innebär att umgänge i största möjliga mån ska utdömas. Att umgänge anses viktigt för barn kan illustreras av NJA 2003 s. 372, där HD uttryckte att umgänge bör komma till stånd även om vissa risker för barnets hälsa och välfärd föreligger. Barn behöver en trygg anknytning till båda föräldrarna eftersom längre avbrott med föräldrarna kan störa barnets trygghetskänsla, som nämnts ovan. Detta gäller främst mindre barn.⁷² En nära och god

---

⁶⁵ Sjösten, Mats, *Vårdnad, boende och umgänge: bestämmelserna i föräldrabalken och närliggande regler*, upplaga 1:2, Norstedts juridik, Stockholm, 1998, s. 35 f.

⁶⁶ Schiratzki, 2008, s. 92.

⁶⁷ Rejmer, 2003, s. 129.

⁶⁸ Sjösten, 1998, s. 37 f.

⁶⁹ Schiratzki, 2008, s. 60.

⁷⁰ Prop. 1990/91:8, s. 61.

⁷¹ Schiratzki, 2008, s. 93; prop. 1990/91:8, s. 40.

⁷² Sjösten, 1998, s. 37 f.

kontakt till båda föräldrarna ska beaktas såväl vid gemensam vårdnad som vid ensam vårdnad.⁷³

För att tillgodose nära och god kontakt med en förälder kan umgängesstöd utses om barnet har behov av detta (FB 6:15c). Barnet kan ha behov av umgängesstöd för att t.ex. slippa uppleva konfliktfyllda situationer mellan föräldrarna eller för att barnet känner oro över umgänge med en förälder. Ett umgängesstöd utgör dock inte någon garant mot skadliga åtgärder från en förälders sida.⁷⁴ För att umgängesstöd ska utses bör det förväntas att umgänget normaliseras inom ett år, eftersom umgängesstöd inte ska utses för längre tid än så.⁷⁵

Kontaktprincipen ges ytterligare tyngd genom EKMR artikel 8, vilken stadgar rätten till familjeliv. Att begränsa en förälders rätt till kontakt med ett barn är en ingripande åtgärd för barnet och föräldern. Har ett felaktigt beslut tagits och en grundlös separation skett mellan barn och förälder, är detta ett allvarligt intrång i rätten till familjeliv.⁷⁶

Presumtionen att barn generellt sett mår bra av en nära och god kontakt med båda föräldrar kan emellertid brytas genom risken att barnet far illa.⁷⁷

2.4 Risk att fara illa

Genom 2006 års reform infördes ett tydligare fokus på risken att barn far illa och på riskbedömningar. Detta resulterade i att FB 6:2a 2 st. 1 p. nu stadgar att domstol och socialnämnd ska fästa särskilt avseende vid risken att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp vid bedömningen av barnets bästa. Om uppgifter om våld förts fram i vårdnadsmål måste således dessa uppgifter prövas.⁷⁸ Utsätter en förälder barnet eller någon annan i familjen för våld, trakasserier eller andra kränkningar antas det inte vara förmånligt för barnet om denna förälder får del i vårdnaden. Även lindrigare former av våld kan leda till allvarliga konsekvenser för barnet.⁷⁹

Risken att barn far illa väger därmed tungt i helhetsbedömningen av vad som utgör barnets bästa och domstolen är skyldig att försöka begränsa denna risk. Trots detta är det emellertid mycket ovanligt att det skrivs in i domar att någon av föräldrarna är olämplig som vårdnadshavare.⁸⁰ Domstolen använder sig istället ofta av grunden samarbetssvårigheter för

---

⁷³ Prop. 1990/91:8, s. 60 f.; prop. 2005/06:99, s. 42.

⁷⁴ Prop. 2009/10:192, Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn, s. 10 f.; prop. 2009/10:232, s. 61.

⁷⁵ Prop. 2009/10:192, s. 30.

⁷⁶ Kaldal, 2010, s. 20.

⁷⁷ Prop. 2005/06:99, s. 42.

⁷⁸ Schiratzki, 2008, s. 88; prop. 2005/06:99, s. 42.

⁷⁹ Prop. 2005/06:99, s. 41 f.

⁸⁰ Schiratzki, 2008, s. 89.

att tilldela ena föräldern ensam vårdnad (FB 6:5 2 st.). När våld mot ena föräldern förekommer, kan föräldrarna inte anses samarbeta på ett rimligt sätt, vilket utgör grund för ensam vårdnad. I NJA 2000 s. 345 ansågs den ena förälderns misshandel mot den andra utgöra grund för samarbetssvårigheter, vilket ledde till att den utsatta föräldern fick ensam vårdnad. SOU 1995:60 anger att domstolar bör vara ytterst restriktiva med att ge våldsutövaren del i vårdnaden eller umgänge i de fall denne utövat våld mot närstående, eftersom våldet antas kunna fortsätta så länge relationen och interaktionen består mellan föräldrarna.⁸¹

Domstolens förmåga att se till barnets bästa är begränsad till en skyddsnivå, eftersom domstolen primärt är inriktad på att utröna de i lag angivna premisserna för beslut. När lagen utgör ramen för tolkningen av barnets bästa omfattas endast barns grundläggande behov. Således beaktas sällan verbala konflikter och separationsvåld om inte dom har fallit. Detta utgör varken ett barnperspektiv eller ett subjektivt perspektiv, vilket gör det oförenligt med Barnkonventionen.⁸² Vid en undersökning gjord av Socialstyrelsen fann myndigheten att i 24 % av de granskade domarna ansåg domstolen att omsorgsförmågan var tillräcklig, medan Socialstyrelsens granskare ansåg att det förelåg allvarliga missförhållanden.⁸³ Rejmer anser att indikationer således finns på att rättssystemet använder barnets bästa som ett konstruerat begrepp, som tillämpas på ett självrefererande och självproducerande sätt.⁸⁴

3 Riskbedömningar ur ett rättsligt perspektiv

Ett barn har rätt att växa upp med sina föräldrar och ha ett familjeliv.⁸⁵ Barn har även rätt att växa upp i en trygg miljö skyddad från våld och övergrepp.⁸⁶ När vårdnads mål aktualiserar frågan om ena föräldern utgör en risk för barnet måste domstolen avgöra om den ska skydda barnet genom att begränsa kontakten med riskföräldern. En riskbedömning ska således alltid initieras vid uppgifter om våld i vårdnads mål.⁸⁷ Denna balansgång mellan kontakt och skydd utgör riskbedömningens kärnpunkt, och belyses av FB:s krav på att en viss risknivå måste föreligga för att begränsa kontakt mellan barn och förälder.⁸⁸

Inför avgörandet av vårdnads mål tvingas domstolen att sätta konsekvenserna för barnet vid ensam vårdnad i relation till konsekvenserna för barnet vid gemensam vårdnad. Rätten är skyldig att beakta risken för att barnet far illa och barnets behov av nära och god kontakt (FB

---

⁸¹ SOU 1995:60, Kvinnofrid. Betänkande av Kvinnovaldskommisionen, s. 370 ff.

⁸² Rejmer, 2003, s. 135.

⁸³ Schiratzki, 2008, s. 89.

⁸⁴ Rejmer, 2003, s. 135 f.

⁸⁵ Art. 9 Barnkonventionen; art. 8 EKMR.

⁸⁶ Kaldal, 2010, s. 217, 251; FB 6:1; art. 3 Barnkonventionen; art. 9 Barnkonventionen; art. 19 Barnkonventionen; art. 34 Barnkonventionen; art. 8 EKMR.

⁸⁷ Prop. 2006/07:38, Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor, s. 42.

⁸⁸ Kaldal, 2010, s. 225.

6:2a), barnets behov av trygghet (FB 6:1), samt föräldrarnas förmåga att samarbeta (FB 6:5 2 st.) vid avvägningen om gemensam vårdnad är lämpligt.

Utgångspunkten i vårdnadstvister är att konflikter rör föräldrarnas separation, inte deras omsorgsförmåga.⁸⁹ Majoriteten av domare, advokater och socialsekreterare anser att de i sitt arbete ska förmå föräldrar att uppnå samförståndslösning.⁹⁰ Detta kan vara problematiskt eftersom riskbedömningen blir avgörande för om barnet tvingas leva med en förälder som utsätter det för fara eller om barnet förlorar kontakten med föräldern.⁹¹

3.1 Officialprincipen - domstolens utredningsansvar

Samhället har intresse av att skydda barn från att fara illa. Detta samhällsintresse visar sig bl.a. genom att det i FB förekommer flera öppna och vaga rekvisit som kan anpassas till det enskilda fallet, då de barn som behöver samhällets skydd kan omfattas i större utsträckning, och genom officialansvaret.⁹² Officialprincipen innebär att domstolen har ansvar för utredningen i målet, genom att t.ex. kontrollera att föräldrars överenskommelser överensstämmer med barnets bästa, och att domstolen inte är bunden av parternas yrkande i samma utsträckning som i dispositiva tvistemål.⁹³

Rejmer har i sin avhandling ifrågasatt hur väl domstolen fullgör officialansvaret, eftersom TR sällan gör någon särskild bedömning av föräldrarnas lämplighet i de fall en överenskommelse har träffats, samt att domstolen sällan ex officio tar upp en förälders olämplighet.⁹⁴ Rejmer fann att 40 % av föräldrarna som slöt överenskommelse i rätten återigen fann det nödvändigt att vända sig till domstol. Det karaktäristiska för denna grupp var att båda föräldrarna engagerade sig i barnen, men åtminstone en av dem hade en burdus och principfast framtoning, samt att konflikten bedömdes som djup. Det framgick inte av domskälen i undersökningen hur överenskommelserna nåtts. Det kan därmed ifrågasättas om domstolen anlägger ett barnperspektiv och om det är förenligt med barnets bästa att förordna om vårdnad och umgänge i enlighet med en överenskommelse mellan två föräldrar som torde sakna samarbetsförmåga.⁹⁵ Även förarbeten uppger att det är otillfredsställande att domstolar så ofta godtar föräldrars överenskommelser utan att utreda om det är förenligt med barnets bästa.⁹⁶

Barnets bästa är en öppen regel, som visats i kapitel 2, vilket lämnar stora tolkningsutrymmen för den enskilde tillämparens diskretion och subjektiva inslag.⁹⁷ Domstol och socialtjänst har

---

⁸⁹ A.a., s. 225.

⁹⁰ Rejmer, 2003, s. 181.

⁹¹ Kaldal, 2010, s. 225.

⁹² A.a., s. 171.

⁹³ Schiratzki, 1997, s. 260 ff.

⁹⁴ Rejmer, 2003, s. 147.

⁹⁵ A.a., s. 128.

⁹⁶ Prop. 1981/82:168, Om vårdnad och umgänge m.m., s. 53.

⁹⁷ Kaldal, 2010, s. 180.

dock objektivitetsprincipen att beakta, som innebär att alla är lika inför lagen och att saklighet och opartiskhet ska iakttas (RF 1:9).⁹⁸ Domstol, advokater och socialsekreterare har kritiserat hur principen tillämpas i vårdnadsfall och om parter verkligen möts som jämbördiga, särskilt vid förekomst av våld eller hot mellan parterna.⁹⁹

Officialansvaret är till för att domstolen ska kunna bevaka barnets intressen, samt att barnet inte ska bli utelämnat åt föräldrarnas agerande.¹⁰⁰ Domstolen är således skyldig att se till att vårdnadsfall blir tillbörligt utredda (FB 6:19 1 st.). Officialprövningen ger möjlighet att skydda svagare part och utjämna processuella obalanser mellan parter. Å andra sidan kan prövningen utgöra ett hot mot den enskildes rättssäkerhet, bidra till en mindre effektiv process, samt leda till att domares opartiskhet kan ifrågasättas.¹⁰¹

Domstolens utredningsansvar fullgörs vanligen av att domstolen uppdrar åt socialnämnden att göra en vårdnadsutredning. Detta är inte obligatoriskt, men av praxis framgår att det kan utgöra rättegångsfel att underlåta att begära utredning om endast tillgång till parternas uppgifter finns, samt om oklara sakförhållanden föreligger.¹⁰² 2014 års vårdnadsutredning fann att TR inhämtade utredningar i 88 % av målen.¹⁰³ Utredningsansvaret är fullgjort när domstolen har tillräckligt material för att avgöra om utgången av vårdnadsfrågan är i enlighet med barnets bästa.¹⁰⁴ Domstolen ska självständigt bedöma materialet och är inte bunden av vårdnadsutredningens förslag.¹⁰⁵ Domare, advokater och socialsekreterare har riktat kritik mot hur officialprincipen fullgörs i vårdnadsfall. Innehållet i beslutsunderlaget kan anses otillräckligt p.g.a. att domstolen sällan använder sig av möjligheten i FB att styra utredningens innehåll och omfattning, och att socialsekreterare därmed inte utreder vårdnadsfrågan så att den uppfyller TR:s informationsbehov.¹⁰⁶

3.2 Prövning av risk

Rättskällorna är eniga om att förorda en tvåstegsprövning av risken vid riskbedömningar.¹⁰⁷ Det första steget är bakåtblickande, där förekomsten av någon av de lagangivna riskfaktorerna ska fastslås. Det andra steget är framåtblickande och utgör den individualiserade bedömningen av risken, risken ska då medföra viss fara för att barnet får illa.¹⁰⁸

---

⁹⁸ Rejmer, 2003, s. 96.

⁹⁹ A.a., s. 104, 106.

¹⁰⁰ Schiratzki, 1997, s. 260.

¹⁰¹ Schiratzki, 2013, s. 186 ff.

¹⁰² Prop. 2005/06:99, s. 60; Schiratzki, 2013, s. 136; NJA 1987 s. 48; NJA 1994 C5; RH 1989:82.

¹⁰³ SOU 2017:6, s. 442.

¹⁰⁴ Schiratzki, 2013, s. 137; prop. 1981/82:168, s. 53.

¹⁰⁵ Prop. 2005/06:99, s. 60; NJA 2009 s. 798.

¹⁰⁶ Rejmer, 2003, s. 110.

¹⁰⁷ NJA 1995 s. 727; 6:2a FB; prop. 2005/06:99, s. 42.

¹⁰⁸ Kaldal, 2010, s. 230.

Kaldal påpekar att gränsen mellan konstaterad riskfaktor och graden av risk inte är distinkt. En allvarlig riskfaktor medför högre grad av sannolikhet för skadeeffektens infallande än en mindre allvarlig riskfaktor. Ett redan realiserat övergrepp kan medföra en allvarligare risk för upprepning än exempelvis ett hot.¹⁰⁹

3.2.1 Första steget - riskfaktorer

Första steget innebär att en av de lagangivna riskfaktorerna ska fastslås. Denna uppsats berör endast två riskfaktorer: övergrepp riktade mot barn och övergrepp riktade mot annan i familjen.

Övergrepp riktade mot barn beskriver Kaldal som en avgörande faktor i en riskbedömning och det har kommit att betonas allt mer i svensk lagstiftning.¹¹⁰ Dock innebär inte varje övergrepp eller hot om övergrepp i barnets miljö att tillräcklig risk föreligger för att begränsa kontakt mellan barn och förälder.¹¹¹ En allmän eller generell risk är således inte tillräcklig för att risk ska anses föreligga, risknivån måste vara konkret.¹¹² Riskfaktorn övergrepp riktade mot barn avser både fysiska och psykiska övergrepp, t.ex. misshandel och hotelser om övergrepp.¹¹³ Proposition 2005/06:99 ger förslag på omständigheter som kan ha betydelse för att fastställa om risk föreligger:

”Omständigheter som kan ha betydelse för bedömningen är t.ex. tidigare övergrepp, hot om övergrepp, allmän attityd till våld, missbruksproblem och psykisk sjukdom. Som kommittén framhåller gäller alltså inte lika höga beviskrav som i brottmål, och ett påstående om övergrepp skall beaktas i vårdnadsålet även om t.ex. en förundersökning hos polisen har lagts ned. Är det utrett att en förälder tidigare gjort sig skyldig till övergrepp, bör en nyanserad bedömning göras av det inträffade. Om övergreppen har skett systematiskt under en längre tid, varit allvarliga eller riktats mot flera personer, finns det ofta skäl att utgå från att barnet skulle fara illa med den föräldern som vårdnadshavare. Detsamma gäller om det framgår att övergreppen är ett utslag av förövarens behov av att utöva makt och kontroll över sitt offer. Ett sådant beteende kan vara svårt att förändra och innebär allmänt sett en större risk för att barnet skall fara illa. Om en förälder däremot gjort sig skyldig till en enstaka överilad handling mot den andra föräldern, kan risken vara mindre för att barnet kommer att fara illa. Av betydelse är också när våldet eller kränkningarna har skett.”¹¹⁴

Om föräldern har genomgått behandling för sin problematik har även betydelse för risken.¹¹⁵

Riskfaktorn *övergrepp riktade mot annan i familjen* infördes för att uppmärksamma att det är en särskild risk för barn att växa upp i en miljö där det förekommer våld. Det är ett etablerat faktum att det innebär en risk för barnets psykiska hälsa att se och höra våld i hemmet. Reaktionerna kan bli lika allvarliga när barn bevittnar våld i hemmiljön, som om barnet själv

---

¹⁰⁹ A.a., s. 234.

¹¹⁰ A.a., s. 234; prop. 2005/06:99.

¹¹¹ Kaldal, 2010, s. 230.

¹¹² A.a., s. 241; SOU 2005:43, Vårdnad - Boende - Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar del A och B. Betänkande av 2002 års vårdnadskommitté, s. 200 ff.; prop. 2005/06:99, s. 42 f.; NJA 1995 s. 727.

¹¹³ Prop. 1992/93:139, Om olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn, s. 37; prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 47 ff.

¹¹⁴ Prop. 2005/06:99, s. 42 f.

¹¹⁵ A.a., s. 43.

varit utsatt.¹¹⁶ Allmänna Barnhuset har även belagt att den allvarligaste riskfaktorn för våld mot barn är våld i hemmet mellan de vuxna. Dessa barn löper sex gånger högre risk att bli slagna, jämfört med barn som inte lever i familjer med våld.¹¹⁷ Utöver de omständigheter som nämnts har tidigare förarbeten framfört att en förälder som utsatts för våld av den andra föräldern kan uppleva stark oro, och att gemensam vårdnad därför påverkar föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov av trygghet.¹¹⁸

Därmed anses det, i de flesta fall, bäst för barnet att en förälder som utsatt barnet eller någon annan närstående för våld eller trakasserier, inte får del i vårdnaden. Det kan även leda till att umgänge inte bör äga rum eller att umgänge bör ske under särskilda former, t.ex. i närvaro av umgängesstöd.¹¹⁹ Kaldal påpekar dock att HD:s avgöranden inte baserats på den rättsliga grunden risk för att barnet far illa, utan på den rättsliga grunden barnets behov av trygghet. I NJA 2006 s. 26 bemötte HD frågan vilken betydelse våld mellan föräldrarna har, då HD ansåg att det inte rimligen kunde krävas av pappan att ha direkt kontakt med mamman eftersom hon dömts för dråpförsök på honom. HD uttalade att:

”En förälder som misshandlats eller utsatts för andra övergrepp av den andra föräldern och som lever i ett tillstånd av oro eller till och med skräck för den andra föräldern kan vid gemensam vårdnad vara dåligt rustad att tillgodose sitt barns behov av trygghet och omsorg.”

I NJA 2000 s. 345 tog pappan strypgrepp på mamman inför barnen. HD konstaterade att misshandeln hade skett i ett upprört tillstånd och inte gjorde pappan till en olämplig förälder, utan betraktade våldet som ett exempel på föräldrarnas samarbetsvärigheter. Därmed utgör föräldrarnas oro och dess inverkan på barnets trygghet samt föräldrarnas oförmåga att samarbeta, grund för beslut i HD:s praxis. Kaldal drar slutsatsen att när påståenden om våld inte utreds och beaktas särskilt, medför detta en fara för att en faktisk risksituation inte uppmärksammas.¹²⁰ Mats Sjösten ställer sig tveksam till denna slutsats och anser att en domstol inte kan anses skyldig att pröva alla grunder i ett mål om det står klart att målet kan avgöras redan på någon av dem.¹²¹

3.2.2 Andra steget - individualiserad prövning

När riskfaktorn har konstaterats i första steget ska det prövas om risken kan leda till framtida skada. Varken risknivån eller skaderekvisitet är konkretiserat i lag, vilket ger stora tolkningsutrymmen.

Andra steget utgör den individualiserade prövningen om det föreligger risk i det enskilda fallet. Riskfaktorernas art, skyddsfaktorer, graden av exponering för risken m.m. ska ingå i

---

¹¹⁶ Kaldal, 2010, s. 236, 238; prop. 2005/06:99, s. 41 f.

¹¹⁷ Janson, Staffan, Jernbro, Carolina, Långberg, Bodil, Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn I Sverige: en nationell kartläggning 2011, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Karlstads universitet, 2011, s. 64.

¹¹⁸ SOU 1998:31, s. 136; prop. 1997/98:7, Vårdnad, boende och umgänge, s. 107 f.

¹¹⁹ Kaldal, 2010, s. 236; prop. 2005/06:99, s. 42 f.; SOU 1995:60, s. 370 ff.

¹²⁰ Kaldal, 2010, s. 237 f.

¹²¹ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge: samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser, upplaga 4, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 50.

prövningen. Risken i det enskilda fallet kan därmed bedömas lägre och vägas upp av skyddsfaktorer i barnets miljö, som exempelvis umgängesstöd. En förälder kan t.ex. uteslutas från att ta del i vårnaden p.g.a. risk, men vid bedömningen av graden av exponering för riskfaktorn kan föräldern ändå anses ha rätt till umgänge med barnet.¹²²

Finner rätten att det inte föreligger tillräcklig risk vid den individuella bedömningen ska den rättsliga grunden risk inte tas med i helhetsbedömningen av barnets bästa, risken utesluts alltså från prövningen. Detta innebär emellertid inte att informationen som ingick i riskbedömningen utesluts, utan denna ska fortsatt ingå i helhetsbedömningen. Sådan information kan bl.a. påverka bedömningen av barnets behov av trygghet och om samarbetsvårigheter föreligger.¹²³ En konstaterad risk för att barnet far illa ska däremot alltid tas vidare till helhetsbedömningen av barnets bästa. Risken ska då väga tungt i bedömningen av barnets bästa.¹²⁴

3.2.3 Bevisning

Hur fastställandet av riskfaktor ska göras och vilken bevisprövning domstolen ska göra är ytligt behandlat i rättskällorna. I NJA 1980 s. 709 konstaterade HD att enbart ena partens uppgifter inte kunde utgöra tillräcklig bevisning. I NJA 1986 s. 338 godtogs en pappas uppgifter eftersom de lämnats under sanningsförsäkran och mamman uteblivit från förhandlingen. I NJA 1988 s. 448 uttryckte barnet motstridiga viljor över vem han ville bo hos, därmed lade inte domstolen detta till grund för sin bedömning eftersom uppgifterna var oklara och motstridiga.

I det andra steget av riskbedömningen är det centralt att försöka klarlägga hur allvarligt det är för barn att växa upp eller umgås med en våldsam förälder. Kunskap om barn och barns behov är här av avgörande betydelse.¹²⁵ Denna kunskap tillförs rätten bl.a. genom vårdnadsutredningar. Domare har många gånger skilda uppfattningar huruvida utredningarna håller tillräckligt hög kvalitet.¹²⁶ När Rejmer granskade TR:s domar och utredningar från år 2008–2011, framkom att en explicit argumentation utifrån begreppet risk saknades i samtliga granskade utredningsrapporter. Majoriteten av utredarna motiverade barnets bästa utifrån FB:s regler. Argumentationen för barnets bästa utgick i 17 % av fallen från barns rätt till nära och god kontakt med båda föräldrarna, vilket kan bero på att förarbetena inte definierar innebörden av nära och god kontakt och utredarna därmed inte tar ställning till om kontakten kan anses bra eller dålig. Föräldrars omsorgsförmåga användes i 45 % av fallen, barns rätt till trygghet användes i 15 % av fallen, barns rätt till att få sina behov tillgodosedda användes i 10 % av fallen, och barns rätt till god fostran användes i 2 % av fallen. Risk för övergrepp användes som argumentation i 0 % av fallen. Risken redovisades således aldrig.¹²⁷

---

¹²² Kaldal, 2010, s. 242; prop. 2005/06:99, s. 42 f.

¹²³ Kaldal, 2010, s. 243.

¹²⁴ Prop. 2005/06:99, s. 42.

¹²⁵ Kaldal, 2010, s. 257.

¹²⁶ SOU 2017:6, s. 344.

¹²⁷ Rejmer, 2014, s. 375.

Kaldal hävdar att det råder högre beviskrav för att bevisa att en förälder utgör en risk för barnet, än när båda föräldrarna i och för sig är lämpliga. Anledningen är att presumptionen om en nära och god kontakt och rätten till familjeliv måste brytas.¹²⁸ Bevisas att risk att barnet far illa råder, förespråkar motiven istället att det ska presumeras att det inte är till barnets bästa att riskföräldern får del i vårdnaden.¹²⁹

Finner domstolen att det inte är motiverat att utreda påståenden om risk måste föräldern själv svara för att föra in utredning till stöd för sitt påstående. Föräldern har således ett sekundärt utredningsansvar till domstolens primära ansvar. Parterna har inget aktivitetsansvar, men kan drabbas av rättsförlust om de inte aktivt för in bevisning. Därmed kan även barnet drabbas av rättsförlust.¹³⁰

3.3 Risknivån

Riskenivån utgörs av en grad av säkerhet knuten till en grad av skada.¹³¹ Ambitionen med 2006 års reform var att sänka riskenivån.¹³² Kaldal anser att det är oklart om ambitionen lyckats då det saknas prejudikat och tydliga uttalanden om nivån i förarbeten.¹³³

Förarbetet uttalar att risken ska vara konkret och inte bygga på generella antaganden.¹³⁴ HD har konkretiserat riskenivån såsom beaktansvärd risk och konkret fara,¹³⁵ även olämplig vårdnadshavare har använts.¹³⁶ Man kan genom HD:s praxis sluta sig till att kravet på riskenivån är högt ställt.¹³⁷ I SOU 2017:6 påpekades att TR:s riskbedömningar ofta liknar den bevisprövning domstolar gör i brottmål. TR ställde även många gånger högre krav för att en viss risk skulle få betydelse i målet än vad vårdnadsutredaren gjorde.¹³⁸ Rejmers avhandling styrker att det föreligger en hög riskenivå, då misshandel mellan föräldrar inte tillmätts någon betydelse om det inte fastställts i dom och initierats innan själva separationen påbörjats. Inte heller beaktades om barnet hade bevittnat eller hört misshandeln.¹³⁹ Kaldal anser att en hantering av påståenden om brott som en straffrättslig företeelse i ett vårdnadsfall kan vara förknippad med risk. När prövningen begränsas till att avse hur brottspåståendet bedömts straffrättsligt, innebär det inte bara att domstolen tillämpar ett för högt beviskrav. Det kan

---

¹²⁸ Kaldal, 2010, s. 265 f.

¹²⁹ Prop. 2005/06:99, s. 42 f.

¹³⁰ Kaldal, 2010, s. 261 f.

¹³¹ A.a., s. 259.

¹³² Prop. 2005/06:99, s. 41.

¹³³ Kaldal, 2010, s. 271.

¹³⁴ Sjösten, 2014, s. 47; prop. 1992/93:139, s. 28 f, 37.

¹³⁵ I NJA 1995 s. 727 exemplifierades konkret risk som att faktiska åtgärder måste ha vidtagits i syfte att uppfylla målet samt att åtgärder eller uttalanden måste vara allvarligt menade.

¹³⁶ NJA 2000 s. 345.

¹³⁷ Kaldal, 2010, s. 247.

¹³⁸ SOU 2017:6, s. 171.

¹³⁹ Rejmer, 2003, s. 131.

även innebära att domstolen inte uppfyller sin officialplikt och därmed riskerar att göra schablonartade utredningar och prövningar.¹⁴⁰

Den rättsliga risknivån och uppfyllandet av beviskravet beskriver den brytpunkt där barnets behov av nära och god kontakt får ge vika för barnets behov av skydd.¹⁴¹ Johanna Schiratzki anser det ytterst ovanligt att domstolen uttryckligen skriver att någon av föräldrarna är olämplig efter utförd riskbedömning, eftersom en olämplighetsstämpel av en förälder kan framstå som svårförenligt med presumtionen om kontakt mellan barn och föräldrar.¹⁴² Anna Singer hävdar att kraven på risknivån är för högt ställda och finner det anmärkningsvärt att risken för barnet att fara illa har fått en underordnad betydelse i praxis, i förhållande till barnets behov av kontakt med båda föräldrarna. Vidare anför Singer att det är en självklarhet att barn inte behöver kontakt med en förälder som kan vara till men för barnet, vilket även betonats i förarbeten.¹⁴³ Singer förklarar att detta kan vara ett resultat av att domstolar har mycket begränsade möjligheter att värdera de risker som barn kan utsättas för i vårdnads mål. Den höga risknivån kan även motiveras av att man vill motverka att ogrundade påståenden om våld förs fram, som ett sätt för ena föräldern att förbättra sina möjligheter att ”vinna” tvisten.¹⁴⁴ Å andra sidan påtalar förarbeten att det är allt vanligare att våldsutövaren startar ett vårdnads mål för att, via den sociala utredningen, försöka få fram uppgifter om var den andra föräldern och barnen finns, vilket jag återkommer till i kapitel 6. Förarbetet menar att det även förekommer att våldsutövare, som inte tidigare brytt sig om att umgås med barnen börjar nyttja umgängets rätten i syfte att trakassera den andra föräldern.¹⁴⁵ Våldsutövare kan alltså använda den familjerättsliga lagstiftningen i förföljelsesyfte.

Sammanfattningsvis finns inget klart svar på var risknivån ligger. Är risknivån för hög omfattas endast mycket allvarliga risker, och situationer som rör mer komplexa samband faller utanför.¹⁴⁶

3.4 Hur tungt väger risken att barnet far illa?

Risken att barn far illa ska enligt förarbetet väga tungt i helhetsbedömningen av barnets bästa.¹⁴⁷ Formuleringen tyder på att en konstaterad risk ändå inte behöver få utslagsgivande betydelse.¹⁴⁸

---

¹⁴⁰ Kaldal, 2010, s. 268.

¹⁴¹ A.a., s. 269.

¹⁴² Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, Studentlitteratur, upplaga 6:1, Lund, 2002, s. 115.

¹⁴³ Singer, Anna, Barnets bästa: om barnets rättsliga ställning i familj och samhälle, upplaga 6:2, Norstedts juridik, Stockholm, 2012, s. 122 f.; prop. 1990/91:8, s. 38.

¹⁴⁴ Singer, 2012, s. 122 f.

¹⁴⁵ SOU 2002:71, Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer. Betänkande av Personssäkerhetsutredningen, s. 85.

¹⁴⁶ Kaldal, 2010, s. 270 ff.

¹⁴⁷ Prop. 2005/06:99, s. 42.

¹⁴⁸ Kaldal, 2010, s. 248 f.

Kaldal har bemött de svårigheter som finns med att bedöma vilken vikt risken att barn far illa ska tillmätas. Inledningsvis konstaterar Kaldal att få HD och HovR:s domar har baserat sina avgöranden på risken att barnet far illa, dock har resonemang förts där domstolen ansett att bedömningen ligger nära en konstaterad risk.¹⁴⁹ NJA 1992 s. 93 är ett av få fall där risken att barnet far illa gavs utslagsgivande betydelse, då det lades till grund för begränsningar i umgänge med pappan. Pappan ansågs trots detta lämplig som vårdnadshavare för barnets bror. Å andra sidan i NJA 2003 s. 354 fick en konstaterad risk ingen utslagsgivande betydelse. Där ansåg rätten att en eventuell risk kunde begränsas genom utseende av umgängesstöd. Behovet av en nära och god kontakt sattes således framför risken att barnet far illa. I och med att risken kunde hanteras ställdes HD inte inför frågan om risken skulle bli utslagsgivande. I vilken utsträckning risken för att barnet far illa ger utslag i bedömningen är således oklart. När risken för att barnet fara illa verkar som en prognosfaktor för helhetsbedömningen barnets bästa avgör rätten själv vilket värde det ska tillmätas.¹⁵⁰

Ett examensarbete argumenterar för att risken att barnet far illa bör väga tyngre än övriga aspekter av barnets bästa m.h.t. den kontext som bestämmelsen har utformats i. Dels med hänvisning till Barnkonventionen och EKMR, men även med hänvisning till FB 6:2a som alla innefattar barnets absoluta rätt att inte utsättas för övergrepp.¹⁵¹ Kaldal anser att om det konstateras att det finns en risk för att barnet far illa är huvudregeln att vårdnad, boende och umgänge inte ska tilldömas riskföräldern.¹⁵² Förarbeten anger emellertid att ett åsidosättande av barnets behov av trygghet, stabilitet och kontinuitet i ett längre perspektiv kan vara ett rimligt pris att betala för att få till stånd en fungerande kontakt med båda föräldrarna.¹⁵³ Detta talar för att risken ges mindre betydelse i förhållande till kontaktprincipen eftersom risken ofta omvandlas till andra aspekter av barnets bästa, t.ex. barnets trygghet.¹⁵⁴

En förälders oro att barnet ska fara illa kan utgöra en risk enligt FB 6:2a om den är befogad. Är oron inte befogad, men har en stark inverkan på förälderns förmåga att tillgodose barnets behov av trygghet och omsorg, rör det istället en bedömning av barnets trygghet.¹⁵⁵ Är den ena föräldern utsatt för våld av den andra föräldern, men ingen risk föreligger för barnet, kan även denna faktor ingå i bedömningen av barnets trygghet istället för risk att fara illa. Enligt Kaldal torde detta vara det vanligaste sättet för domstolen att resonera, trots 2006 års reform. När domstolen väljer att bedöma barnets behov av trygghet istället för risk att fara illa handlar det inte längre om samhällets barnskydd, utan om den utgång som är bäst för barnet. Båda föräldrarna betraktas således som lämpliga i FB:s bemärkelse och anses inte skadliga för barnet.¹⁵⁶ Detta innebär även att minsta bevisövertikt åt någon av parterna är tillräcklig för att kunna tilldelas ensam vårdnad.¹⁵⁷ 2014 års vårdnadsutredning konstaterar att uppgifter om

---

¹⁴⁹ A.a., s. 248.

¹⁵⁰ A.a., s. 251.

¹⁵¹ Nilsson, Åsa, Behovet av en rättssäker riskbedömning, Juridiska fakulteten, Lunds universitet, 2016, s. 64 ff.

¹⁵² Se t.ex. Kaldal, 2010, s. 272, 225.

¹⁵³ Prop. 1990/91:8, s. 61.

¹⁵⁴ Se t.ex. Kaldal, 2010, s. 260.

¹⁵⁵ SOU 1998:31, s. 136.

¹⁵⁶ Kaldal, 2010, s. 260.

¹⁵⁷ A.a., s. 265.

övergrepp, oberoende om dessa skett, betraktas av TR som exempel på allvarliga samarbetsproblem mellan föräldrarna. Det förekommer även att TR inte uttalar sig om huruvida övergreppen innebär en risk för barnet, utan istället använder sig av grunden samarbetsproblem för att besluta om ensam vårdnad.¹⁵⁸ Utredningen noterade att en vanlig motivering till varför samarbetsvårigheter valdes som grund var att TR fann att uppgifterna om våld rörde sig om påståenden eller anklagelser.¹⁵⁹ Det generella intrycket från utredningen var dock att både socialtjänsten och TR vanligtvis undersöker om det finns konkret stöd för uppgifter om övergrepp och låter detta väga tungt i bedömningen av målet.¹⁶⁰ Flera advokater har emellertid uttryckt att riskbedömningarna många gånger är bristfälliga och godtyckliga.¹⁶¹

Kaldal förespråkar att bättre riskbedömningar kan uppnås genom att riskbedömningen lyfts ur barnets bästa för att istället prövas separat. Likt Singer finner Kaldal det olämpligt att risken ska viktas mot övriga aspekter av barnets bästa. Genom att bedömningen särskiljs ökar förutsättningarna för en strukturerad prövning och att en konstaterad risk ges utslagsgivande betydelse.¹⁶² Rejmer, å sin sida, anser att vårdnadstvister som involverar våld fortsättningsvis bör handläggas i domstol, men att utgångspunkten inte bör vara att gemensam vårdnad är till barnets bästa, eftersom konflikten då riskerar att fördjupas eller kvarstå vilket skadar barnet. Domstolen bör istället förutsättningslöst pröva barnets bästa, föräldrarnas förmåga att utöva faktisk omvårdnad av barnet och samarbeta. En förutsättningslös prövning kräver dock att domstolens beslutsunderlag förbättras.¹⁶³

4 Riskbedömningar ur ett sociologiskt perspektiv

I kapitlet ovan framgår vikten av att andra kunskaper och erfarenheter om barn tillförs som underlag till domstolens bedömningar av barnets bästa. Detta kapitel kommer därför att behandla kunskaper inom det sociologiska fältet, med särskilt fokus på kunskaper som rör våld i nära relation. En redogörelse kommer även att göras för de vårdnadsutredningar som ges central betydelse för domstolens avgöranden.¹⁶⁴

---

¹⁵⁸ SOU 2017:6, s. 342.

¹⁵⁹ A.a., s. 185.

¹⁶⁰ A.a., s. 342.

¹⁶¹ A.a., s. 344.

¹⁶² Kaldal, 2010, s. 249 f.

¹⁶³ Rejmer, 2003, s. 200 f.

¹⁶⁴ Prop. 2005/06:99, s. 59; Dahlstrand, Eriksson & Fröberg, 2014, s. 140.

4.1 Allmänt om vårdnadsutredningar och dess riskbedömningar

Domstolen fullgör ofta sitt utredningsansvar genom att uppdra åt socialnämnden att utföra en vårdnadsutredning (FB 6:19). Denna utredning utgör ett viktigt underlag för domstolens beslut, vilket gör det angeläget att även vårdnadsutredaren prövar påståenden om övergrepp och gör en riskbedömning. Utredaren anses vara den som har bäst insyn i barnets situation och som objektivt kan se till vad som är bäst för barnet och ska därför, om det inte är olämpligt, lämna förslag till beslut i rätten (FB 6:19 4 st.).¹⁶⁵

En vårdnadsutredning ska utföras på ett opartiskt och sakligt sätt och ta hänsyn till den enskildes integritet (SoL 1:1).¹⁶⁶ Vad utredningen ska innehålla är inte reglerat i lag. I Socialstyrelsens allmänna råd framgår att utredaren bör redovisa faktiska förhållanden om barnet, vilka samtal som hållits samt vilka brister som finns i utredningen. Utredaren bör även, efter att ha beaktat eventuella riktlinjer från rätten, lyfta fram särskilda risker som kan leda till att barnet far illa och hur barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrar bäst kan tillgodoses. Utöver detta bör utredaren försöka klargöra barnets anknytning och relation till föräldrarna, föräldrarnas förmåga och vilja att samarbeta i frågor kring barnet, förmågan att hålla barnet utanför den egna konflikten, samt föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov före sin egna. Detta ska sedan utmynna i en rekommendation till beslut. Rekommendationen bör vara välmotiverad och innehålla en konsekvensanalys. De allmänna råden medger att utredningens kvalitet är avhängig utredarens omdöme.¹⁶⁷

Rejmer fann i sin undersökning att samtliga vårdnadsutredningar följde Socialstyrelsens rekommenderade ordning i stort. Utredningarna skiljde sig emellertid åt avseende omfång, struktur och innehåll, mellan olika kommuner såväl som mellan enskilda utredare. Olikheterna leder till kvalitativa skillnader, vilket kan förklaras av att förfarandet är oreglerat.¹⁶⁸ Resultatet av granskningen indikerar bl.a. att ett svagt lagstöd, avsaknad av direktiv från domstolen och avsaknad av metodstöd leder till att barnperspektivet underordnas vuxenperspektivet. Detta ger kvalitativa skillnader, som i sin tur medför att barns rättssäkerhet i vårdnadsutredningar och handläggning i vårdnadstvister kan ifrågasättas.¹⁶⁹

I förarbetet till 2006 års reform upprepas i stort de allmänna råden.¹⁷⁰ Vid utvärderingen av denna vårdnadsreform verkade kvalitén på vårdnadsutredningarna inte ha förbättrats sedan föregående utvärdering år 2002. Vårdnadskommittén kom då fram till att kvalitén på vårdnadsutredningarna var ojämn, men att utredningarna i stort fokuserade på vad som var väsentligt. 2014 års vårdnadsutredning fann i sin utvärdering att utredningarna ofta skrivs utifrån ett föräldraperspektiv och att fokus i högre grad bör ligga på barnet. Man fann vidare

---

¹⁶⁵ Prop. 2005/06:99, s. 43, 119.

¹⁶⁶ SOU 2017:6, s. 437 f.

¹⁶⁷ Familjerätten och barnet i vårdnadstvister: uppföljning av hur 2006 års vårdnadsreform slagit igenom i socialtjänstens arbete, Socialstyrelsen, 2011, s. 26; SOU 2017:6, s. 438 ff.

¹⁶⁸ Rejmer, 2014, s. 371 f.

¹⁶⁹ A.a., s. 376 f.

¹⁷⁰ Prop. 2005/06:99, s. 59 f.

att utredarens analyser och bedömningar behöver bli tydligare och fylligare, samt att det i många fall helt eller delvis saknas konsekvensanalyser.¹⁷¹ Utvärderingen ansåg att riskbedömningar görs i högre grad än förut, men att utrymme finns att förbättra kvalitén.¹⁷² Förslag till beslut lämnades i 92 % av vårdnadsutredningarna. Anledningen till att förslag inte lämnades kunde t.ex. vara att det ansågs för svårt att ta ställning i frågan.¹⁷³ Problematiken gällde främst att identifiera och värdera vad som kan utgöra en risk för barnet, samt hur detta ska beaktas i det enskilda fallet.¹⁷⁴ Utvärderingen fann vårdnadsutredningarna ha stor variation i fråga om vilka omständigheter som behandlades och hur de behandlades.¹⁷⁵ 2014 års vårdnadsutredning ansåg det svårt att avgöra om den som utförde vårdnadsutredningen respektive dömde i målet verkligen värderade risken på sådant sätt att man kan anse att riskbedömning gjorts. Dock fann utvärderingen att vårdnadsutredningar i ca. 9 av 10 fall åtminstone delvis innehåller en riskbedömning och att utredningarna håller en tillräckligt god kvalitet. Domarna innehåller i mindre utsträckning en dokumenterad riskbedömning.¹⁷⁶ Utredningen fann även stora variationer mellan hur olika socialsekreterare respektive domare redovisar riskbedömningen. En del bedömningar var gedigna andra knapphändiga.¹⁷⁷ Socialnämnder och domstolar behöver således förbättra redovisningen av riskbedömningar.¹⁷⁸

Även Socialstyrelsen har följt upp 2006 års vårdnadsreform och vilket genomslag denna har fått i socialtjänstens arbete.¹⁷⁹ Den generella praxis som råder inom socialtjänsten är att riskbedömningar endast utförs i de fall då det bedöms vara relevant, d.v.s. om det finns indikationer på våld eller annan risk för barnet eller någon av föräldrarna. Socialstyrelsen visar att 88 % av kommunerna inte har tillgång till riskbedömningsinstrument. I 40 % av utredningarna nämns risk för att barnet eller annan i familjen utsätts för övergrepp, vilket således är den vanligaste risken. Även bristande samarbetsförmåga och kommunikation mellan föräldrarna är en faktor som ofta bedöms vara en risk för att barn far illa. Utvärderingen visar bristande dokumentation från socialtjänsten då enbart ca. 40 % svarade att de alltid dokumenterade riskbedömningen. Vidare noterade Socialstyrelsen att ordet risk sällan förekommer i vårdnadsutredningar. Många gånger är riskfyllda omständigheter omskrivna i den allmänna beskrivningen av situationen och varken tydligt framskjutna eller bedömda, vilket är en av anledningarna till att domare efterlyser klarare och tydligare riskbedömningar. Uppföljningen visar även att det finns stora skillnader mellan hur kommuner genomför riskbedömningar, samt när de bedöms nödvändiga. Vikten av tydliga och väldokumenterade riskbedömningar blir allt angelägnare för att rätten ska kunna avgöra barnets bästa, eftersom socialtjänstens ärenden har blivit allt mer präglade av svåra konflikter. Det mest centrala för vårdnadsutredare vid bedömningen av barnets bästa förefaller vara

---

¹⁷¹ SOU 2017:6, s. 441 ff.

¹⁷² A.a., s. 26.

¹⁷³ A.a., s. 443.

¹⁷⁴ A.a., s. 33 f.

¹⁷⁵ A.a., s. 171.

¹⁷⁶ A.a., s. 337 f., 446.

¹⁷⁷ A.a., s. 340.

¹⁷⁸ A.a., s. 280.

¹⁷⁹ Socialstyrelsens ansvar för dessa frågor har nu övergått till MFoF; Socialstyrelsens kungörelse om upphävande av allmänna råden (SOSFS 2012:4) om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge, HSLF-FS 2017:46.

barnets behov av nära och god kontakt. När det är olämpligt att lämna förslag till beslut visar uppföljningen att det rör sig om situationer där ingen av föräldrarna bedöms som särskilt lämplig, när grava samarbetssvårigheter råder mellan lämpliga föräldrar, eller när en förälder misstänks utgöra en fara för barnet. Lämnas inget förslag bör socialtjänsten ändå dokumentera och genomföra en konsekvensanalys.¹⁸⁰

Kaldal framhäver i sin forskning att det inte finns några säkra metoder för bedömning av risken att ett barn far illa,¹⁸¹ vilket kan leda till att riskbedömningarna kan bli bristfälliga och rättssäkerheten eftersätts. Med bristfälliga utredningar syftar Kaldal på att vissa utredare inte hämtar information från andra myndigheter eller pratar med personer runt barnet, bortser från äldre journaler och gamla handlingar och inte pratar med barnet enskilt. Kaldal menar att dessa brister kan åtgärdas av ett gemensamt riskbedömningsinstrument, vilket även leder till att den enskilde utredarens kompetens, objektivitet och noggrannhet spelar mindre roll.¹⁸² Det finns även vetenskapligt stöd för att riskbedömningar som endast bygger på socialarbetarens kliniska erfarenheter innebär en sämre prognosförmåga än riskbedömningar med hjälp av vetenskapligt utvecklade bedömningsinstrument. Forskning visar bl.a. att utan vetenskapligt baserade bedömningsinstrument har människor svårt att forma en rationell slutsats och ändra sina tidigare bedömningar, trots nytillkommen information som pekar i en annan riktning. Dessutom tar det lång tid innan socialarbetare erhåller den erfarenhet och kompetens som krävs för att kunna utföra adekvata kliniska bedömningar.¹⁸³

4.2 Socialtjänstens spetskompetens och biträdande funktion

Vårdnadsutredningen torde i rättsligt hänseende motsvara ett sakkunnigutlåtande på domstolens begäran (RB 40 kap.), vilket innebär att vårdnadsutredaren intar en funktion som rättens biträde. Vid vårdnadsutredningen, och särskilt riskbedömningen, ställs därmed krav på att utredaren har både kunskap och kompetens för att göra bedömningen. Det ställs även krav på att utredningsarbetet genomförs, dokumenteras och presenteras väl, då domstolen sedan ska göra en självständig bedömning av materialet.¹⁸⁴ För att konkretisera socialsekreterarnas uppdrag och kunskapsnivå finns handböcker både gällande vårdnads mål och hanteringen av våldsutsatta. I praktiken förefaller dock den rättsliga definitionen av barnets bästa hindra socialsekreterare från att presentera sakkunskap till domstolen, då socialsekreterare tillämpar barnets bästa på ett sätt som anses korrekt inom domstolssystemet och avhåller sig från att tillämpa barnets bästa med utgångspunkt från det socialvetenskapliga kunskapsfältet.¹⁸⁵ Enligt Rejmers studie anser domare, advokater och socialsekreterare att rättsvetenskapen inger och

---

¹⁸⁰ Socialstyrelsen, 2011, s. 22 ff.

¹⁸¹ Kaldal, Anna, Standardiserade metoder för att bedöma risk i ärenden om vårdnad, boende och umgänge, Juridisk tidskrift, 2012–13, s. 540–562, s. 540.

¹⁸² A.a., s. 546 f.

¹⁸³ Brännström, Lars, Riskbedömningar i samband med utredningar om vårdnad, boende och umgänge, Socialstyrelsen, 2007, s. 15.

¹⁸⁴ Kaldal, 2010, s. 265.

¹⁸⁵ Rejmer, 2003, s. 134.

åtnjuter större förtroende och auktoritet än socialvetenskapen i handläggningen av vårdnadstvister.¹⁸⁶ I domarens föreskrivna professionella roll ingår inte kunskap om sociala och psykologiska förlopp, självkänedom och empati. Däremot anses detta ingå i socialsekreterares professionella roll.¹⁸⁷

Även Madeleine Cocozza har ifrågasatt om vårdnadsutredarna verkligen tillför den kompetens och kunskap som krävs för adekvata bedömningar till barnets bästa. 86 % av de anställda inom socialtjänsten som jobbade med barn och ungdomsvård år 2012 hade socionomexamen. Socionomutbildningen är en generalistutbildning som utbildar socionomer för verksamheter inom olika sociala områden såsom missbruksvård, ekonomiskt bistånd, familjerådgivning m.m. Därför kan nyutexaminerade socionomer inte förväntas vara utbildade för det specifika uppdraget att skydda barn som far illa.¹⁸⁸ Socialstyrelsens granskning år 2008 drog slutsatsen att det förelåg en risk att de socionomer med minst erfarenhet och som saknar vidareutbildning hamnar inom barnavården. Detta ledde till en ändring i SoL 3 kap. som stadgar att socialnämnden ska ansvara för att handläggare har tillräcklig erfarenhet för uppgiften, Cocozza anser dock att denna ändring saknar praktisk betydelse och att problemet kvarstår.¹⁸⁹ Många socialsekreterare anser att ett stort behov finns av mer kunskap, utbildning och riskbedömningsinstrument.¹⁹⁰ Nedan redogörs för två handböcker som är centrala för socialsekreterare i vårdnadsmål som innefattar våld.

4.2.1 Handbok - vårdnad, boende och umgänge

Vid separation hamnar barnet ofta i en lojalitetskonflikt mellan föräldrarna, då barnet känner behov av att vara rättvis mot båda föräldrarna. Det händer även att en förälder i konflikt försöker vända barnet mot den andra föräldern. Det är inte separationen i sig som är skadlig för barnet utan uppsplitande konflikter mellan föräldrarna i samband med upprottet. Genom behovet av föräldrarnas kärlek riskerar barnet att användas i föräldrarnas konflikt som t.ex. vapen, slagfält eller segertrofé. Ett regelbundet umgänge är positivt för de flesta barn, men vid fortsatt hög konfliktnivå kan det negativa komma att överväga.¹⁹¹

Barn kan reagera på föräldrars separation genom orolighet, magont och dålig sömn. Vid djupa konflikter far barn illa och får ofta psykiska och psykosomatiska symtom. Föräldrarna har i regel varken tid eller ork med barnet p.g.a. av sin egen kris. I separationen har barn olika behov beroende på ålder. Det riktigt lilla barnet behöver, enligt utvecklingspsykologisk teori och erfarenhet, framförallt kontinuitet, närhet, förutsägbarhet och rutiner. Föräldrarna måste prioritera barnets behov framför sina egna. Barn som levt med våld har, utöver detta, ett

---

¹⁸⁶ A.a., s. 163.

¹⁸⁷ A.a., s. 165.

¹⁸⁸ Cocozza, Madeleine, Barns rätt till skydd: en bristande konstruktion, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 136–146, s. 130 f.

¹⁸⁹ A.a., s. 131; prop. 2012/2013:175, Vissa frågor om behörighet för personal i hälso- och sjukvården och socialtjänsten, s. 32 ff., 36, 49 f.

¹⁹⁰ Brännström, 2007, s. 23.

¹⁹¹ Socialstyrelsen, 2012, s. 28 ff.

särskilt behov av att få sina upplevelser bekräftade och giltiggjorda av vuxna. Handboken framhåller att det inte är acceptabelt att barn lever i våldsmiljöer som utsätter deras hälsa och utveckling för fara.¹⁹² Att t.ex. tvingas bevittna fysiskt våld och att behöva agera spion eller fungera som budbärare mellan föräldrarna, betraktas som psykiska övergrepp på barn.¹⁹³ Enligt en undersökning av BRÅ befann sig 33 % av barnen i bostaden när partnervåld skedde. Forskning visar också att barn i familjer där misshandel förekommer löper större risk att själva bli utsatta för fysisk misshandel.¹⁹⁴ Våldsmiljöer kan alltså på flera sätt leda till svåra hälsoproblem och långvariga psykiska problem för barnet. Att utsätta en närstående till barnet för våld är enligt handboken att brista i omsorgen av barnet.¹⁹⁵

Socialsekreterarens främsta uppgift är att få föräldrarna att samarbeta och komma överens för att undvika en rättsprocess. Handläggaren bör även vara särskilt uppmärksam om det finns tecken på övergrepp inom familjen.¹⁹⁶ Socialnämnden ansvarar för att särskilt beakta behoven hos kvinnor och barn som varit utsatta för våld i nära relation (SoL 5:11 2–3 st.), samt vidta åtgärder för att förebygga mäns våld mot kvinnor. Våldsproblematiken lyfts dock inte alltid fram och tillmäts den betydelse den bör ha vid bedömningen av vårdnadsfall.¹⁹⁷ Kunskap och erfarenhet gällande barn, förhandling och konflikthantering, samt kunskap om makt och våld i nära relation är således av stor betydelse för socialsekreterare. All personal som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden enligt SoL bör ha teoretiska kunskaper om våld och andra övergrepp av eller mot närstående, samt ha förmåga att praktiskt tillämpa kunskaperna.¹⁹⁸

Handboken betonar både kontaktprincipen, uppmärksamhet och hantering av våld, samt anklagelser om våld. I många fall riktar någon av eller båda föräldrarna, allvarliga anklagelser mot den andra, uppger handboken. Det är inte socialsekreterares eller domares sak att fälla ett avgörande om de anklagelser som hävdas, men det krävs en bedömning av handlingen i samband med avgörandet av barnets bästa. Hur avgörandet ska ske, om anklagelserna är befogade, överdrivna eller grundlösa, lämnas osagt i handboken. Ord står ofta mot ord, om det inte finns en tidigare dom, dock är risk för att barnet far illa tillräckligt för att kunna beakta våld.¹⁹⁹ Vidare hänvisar handboken till att vårdnadsutredningar ska ta utgångspunkt i de omständigheter som domstolen senare ska beakta i sitt beslut.²⁰⁰

Trots att handboken alltså betonar socialtjänstens ansvar för att upptäcka och hantera våld vid bedömningen av barnets bästa, understryks det samtidigt att det inte är socialtjänstens uppgift att utreda eller klarlägga misstankar eller anklagelser om t.ex. våld mot den andra föräldern. Detta motsäger det faktum att upplysningar om våld har en grundläggande betydelse för

---

¹⁹² Socialstyrelsen, 2012, s. 31 ff.

¹⁹³ A.a., s. 131 ff.

¹⁹⁴ A.a., s. 140.

¹⁹⁵ A.a., s. 143.

¹⁹⁶ A.a., s. 129.

¹⁹⁷ A.a., s. 139 f.

¹⁹⁸ A.a., s. 209 f.

¹⁹⁹ A.a., s. 131 ff.

²⁰⁰ A.a., s. 214; SOU 2017:6, s. 331.

socialtjänstens fortsatta arbete med utredningen och för deras beslut, samt att våld är vanligare än man kan tro p.g.a. stora mörkertal.²⁰¹

4.2.2 Handbok - våld

Handboken berör hur socialtjänsten bör hantera våld i nära relation. Våld i nära relation är ett folkhälsoproblem och våld mot kvinnor i dessa situationer är ofta grovt och i hög grad upprepat.²⁰²

Våldet är således sällan en engångsföreteelse och trappas ofta upp. Våld i nära relation leder många gånger till långvarig fysisk och psykisk ohälsa, såsom posttraumatiskt stressyndrom, missbruk och smärtor i nacken. I relationer där våld förekommer är det vanligt att båda parter förnekar eller förringar våldet. Vid vårdnadstvister kan oron för att förlora kontakten med barnet leda till att den våldsutsatta stannar kvar i den destruktiva miljön, vilket är skadligt både för barnets trygghet och utveckling och för föräldern själv. Separation leder i många fall till en upptrappning av våldet, eller fungerar som en utlösande faktor för våld. Våldet kan då utföras i samband med hämtning och lämning av barnet och möjliggör fortsatt kontroll för den våldsutövande föräldern.²⁰³

Handboken pekar på ett tydligt samband mellan våld i nära relation och barnmisshandel. I olika studier har det förekommit direkt våld mot barn i mellan 22 % och 67 % av dessa fall.²⁰⁴ Även om barnet inte fysiskt utsätts för våld innebär det psykiskt våld för barnet att bevittna föräldrarnas våld.²⁰⁵ Handboken tar även upp tecken som tyder på att barn utsätts för våld.²⁰⁶

För ett barn som utsätts för eller bevittnat våld äventyras dess psykologiska, fysiologiska och sociala utveckling. Barnet kan utveckla allvarlig och långvarig psykisk ohälsa som depressivitet, ångest, självdestruktivitet, aggressivitet, svårigheter i umgänge med andra barn, koncentrationssvårigheter och hyperaktivitet. Enligt anknytningsteorin ökar risken för en desorganiserad anknytning vid upprepade hotfulla situationer där anknytningspersonen är orsaken till faran. Även den utsattas föräldraförmåga påverkas av våld, bl.a. genom ökad stress i föräldraskapet och kan komma att använda mer fysiskt och psykiskt våld mot barnen.²⁰⁷

---

²⁰¹ Socialstyrelsen, 2012, s. 224 f.

²⁰² Socialstyrelsen, 2016, s. 14 f.

²⁰³ A.a., s. 17 ff.

²⁰⁴ Socialstyrelsen, 2016, s. 27.

²⁰⁵ SOU 2001:72, Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda. Betänkande av Kommittén mot barnmisshandel, s. 25; prop. 2002/03:53, s. 48; Socialstyrelsen, 2016, s. 27.

²⁰⁶ Socialstyrelsen, 2016, s. 29.

²⁰⁷ A.a., s. 30.

4.3 Forskning inom våld i nära relation

Forskare är eniga om att uppgifter om våld tenderar att marginaliseras i vårdnadstvister, både av domare och av socialsekreterare. Våldsärenden tenderar att omtolkas till konflikt mellan föräldrar under vårdnadsutredningen och i domstol, vilket kritiserats starkt av forskare.²⁰⁸ Sociologen Eriksson visar i sin studie att socialsekreterare sällan utreder våldsutövaren ordentligt och ofta väljer att bortse från tidigare våldsamma och destruktiva beteenden mot den utsatta föräldern, men framförallt mot barnen.²⁰⁹ Sekreterarna hänvisade här till att de inte är en domstol och därmed inte ska värdera berättelser om våld när tidigare domslut om våld inte utfärdats. Således vidtas sällan åtgärder inledningsvis för att trygga barnet vid påståenden om våld, med hänvisning till kravet på objektivitet vid vårdnadsärenden. Eriksson menar att detta bidrar till att tröskeln höjs för mödrar att berätta om våld och därmed försvårar för vårdnadsutredare att avgöra barnets bästa.²¹⁰ Inte heller berörde socialsekreterarna särskilt barns upplevelser av våld eftersom de inte arbetar med behandling. Erikssons slutsats är att inställningen leder till att det råder stor risk att våld mot barn går oupptäckt.²¹¹ Fokus ligger istället på mödrars föräldraförmåga och faders tillgång till sina barn.²¹² Mödrars misslyckande att skydda sina barn anses mer problematiskt än faders våldsutövande. Inte heller sociologen Bruno anser att mödrars uppgifter om våld tas på allvar, särskilt gällande våld mot barnen.²¹³ Bruno hävdar att resultatet till och med ger stöd för tolkningen att myndigheter aktivt bidrar till våldets fortsatta utövande.²¹⁴

Anklagelser eller påståenden om våld betonas starkare än uppgifter om våld, enligt forskningen.²¹⁵ Flera studier indikerar att socialsekreterare och domstolar har en föreställning om att påståenden om våld, eller polisanmälan om våld, utgör falska anklagelser för att vinna fördel i tvisten.²¹⁶ Att så skulle vara fallet har inget stöd i forskningen, som istället redovisar att utsatta föräldrar snarare underdriver eller förnekar våld och ofta önskar en bättre relation mellan våldsutövare och barn.²¹⁷ Sociologen Ekbrand som studerat separationsvåld, menar tvärtom att män använder våld som ett medel för att vinna fördelar. Dessa fördelar kan vara att hindra kvinnan från att lämna, tvinga henne att återvända eller som bestraffning för att hon lämnat.²¹⁸

---

²⁰⁸ Ekbrand, Hans, Separationer och mäns våld mot kvinnor, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, 2006, s. 196; Bruno, Linnéa, Ofridstid: faders våld, staten och den separerade familjen, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, 2016, s. 32 f.; Forsell, 2016, s. 95.

²⁰⁹ Eriksson, Maria, I skuggan av pappa: familjerätten och hanteringen av faders våld, Gondolin, Stehag, 2003, s. 126.

²¹⁰ A.a., s. 260.

²¹¹ A.a., s. 291 f.

²¹² A.a., s. 313.

²¹³ Bruno, 2016, s. 32 f.

²¹⁴ A.a., s. 42.

²¹⁵ Eriksson, 2003, s. 81; SOU 1995:79, Vårdnad, boende och umgänge. Betänkande av Vårdnadstvistutredningen, s. 62; prop. 1997/98:7, s. 62; SOU 2017:6, s. 185, 398.

²¹⁶ Eriksson, 2003, s. 231 ff.; Bruno, 2016, s. 87; Singer, 2012, s. 122 f.

²¹⁷ Bruno, 2016, s. 87.

²¹⁸ Ekbrand, 2006, s. 10 f.

Eriksson fann att socialsekreterare har varierande uppfattning om vad som utgör våld. Hot, knuffar och separationsvåld definierades sällan som våld.²¹⁹ Separationsvåld ansågs vara av övergående natur och uppstå i samband med separationskrisen, vilket gjorde att våldet framstod som mer förståeligt och inte lika allvarligt.²²⁰ Detta motsägs av Ekbrand som har belagt att det är ytterst ovanligt att en förälder som inte tidigare brukat våld i förhållandet börjar göra det i samband med eller efter separationen.²²¹ Eriksson fann även att socialsekreterare inte ansåg våld mot en förälder vara en riskindikator för våld mot barnet.²²² Att partnervåld har starkt samband med barnmisshandel är dock väl dokumenterat i flera studier.²²³

Sociologer har även riktat kritik mot att rätten betraktar samarbetsvårigheter som ett tyngre vägande skäl för ensam vårdnad än uppgifter om våld och att risken att barnet far illa sällan ges betydelse för vårdnadsfrågan. Detta tyder på att ambitionen med en starkare betoning på riskbedömningar inte har implementerats. I Brunos studie av 62 domar, med uppgift eller dom på fysiskt eller sexuellt våld i föräldrars eller barns vittnesmål, behandlar rätten dessa uppgifter i sin argumentation för beslut i endast 14 fall. I 7 av dessa dömer rätten till ensam vårdnad med hänvisning till våld eller övergrepp, övriga 7 ledde till gemensam vårdnad.²²⁴ Sociologen Forsells studie rapporterar att i 60 % av de studerade fallen där våld eller misstanke om våld förelåg tilldömdes föräldrarna gemensam vårdnad.²²⁵

Forskningen ifrågasätter vidare om rättens beslut om kontakt mellan barn och potentiell våldsförälder verkligen är till barnets bästa. I 74–75 % av fallen i Forsells studie hade barnen fortsatt kontakt med en våldsutövande förälder, vilket bidrar till att våld möjliggörs efter separationen.²²⁶ Studien visar även att när en förälder uppgett att den andra föräldern utövat våld mot barnen blir det mindre troligt att barnen har fortsatt kontakt med riskföräldern efter separationen. Trots detta hade 51 % av barnen som utsatts för direkt våld, enligt förälders uppgift, fortfarande obevakat umgänge med den utpekade förövaren. Mängden eller typen av kontakt korrelerade inte med mängden eller typen av våld. Det hade ingen inverkan på resultatet om en förälder fortsatt var utsatt för våld eller hur allvarligt våldet var,²²⁷ fastän våldet antas kunna fortsätta så länge relationen och interaktionen består mellan föräldrarna.²²⁸ Forsell ifrågasätter ovanstående i följande citat:

"[...] the number of children who have ongoing unsupervised face-to-face contact with a father when there are indications of ongoing violence against the mother as well as a

---

²¹⁹ Eriksson, 2003, s. 208.

²²⁰ A.a., s. 213.

²²¹ Ekbrand, 2006, s. 211.

²²² Eriksson, 2003, s. 227 f.

²²³ SOU 2001:72, s. 91; prop. 2006/07:38, s. 23; Socialstyrelsen, 2016, s. 27; SOU 2006:65, Att ta ansvar för sina insatser: socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor. Betänkande av utredningen om Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor, s. 97; Janson, Jernbro & Långberg, 2011, s. 64.

²²⁴ Bruno, 2016, s. 34.

²²⁵ Forsell, 2016, s. 125.

²²⁶ A.a., s. 125, 91.

²²⁷ A.a., s. 125 f.

²²⁸ SOU 1995:60, s. 370 ff.; Eriksson, 2003, s. 86.

history of possible child abuse raises concerns about how well the child's best interest is being considered in contact decisions."²²⁹

Risken att beröva barnet föräldrakontakt väger således tyngre än risken att barnet utsätts för våld.²³⁰ Detta är problematiskt eftersom det tyvärr saknas konkreta kriterier för när ett umgänge är tryggt organiserat.²³¹ Brunos studie visar att 39 % av barnen fortsatt kände sig otrygga hos pappan och 10 % var otrygga hos mamman, i separationer som orsakades av att mödrar velat komma ur våldssituationen.²³² Därutöver visar studier att den enskilt viktigaste förutsättningen för att barn ska kunna tillgodogöra sig behandling för våld är att inte tvingas till umgänge.²³³

En anledning till varför forskningen ställer sig kritisk till rådande praxis vid kontaktbeslut är att föräldrar som utövar våld ofta har en eller flera andra svagheter i omsorgsförmågan, utöver våldet. I Forsells studie beskrivs föräldrarna av sina barn som oansvariga, oengagerade, lögnaktiga och i bästa fall som ett komplement till den förälder som inte utövat våld.²³⁴ Den våldsutövande föräldern bidrar följaktligen sällan positivt till barnens liv och har svårt att inse att våldet kan skada barnet.²³⁵ Eriksson tillägger att det är väl belagt att våldsamma män ser på faderskapet som en äganderätt till barnen och att dessa föräldrar är mer benägna att starta rättsliga processer. Våldsutövaren är alltför upptagen av att utöva kontroll och fungerar därmed mindre bra som förälder.²³⁶ Utövandet av våld förstör även barnets tillit till föräldern.²³⁷ Forsell menar att en enda våldshandling kan påverka hela familjemiljön och förändra familjens vanor och känslor av trygghet.²³⁸ För att kunna reparera detta behöver föräldern inte bara vara lika bra som andra föräldrar, utan bättre.²³⁹

I Brunos studie av domar redovisas att endast i 45 % av fallen med explicita uppgifter av våld genomfördes en riskbedömning mellan år 2010 och 2011.²⁴⁰ Bruno tar upp paradoxen mellan den sociala barnavården och familjerätten. Paradoxen uppstår när professionella från barnskyddsområdet inom socialtjänsten uppmuntrar en förälder att lämna en våldsam partner, med hänvisning till barnets bästa - medan professionella inom domänen vårdnad, boende och umgänge inte betraktar våldet som något problem. Detta kan resultera i att barn tvingas till ensamt umgänge med en förövare. Omsorgsgivaren, som är skyldig att säkra barnets trygghet, riskerar således att helt förlora vårdnad och umgängesrätt om föräldern försöker skydda sig själv och barnet i strid mot rättens beslut.²⁴¹

---

²²⁹ Forsell, 2016, s. 126.

²³⁰ A.a., s. 92.

²³¹ Eriksson, 2003, s. 286.

²³² Bruno, 2016, s. 37.

²³³ A.a., s. 36.

²³⁴ Forsell, 2016, s. 128.

²³⁵ A.a., s. 92.

²³⁶ Eriksson, 2003, s. 20, 79; SOU 1995:60, s. 362.

²³⁷ Forsell, 2016, s. 140.

²³⁸ A.a., s. 94.

²³⁹ A.a., s. 140.

²⁴⁰ Bruno, 2016, s. 42.

²⁴¹ A.a., s. 64.

Problematiken kring riskbedömningar blir särskilt tydlig i en granskning av Aftonbladet där 179 barn under 18 år förlorade sin mor i ett mord eller dråp mellan åren 2000–2013. I 126 fall var fadern förövaren. Tidningens specialgranskning av 54 i dag minderåriga barn, vars mor dödade av deras far, visade att fadern fortfarande är vårdnadshavare för fyra av tio barn.²⁴² Det framgick inte i artikeln hur rätten resonerat.²⁴³

Avslutningsvis bör nämnas att en undersökning av BRÅ visar att kunskaper om våld har ökat bland relevanta professionella. I en nationell strategi har målet att höja kompetensen om våld i nära relation åtagits för alla dessa yrkesgrupper.²⁴⁴ Ytterligare ett mål är att höja kompetensen för att tidigt upptäcka barn som lever i våld och att öka tillgången till skydd för dessa barn.²⁴⁵

5 Undersökning av hovrättsdomar och vårdnadsutredningar

5.1 Urval av material och metod

I detta kapitel bedriver jag en egen empirisk undersökning för att se hur domstol och vårdnadsutredare beaktar risken att barnet far illa och ställer sig till påstått våld som riskfaktor år 2017. Jag undersöker alla angivna syften, förutom det som är relaterat till skyddat boende och sekretessmarkering eftersom detta undersöks i kapitel 7. För att hitta domar sökte jag i databasen Zeteo med sökorden ”våld + vårdnad” och valde fall från HovR år 2017. Sökningen gjordes 28 september 2017 och domarna valdes i kronologisk ordning. I tre fall har avsteg gjorts från den kronologiska ordningen. I ett fall hade ingen vårdnadsutredning gjorts och denna föll då utanför undersökningen.²⁴⁶ I ett annat fall gjorde ingen av parterna gällande våld.²⁴⁷ Den tredje domen uteslöts p.g.a. att Svea HovR inte svarade inom tidsramen för undersökningen.²⁴⁸ Undersökningen består således av tio domar från HovR. Syftet med studien är att påvisa tendenser inom vårdnadsprocessen, således bör de uteslutna domarna inte påverka resultatet av undersökningen.

Endast vårdnadsutredningar enligt FB 6:19 har analyserats för gällande mål.

Barnavårdsutredningar och liknande har endast analyserats i den utsträckning de refererats till

---

²⁴² Edblom, Kristina, Mördaren behåller vårdanden, Aftonbladet (utg.), 2009-05-06, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/dodadekvinnor/arkiv/article11806063.ab>, lydelse 2017-11-21.

²⁴³ Jag har inte bekräftat detta resultat genom en egen granskning av domarna, men finner ingen anledning att betvivla resultatet. Undersökningen är gjord av journalister, vilket innebär att det inte går att verifiera utsagornas reliabilitet på samma sätt som övrig forskning.

²⁴⁴ SOU 2015:55, s. 290.

²⁴⁵ A.a., s. 325.

²⁴⁶ Svea HovR T 5160–16.

²⁴⁷ Göta HovR T 2980–16.

²⁴⁸ Svea HovR T 1812–16.

i vårdnadsutredningarna. I ett fall har snabbyttrande till HovR inkluderats, eftersom detta utgjorde en kompletterande utredning. Att få tillgång till vårdnadsutredningar visade sig vara ett tidskrävande arbete. HovR har inte en konform praxis vad gäller om utredningarna skickas tillbaka eller inte till TR. En TR krävde utgivningsbevis för att ge ut en elektronisk kopia av vårdnadsutredningen, och levererade denna som papperskopia per post. Det har även varit svårt att få ut rätt handlingar från TR och i många fall har jag själv fått gå igenom dagboksbladet från handläggningen för att sedan begära ut vårdnadsutredningen. I fallet T 1010–16 lyckades jag tyvärr inte få ut den kompletterande vårdnadsutredningen från HovR, trots många försök. HovR hänvisade till TR och vice versa. Jag har ändå valt att inkludera fallet i min undersökning, eftersom tillräckligt material fanns återgivet i domen och i vårdnadsutredningen för att kunna analysera fallet.

I mina referat av domar och vårdnadsutredningar i kommande avsnitt använder jag formuleringar från utredningar och domslut i så stor utsträckning som möjligt. Vissa av de undersökta utredningar har en låg språklig nivå och en mindre klar disposition, vilket kan speglas i referaten. Istället för att utgå ifrån en matris med förutbestämda omständigheter, har jag analyserat rättsfallen och vårdnadsutredningarna kvalitativt där alla omständigheter som varit relevanta för aktörernas riskbedömningar av våld eller övergrepp har inkluderats i undersökningen. I avsnitt 5.3 sammanställs materialet i kategorier med avseende på de mest relevanta omständigheterna för syftena. Detta innebär vissa gränsdragningsproblem eftersom varje fall passar mer eller mindre bra i en viss kategori. Den utförliga kvalitativa undersökningen kan då användas av läsaren för att värdera slutsatserna.

5.2 Undersökning - referat av vårdnadsutredningar och domar

Svea hovrätt T 4961–16

Vårdnadsutredning: Ord står mot ord i vårdnadsutredningen. Mamman hävdar att hon varit utsatt för våld under relationen och bl.a. blivit sparkad i magen under graviditeten. Både barnen och mamman uppger att pappan använt våld mot barnen. Pappan förnekar våld. Mamman anser att hon stått för omvårdnaden och att pappan varit ointresserad av barnen, medan pappan gör gällande att han varit den som stått för omvårdnaden.

Utredaren utesluter gemensam vårdnad eftersom föräldrarnas svåra och djupa konflikt omöjliggör samarbete, och för att kontakt mellan föräldrarna innebär en risk att åter hamna i konflikt. Barnen uppger att de är rädda för pappan, då att han utsatt dem för våld. Barnen bedöms som trovärdiga. Polisens förundersökning har lagts ned, men detta utgör ingen anledning att misstro barnen. Utredaren anser det oroande att mamman känt till våldet mot barnen under lång tid utan att agera för att skydda dem. Risken att barnen ska utsättas för våld utesluter fadern som ensam vårdnadshavare. Mamman anförtros därmed ensam vårdnad. Utredaren konstaterar att det är en ingripande åtgärd i familjelivet att utesluta en förälder från kontakt, vilket i vissa fall kan avhjälpas med umgängesstöd. Detta är dock inte ett alternativ vid risk för barnets säkerhet. Beviskravet för att beakta risk för våld är inte lika högt som i

brottmål. Pappan har inte tagit på sig ansvar för våldet och har tvingat barnen att säga att han inte varit våldsam, vilket kan få till följd att barnen börjar tvivla på sin egen verklighetsuppfattning och upplevelse. Umgänge mellan barnen och pappan ska inte äga rum. Även på sikt utesluts umgänge om inte pappan får förståelse för den förändring som krävs.

HovR: HovR följer inte vårdnadsutredningens rekommendationer. Domskälet lyder ”Det som parterna har kommit överens om får anses vara bäst för barnen.”. Därmed dömer HovR till gemensam vårdnad, med stadigvarande boende hos mamman, samt barnens rätt till visst umgänge med pappan.

Svea hovrätt T 8580–16

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningens riskbedömning framkom att det funnits misstankar om att mammans nya pojkvän utsatt hennes son för misshandel, bl.a. genom sparkar. Mammans egna uppgifter samt flera anmälningar och utredningar gör det högst troligt att pojkvännen även utsatt mamman för våld under flera år. Utredaren bedömer att så länge mammans förhållande med pojkvännen består och hon förnekar våldet, är risken stor att sonen får bevittna fysiskt eller psykiskt våld vid umgänget. Med anledning av misstanken att även sonen utsatts för våld, bedöms risk föreligga att pojkvännen utsätter även barnet för våld. Å andra sidan om pappan får ensam vårdnad ser utredaren en risk att mamman kommer att utestängas från sonens liv.

Utredaren bedömer att sonens behov av skydd måste prioriteras framför sonens behov av umgänge. Mot bakgrund av föräldrarnas samarbetssvårigheter, att mamman allvarligt brister i omsorgsförmåga och barnets behov av lugn rekommenderar utredningen pappan som ensam vårdnadshavare. Mot bakgrund av barnets behov av umgänge med mamman, men att säkerheten inte kan tryggas, väljer utredaren att inte föreslå umgänge med mamman. Umgängesstöd kan inte användas eftersom risk för barnets säkerhet råder. Utredarens uppfattning är att umgänge inte är avhängigt mammans boende eller besöksförbud mot pojkvännen, utan att mamman måste förstå att pojkvännen skadat och riskerar att skada henne och barnet.

HovR: HovR konstaterar att det inte längre finns grund för farhågan att mamman inte skulle kunna tillvarata sonens bästa eller garantera hans säkerhet och trygghet. Detta mot bakgrund av att mamman uppgett att hon inte har några övriga kontakter med pojkvännen än de relaterade till deras gemensamma barn. Mamman har dock tidigare kraftigt tonat ner problemen i relationen med pojkvännen, men HovR konstaterar att han aldrig dömts för våld mot mamman och att förundersökningarna har lagts ned. HovR anser att ingenting i utredningen ger anledning att ifrågasätta mammans uppgift om relationen med pojkvännen, samt anger att mamman om behov uppstår avser att söka om kontaktförbud.

HovR dömer till gemensam vårdnad eftersom föräldrarna, vid tiden för domen, kunnat samtala med varandra konstruktivt och komma överens när så var påkallat. Samarbetet är dock inte tillräckligt bra för växelvis boende. Sonen ska ha sitt stadigvarande boende hos pappan och umgänge med mamman.

I domen fanns en skiljaktig mening som ansåg att mammans uppgifter om förhållandet med pojkvännen kan ifrågasättas, eftersom hon fortfarande träffar honom samt att han verkar bo i hennes närhet. Barn har en absolut rätt till skydd från våld, därför bör vårdnaden tillkomma pappan ensam.

Hovrätten för övre Norrland T 151–17

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningens riskbedömning kan utläsas att sonen uppgett, till flera olika personer, att mamman slagit honom. Misstankar finns att mamman även utsatt sonen för sexuellt gränsöverskridande beteende. Utifrån de kraftiga reaktioner sonen uppvisat i samband med umgänge, sonens berättelser om våld och de uppgifter som framkommit över tid, finner utredaren det sannolikt att han utsatts för våld/övergrepp. Polisens nedlagda förundersökning innebär endast att våld inte kan bevisas straffrättsligt. Det är inte utredarens uppdrag att närmre utforska sonens berättelser om övergrepp. Utredaren bedömer, trots allt, att mamman är en viktig person för sonen, som han litar på. Utredaren drar slutsatsen att sonen även haft det bra med mamman eftersom han berättat att hon slog honom 55 % av tiden och 45 % av tiden inte slog honom.

Umgänge föreslås inte under den period sonen kommer att behandlas för sina upplevelser, för att han ska kunna tillgodogöra sig behandlingen och för att han inte vill träffa mamman. Oavsett sanningshalten i hans uttalanden och grunden till att han mår dåligt, finns allvarliga signaler på att något inte är bra. Utredaren finner att mamman brister i omsorg då hon inte inser att pappans samarbetsvillighet påverkas av berättelserna om våld, och då hon har fastnat i förklaringsmodellen att det är pappan som påverkat sonen att hävda våld. Utredaren rekommenderar att pappan får ensam vårdnad p.g.a. sonens behov av trygghet, stabilitet och skydd från föräldrarnas konflikt. Utredaren understryker även vikten av att pappan aktivt verkar för sonens behandling, med motiveringen att mamman utgör en viktig del av hans identitetsutveckling.

HovR: HovR bedömer båda föräldrar som kloka och ansvarstagande föräldrar som månar om sonens nära och goda kontakt med dem båda. HovR ifrågasätter inte sonens mående, och konstaterar att föräldrarna har olika uppfattningar om orsakerna. Gemensam vårdnad är inte aktuellt, då sonens behov av behandlingsinsatser inte kan vara avhängigt föräldrarnas gemensamma bestämmande. Mamman kritiserar vårdnadsutredningen för att tidigt ha etablerat en arbetshypotes om sonens mående och inte på allvar övervägt att pappan kan ha påverkat sonen i syfte att påverka processen. HovR instämmer i detta, men anser det osannolikt att pappan påverkat sonen efter vad som framkommit i målet. Sonen behöver bearbeta problemen i relationen till mamman, vilket innebär att pappan ges ensam vårdnad. Gällande umgänget delar HovR vårdnadsutredarens bedömning.

Hovrätten för nedre Norrland T 1273–16

Vårdnadsutredning: Vårdnadsutredningens riskbedömning konstaterar att ord står mot ord gällande mammans uppgifter om våld från pappan och uppgifter om rädsla inför honom. Pappan är inte dömd och mamman tog tillbaka polisanmälan om brott. Mot bakgrund av Skatteverkets beslut att ge mamman sekretessmarkering, då de fann det styrkt att ett konkret

hot förelåg, samt att mamman har ett ärr från det knivhugg hon uppgett pappan utsatt henne för i dotterns närvaro; finner utredningen ingen anledning att ifrågasätta mammans uppgifter om våld.

Pappan uttrycker att han liksom mamman har rätt att bestämma över barnet. Utredaren finner gemensam vårdnad utesluten, då sekretessmarkeringen gör att föräldrarna inte ska ha kontakt med varandra och således utesluter ett gemensamt ansvarstagande. Uppgifter har framkommit om misstanke att även mamman utsatt dottern för våld, men detta har inte kunnat styrkas. Dottern och mamman bedöms ha en fin och tillitsfull kontakt och ingen oro finns för mammans föräldraförmåga, vilket gör att mamman rekommenderas ensam vårdnad. Umgängesstödjure har tidigare bedömt att umgänge inte går att genomföra med pappan utan att riskera att dottern far illa. Dottern har tydligt visat att hon inte vill träffa pappan. Pappan anser att uppgifterna om våld och dotterns reaktioner beror på att mamman hjärntvättat henne. Förklaringar till dotterns reaktioner skulle kunna vara att hon antingen bevittnat våld eller blivit påverkad av mammans rädsla. Utredaren bedömer att umgänge inte ska utdömas m.h.t. att barnet har skyddade personuppgifter och visat stark motvilja att träffa pappan.

HovR: HovR konstaterar inledningsvis att om en förälder inte kan tillgodose barnets behov av trygghet och omsorg kan denne förälders inflytande behöva begränsas. Stabilitet och kontinuitet ger barnet trygghet och är därmed oftast mest förenligt med barnets bästa. Angående vårdnaden konstaterar HovR att mamman uppgett att pappan utsatt henne för våld, och att dottern närvarade vid minst ett sånt tillfälle. Pappan är inte dömd, men uppgifterna får stöd av polisanmälan och utredning från Ankaret samt har lämnats innan vårdnadstvist. Uppgifter om våld nämns även i vårdnadsutredningen. Därmed kan berättelsen om våld inte anses grundlös och har betydelse för vårdnadsfrågan. De påstådda händelserna ligger dock viss tid tillbaka i tiden. Föräldrarna har även därefter kommit överens om umgänge på egen hand. Uppgifterna om påstått våld utgör därmed inte ensamt hinder för gemensam vårdnad. Uppgifterna om våld, mammans oro, att parterna inte har ett fungerande samarbete och sekretessmarkeringen utgör tillsammans grund för ensam vårdnad till mamman.

Att umgängesstödjure avbrutit umgänget p.g.a. risk att barnet far illa gör att HovR ifrågasätter om umgänge ska utdömas. Dottern reagerar fortfarande mycket negativt på pappan och har ett behandlingsbehov. Det finns även risk att skyddet röjs vid umgänge. Därmed beslutar HovR att inte utdöma umgänge.

Svea hovrätt T 10776–16

Vårdnadsutredning: Mamman uppger att pappan har kontrollerat och misshandlat henne, bl.a. genom stryptag. Både mamman och sonen har, återkommande till flera personer, uppgett att pappan slagit honom och försökt borsta hans tänder med kiss. Sonen uppvisar stressreaktioner. Mamman och sonen har sekretessbelagda uppgifter, men pappan har tagit reda på var de befinner sig. Sonen har inte velat träffa pappan sedan denne förnekat våld. Pappan hävdar att mamman hjärntvättat sonen. Utredaren identifierar riskerna att konflikten kan påverka barnet negativt, mamman och barnet lever skyddat och det finns uppgifter om våld. Utredaren påpekar att mamman har ansvar att uppmuntra sonens relation med pappan

och att pappan har ett ansvar att se över hur han förhåller sig till sonen. En förälder som tar på sig ansvar och erkänner sina fel har större möjlighet att bygga upp relationen med barnet. Utredningen rekommenderar inte umgänge med pappan p.g.a. sonens stressreaktioner och uttalade vilja. Mamman föreslås ensam vårdnad m.h.t. samarbetsvårigheter och skyddade personuppgifter.

HovR: HovR konstaterar att samarbetsvårigheter föreligger, vilket utesluter gemensam vårdnad. HovR delar TR:s bedömning att det är sannolikt att våld förekommit från pappans sida. TR uppgav som skäl att mamman och sonen berättat för flera personer om konkreta tillfällen där pappan utövade våld. Trots att pappan inte är dömd och ingen annan bevisning finns, kan våld inte bortses från. Inget stöd finns för att mamman påverkat barnet att uppges våld. HovR anser att våldet får stor betydelse för vårdnadsfrågan, men utesluter inte pappan automatiskt från vårdnaden. HovR anser att det finns fog för pappans påståenden om att mamman inte medverkat till sonens kontakt med sin pappa. Sonen har bott med mamman sedan separationen och en överflyttning av vårdnaden framstår inte som lämpligt. Samtliga omständigheter gör mamman bäst lämpad att ges ensam vårdnad om sonen.

HovR bedömer att det saknas anledning att befara att sonen skulle fara illa vid ett framtida umgänge med pappan och att sonens behov av nära och god kontakt är av största betydelse. HovR kan inte bortse från att sonens vilja kan ha påverkats av mammans negativa inställning till pappan. Umgängstillfällena anses i stort ha fungerat väl, dock har barnet varit oroligt inför och efter tillfällena. Skolan har gjort orosanmälningar i samband med detta, varav en på mammans initiativ. Sonen har känt oro inför umgänge och inte träffat pappan på länge, vilket gör att HovR anser det lämpligt att utdöma umgänge med umgängesstöd inledningsvis. HovR understryker mammans ansvar för kontakt mellan son och pappa och att pappan bör ta sonens oro på allvar.

Hovrätten för västra Sverige T 5032–16

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningen framkommer att pappan har haft MPV-samtal²⁴⁹ på inrådan av Barn-och ungdomsenheten. I riskbedömningen uppger mamman att pappan slagit henne två gånger och haft sönder saker i hemmet under samlevnaden, vid ett tillfälle trodde hon att han skulle döda henne. Pappa förnekar våld. Efter separationen har pappan kallat henne för kränkande saker i närvaro av dottern. Utredaren bedömer pappan motiverad till förändring bl.a. genom MPV-samtalen. Utredaren rekommenderar gemensam vårdnad, eftersom föräldrarna börjat kommunicera med varandra och anser det viktigt med kontakt dem emellan för dotterns skull. Dottern kan vara utåtagerande, men har blivit lugnare efter separationen. Utredaren bedömer att dottern fortsatt ska bo med mamman, eftersom hon till största del bott där och har sin trygghet där. Umgänge föreslås.

HovR: I HovR gör mamman gällande att hon, mot bakgrund av vad som hänt under relationen med pappan, är orolig för att dottern bevittnar våld vid umgänge hos pappan sedan han skaffat flickvän. Dottern har berättat för mamman att pappan puttade flickvännen.

---

²⁴⁹ Möta Pappor med Våldsproblematik.

Mamman anser sig oförmögen att följa beslut om umgänge då hon måste skydda dottern. Förskolan uppgav att dottern berättat om våld hos pappan och visat större oro efter umgänge med honom. Ingen ny vårdnadsutredning inhämtades trots denna nya omständighet.

HovR finner att det föreligger en påtaglig risk att mamman vid ensam vårdnad utesluter pappan. Det finns även risk att mammans uppfattning påverkat dotterns inställning till umgänge negativt. Parternas samarbetssvårigheter anses inte så djupa att gemensam vårdnad utesluts. För att säkra barnets kontakt till båda föräldrarna dömer HovR till gemensam vårdnad. Dottern är trygg hos mamman och ska ha sitt boende där.

HovR anser att det inte framkommit någon sådan konkret risk för att dottern får illa vid umgänge med pappan, så att umgänget ska upphöra eller behöver ske i närvaro av umgängesstöd. Utöver vad mamman anfört om våld finns förskolepersonalens redogörelser. Dottern har dock endast berättat om våld vid enstaka tillfällen och det kan inte bortses från att dotterns berättelser har förstörats upp p.g.a. mammans oro. Orosanmälningar har gjorts, men uppgifterna är baserade på upplysningar från mamman. En av orosanmälningarna grundades dock på pappans flickväns uppgifter, men då många oklarheter råder kring henne ges denna ingen betydelse. Socialtjänsten har beslutat att dottern ska få bearbeta upplevelser av våld och föreslagit att pappan ska gå i MPV-samtal. Våld har även beaktats i vårdnadsutredningen, som bedömt att dottern är trygg med pappan innan han skaffat ny flickvän. HovR anser att en del av förklaringen till dotterns beteenden kan härledas till föräldrarnas konflikt. Socialtjänsten har bedömt det sannolikt att dottern bevittnat våld hos pappan, men då socialtjänsten föreslagit åtgärder kan inte detta uppfattas annat än att avsikten är att ge stöd i umgänget mellan dotter och pappa. Umgänge fastställs.

Hovrätten för nedre Norrland T 489–16

Vårdnadsutredning: Mamman uppger i vårdnadsutredningen att hon under samlevnaden med pappan utsatts för våld och sexuella övergrepp. Pappan i sin tur uppger att mamman misshandlat honom. Mamman är åtalad för att hon försökt köra över pappan med bil. Utredaren anser händelsen visa på hög konfliktnivå mellan föräldrarna och att mamman är negativt inställd till pappan. Pappan har även anklagats för sexuella övergrepp på dottern, men åklagaren lade ned ärendet och en läkarundersökning kunde varken bekräfta eller utesluta övergrepp. Detta leder till bedömningen att mamman troligen har påverkat dottern att tro att hon utsatts för detta, i syfte att utesluta pappan. Mamman bedöms inte förstå vikten av barnens tillgång till båda föräldrarna, eftersom hon flyttat och bytt förskola utan pappans medgivande, trots gemensam vårdnad.

Mamman anses inte lämpad som vårdnadshavare p.g.a. osäkerheten kring hennes och sambons narkotikamissbruk, samt att hon inte kan tillgodose barnens behov av en säker och trygg tillvaro. Utredaren bedömer att det även finns förhöjd risk för våld från mammans sambo. Pappan bedöms som mer lämplig, eftersom han inte motsätter sig barnens kontakt med mamman och har varit lyhörd i samtal. Då pappans föräldraförmåga är oprövad föreslås en utredningshemsplacering.

Mamman har riktat kritik mot utredningen eftersom den bedrivits av en person som tidigare utrett mamman i andra sammanhang, och då format en negativ inställning till henne, och eftersom pappans syster arbetar vid denna socialtjänst.

I snabbyttrandet till HovR framkommer att dottern inte vill träffa pappan för att han har varit dum mot henne. Dottern berättar om konkreta tillfällen där pappan vridit hennes armar och gett henne tabletter mot övervikt som fått henne att spy. Mamman uppger att hon blev sparkad i magen av pappan när hon var gravid och fick en revbensfraktur. Det framkommer även att mammans sambo har valt att inte medverka i utredningen.

HovR: Mamman uppger i HovR att hon fortfarande trakasseras av pappan och hans släktingar, bl.a. genom anonyma anmälningar till sociala myndigheter och till polis för att samla information om henne.

Inledningsvis konstaterar HovR att konfliktnivån är uppenbart för hög för att gemensam vårdnad ska komma ifråga. HovR anser att inget framkommit, utöver mamman och hennes föräldrars påståenden, som ger stöd för att pappan brister i omsorgen om barnen. Han har enligt förskolan varit delaktig i barnens omsorg. Vårdnadsutredningen har inte angett skälen till varför utredningsplacering är nödvändigt och pappan är villigt inställd till insatser. HovR konstaterar att inget framkommit som gör pappan olämplig som boendeförälder.

Vidare anför HovR att mamman påstått att hon utsatts för våld under förhållandet och trakasserier efter separationen, som lett till att hon flytt till annan ort. Hon påstår även att dottern utsatts för sexuella övergrepp, våld och hot, vilket lett till polisanmälan mot pappan. Inget av detta har dock lett till åtal. Mammans anklagelser är allvarliga. Påståendena om våld m.m. är talrika men allmänt hållna och saknar, med ett undantag, uppgifter om tid, plats och närmare beskrivning av händelseförloppet. Uppgifterna får inte stöd av dokumenterade skador, läkarutlåtanden eller vittnesuppgifter från utomstående personer. Mormodern uppger dessutom att hon inte hört något om våld under samlevnadstiden, vilket mamman förklarar med att hon klarat av att berätta först efter separationen. Inte heller mammans uppgift om övergrepp mot dottern stöds av objektiva omständigheter. Uppgiften motsägs av förskoleläraren som uppgett att dottern själv rymt hem till pappan. Läraren fann inga tecken på otillbörligheter efter händelsen, förutom att dottern skämdes över rymmen. HovR anser att uppgifterna om våld har prövats och att inget stöd framkommit. Mot bakgrund av detta och att pappan är positiv till kontakt med båda föräldrarna anses han som lämplig vårdnadshavare.

Ingen av föräldrarna bedöms olämplig som vårdnadshavare, men då mamman utan rimlig anledning avskurit all kontakt mellan pappan och barnen, framstår hon som klart mindre lämplig. HovR anser att det är viktigt att kontinuitetsprincipen inte överdrivs och att dess betydelse minskar genom kontaktprincipen. Även om pappan anses som klart mer lämplig vårdnadshavare har barnen bott med mamman under lång tid, och minsta barnet har inte ens träffat pappan. Detta talar till mammans fördel. Dock finns uppenbar risk att hon fortsatt kommer utesluta pappan ur barnens liv. De känslomässiga banden till pappan är helt avklippta, vilket medför en konstant psykisk belastning för barnen. Pappan är även medveten

om eventuella omställningsproblem, och är villig att ta emot insatser för att återupprätta kontakten med barnen. HovR anförtror pappan ensam vårdnad.

Hovrätten för västra Sverige T 1010–16

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningens riskbedömning uppger mamman att pappan utsatt henne för våld, vilket intensifierades efter att sonen föddes, samt att sonen utsatts för våld. Pappan förnekar och menar att mamman iscensatt detta i syfte att vinna fördelar. Pappan har dömts för misshandel i HovR. Mamman och sonen lever skyddat och pappan har inte försökt kontakta dem. Umgänget mellan son och pappa har fungerat väl. Utredaren bedömer det inte finnas risk att sonen far illa tillsammans med pappan, men bedömer risken stor att mamman kommer kvarhålla sonen och inte medverka till fortsatt umgänge med pappan efter avgjord tvist. Mot bakgrund av detta, samt att mamman inte skött informationsplikten som ensam vårdnadshavare, finner utredningen att föräldrarna ska ha gemensam vårdnad. Utifrån de risker som framkommit finns inte förutsättningar för växelvist boende eller skäl att överflytta boendet till pappan, eftersom detta kräver att barnets situation avsevärt förbättras. Utredaren bedömer inte mammans beskrivning av pappans föräldraförmåga som trovärdig, eftersom den förefaller vara en efterkonstruktion med stereotypa uttalanden. Umgängestillfällena har fungerat väl. Mammans reaktioner bedöms vara det som gör att sonen reagerar negativt på umgänge. Utredningen rekommenderar regelbundet umgänge med pappan, inledningsvis med umgängesstöd.

I den kompletterande utredningen till HovR²⁵⁰ framgår att mamman inte anser sonen må bra av umgänget, men att inga tecken på oro inför eller efter umgänge har märkts på förskolan. Utredningen ifrågasätter mammans behov av skyddade personuppgifter. Det som talar för att ensam vårdnad bör tilldelas mamman är att hon är rädd, det finns dom på misshandel och hon ser inga förutsättningar för framtida samarbete. Det som talar för att pappan ska ges ensam vårdnad är att det kan vara enda sättet för sonen att få en fungerande kontakt med pappan, och att han inte skulle motarbeta kontakt med mamman. I dagsläget bedömer utredningen att mamman fortsatt bör ha ensam vårdnad, dock kan en överflyttning av vårdnaden till pappan bli motiverad om mamman inte börjar ta sitt ansvar. Utredningen föreslår självständigt umgänge mellan pappa och barn, eftersom kontakten dem emellan bedöms viktigare än det faktum att mamman och barnets skydd röjs.

HovR: HovR ifrågasätter inte mammans rädsla för pappan eller att hon upplevt våld och ett kontrollerande beteende från hans sida. Avsaknaden av kontakt och samarbete gör gemensam vårdnad oförenlig med sonens bästa. Båda föräldrarna anses kunna sörja för sonens grundläggande behov. Pappan är dömd för misshandel och har fått kontaktförbud i förhållande till mamman. Han har inte försökt söka upp henne. Mamman inser inte att sonen har rätt att träffa sin pappa, då umgänget startade först efter vitesföreläggande. Mamman har tagit med sonen till terapisaftal där terapeuten sagt att pappan inte varit snäll mot honom. Sonen var elva månader vid separationen och HovR ifrågasätter behovet av terapi eftersom det kan skapa osäkerhet och oro i umgänget med pappan. Sonen blir även begränsad i

---

²⁵⁰ En utredning jag tyvärr inte lyckats få tag i till större del än vad som refereras i domen.

vardagen genom att familjen lever skyddat. Således finns frågetecken kring mammans förmåga att hantera situationen till barnets bästa. HovR anser dock att anknytningen till mamman i dagsläget väger tyngst och tilldelar mamman ensam vårdnad.

Umgänget med pappan har fungerat väl, han är lyhörd för sonens behov och sonen verkar trygg i umgänget. Förutom mamman och mormoderns uppgifter finns inget som tyder på att umgänget inte skulle vara bra för barnet. Inget i utredningen ger anledning att misstänka att pappan utsätter sonen för våld. Därmed föreligger ingen konkret risk att barnet far illa av umgänge. Eftersom umgänget pågått regelbundet och sonen fått en relation till pappan anser HovR att detta nu kan äga rum självständigt. HovR konstaterar att det finns risk att mamman påverkar sonens inställning till umgänge negativt och poängterar därmed hennes ansvar att uppmuntra umgänget. HovR förelägger henne att vid vite lämna sonen till umgängestillfällena. Därmed är risken för umgängessabotage begränsad.

Svea hovrätt T 565–17

Vårdnadsutredning: Vårdnadsutredaren konstaterar att det finns risk att modern, vid ensam vårdnad, utesluter pappan från sonens liv. Efter ett bråk med pappan fick polisen avvisa honom från mammans bostad och hon har sedan dess flyttat, utan pappans godkännande, och inte verkat för sonens kontakt med honom. Mamman vill att sonen ska ha kontakt med pappan men känner oro för pappans psykiska hälsa och uppger att han utsatt henne för våld, varit aggressiv och bl.a. förstört hennes brevlåda. Pappan nekar till våld. Sonen har enligt förskolan varit utåtagerande. En gång kom pappan hem till mamman, bankade på dörren, var otrevlig och förföljde dem till skolan, vilket gjorde sonen mycket orolig. Utredaren bedömer att vårdnaden bör tillfalla mamman ensam eftersom ett fungerande samarbete saknas, mamman är rädd för pappan och pappan har inte haft medlevarskap med sonen. Umgänget med pappan fick avbrytas då han uppvisat ett instabilt beteende, bl.a. genom att säga åt umgängesstödjaren att brinna i helvetet. Efter det har pappa och son haft telefonkontakt, vilket mamman anser har fungerat dåligt då sonen blir nedstämd. Utredaren erinrar om mammans ansvar att uppmuntra umgänget med pappan och anser att umgänget bör anpassas efter sonens behov och när han känner sig redo.

HovR: HovR anser att inget framkommit som gör pappan olämplig som vårdnadshavare. Mamman är den som till störst del haft den faktiska omvårdanden om barnet och fattat avgörande beslut för hans del. Det är oklart om anledningen är att pappan inte varit intresserad tidigare eller om han inte fått delta p.g.a. mamman. Parterna har ingen kommunikation med varandra. Likt vårdnadsutredaren anser HovR att ensam vårdnad ska tillkomma mamman. HovR anser, oavsett vad sonen säger till mamman, att telefonumgänget fungerar bra och att sonen och pappan har intresse av en relation. HovR utdömer, utöver telefonumgänget, umgänge med umgängesstödjare som ska skapa trygghet för sonen.

Göta hovrätt T 2892–16

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningens riskbedömning hävdar mamman att hon utsatts för våld av pappan och hans släktingar. Mamman uppger att trakasserier och hot fortsatt efter separationen. Pappan nekar till våld, och menar att mammans familj utsatt honom för våld vid

ett tillfälle. Pappan uppger även att mammans familj utsatt henne för våld under uppväxten. Uppgifter i socialregistren och sjukvårdsjournaler påvisar att mamman berättelse om våld återkommer över tid, vilket styrker uppgifterna. Dock har mamman vid upprepade tillfällen tagit tillbaks uppgifter om våld, både gällande våld från pappan och våld från hennes egen familj. Detta gör uppgifterna mindre trovärdiga, men bör inte medföra att berättelserna ska tolkas som falska.²⁵¹ Uppgifterna är mycket samstämmiga och skiljer sig inte åt över tid. Pappan anger att mammans föräldrar påverkat henne att uppge våld för att få honom utvisad, vilket kan stämma eftersom familjen sagt att de inte gillar honom. Om mammans uppgifter om våld stämmer har hon agerat korrekt genom att skydda dottern från våld, annars har hon utan anledning avskurit pappan från kontakt. Det bedöms inte finnas tydliga tecken på våld, men det kan inte heller uteslutas. Våldet från pappan bedöms som långt grövre än det våld som uppges ha förekommit i familjehemmet. Således anses risken vara högre att mamman och dottern utsätts för grovt våld hemma hos pappan. Dottern och pappan har inte haft kontakt trots beslut om umgänge från TR, p.g.a. mammans oro. Utredningen bedömer det oroande att mamman inte kan se lösningar till kontakt ens på lång sikt. Mammans åsikt att ingen kontakt mellan dottern och pappan är till dotterns bästa och att mamman inte ens kan tänka sig överlämna information om dotterns utveckling, bedöms som en obefogat stark reaktion från mammans sida.

Utredaren bedömer att det saknas en lösning på vårdnadsfrågan som tydligt är till dotterns bästa. Fortsatt gemensam vårdnad innebär att dottern inte riskerar utsättas för enväldiga beslut och att båda föräldrarna kommer att ha möjlighet att ta del av dotterns utveckling. Dottern har skyddsfaktorer, i form av frisk hälsa och normal utveckling, som ställer låga krav på samarbete mellan föräldrarna. Därmed rekommenderar utredningen gemensam vårdnad. Utifrån dotterns behov av kontinuitet och pappans obeprövade föräldraförmåga bedöms det vara bäst att dottern stadigvarande bor hos mamman. Det har inte framkommit tillräckligt starka och entydiga uppgifter om våld för att anse att umgängeskontakt med pappan är olämplig. Umgänge med stöd föreslås för att försäkra hela familjen trygghet.

HovR: HovR bedömer det finnas samarbetssvårigheter mellan parterna. Dottern bor dock hos mamman och är inskriven på förskola, vilket ställer låga krav på samarbetet. Mammans motstridiga uppgifter gör det svårt att göra en prognos över framtida samarbete, dock anses samarbetssvårigheterna inte vara så allvarliga att det utesluter gemensam vårdnad. Eftersom risken finns att mamman utesluter pappan ur dotterns liv vid ensam vårdnad anser HovR att gemensam vårdnad ska bestå. HovR anser även att inget framkommit som gör pappan till en olämplig umgängesförälder. Umgänge med umgängesstöd utdöms m.h.t till att dottern inte träffat pappan på länge, och m.h.t. hennes ålder. HovR understryker mammans ansvar att uppmuntra umgänget med pappan.

---

²⁵¹ I Prop. 1981/82:43, Om ändring i brottsbalken (åtalsregler vid misshandel), s. 6 ff., stadgas att misshandel på enskild plats, såsom kvinnomisshandel, ska föras från enskilt åtal till allmänt åtal. Anledningen är att öka mängden åtal för dessa brott och inte göra dem avhängiga offrets medverkan, då framförallt kvinnorna ifråga har starka incitament att inte åtala sina förövare för brotten, samt dra tillbaka anmälan om brott. Denna omständighet bör därmed styrka hotbilden för kvinnan i fallet istället för att minska den.

5.3 Sammanfattande kommentarer

Inledningsvis kan konstateras att vårdnadsutredningarna varierar i omfång, mellan 11–26 sidor. Utredningarna har även en stor variation gällande struktur och innehåll, vilket gör det svårt att hitta i materialet och ger kvalitativa skillnader. I stort följde utredningarna Socialstyrelsens råd gällande handläggningen. Domstolen följde vårdnadsutredarnas rekommendationer i 60 % av fallen, vilket visar att rekommendationerna är av betydelse för domstolens beslut. Dock begärde HovR kompletterande utredning i endast två fall, trots det fall där risken att barnet bevittnat våld tillkommit i HovR.

Skillnader mellan vårdnadsutredares och domares bedömningar

Risken att barnet far illa p.g.a. våld beaktades i högre utsträckning av vårdnadsutredarna än domstolen. Vårdnadsutredarna ansåg att tidigare övergrepp sannolikt förekommit i sex fall, vilket kontrasterar mot domstolen som ansåg att tidigare övergrepp sannolikt förelegat i tre fall. Dock lades risken att barnet far illa till grund för beslut eller rekommendation endast i en dom och i två vårdnadsutredningar, vilka ledde till att vårdnad och umgänge uteslöts. I sju fall tog vårdnadsutredarna ställning till om risk förelåg eller inte, medan domstolen gjorde detta i fyra fall. Ingen dom redogjorde för konsekvenserna för barnet om risken skulle infalla och endast en vårdnadsutredning gjorde detta. Inte heller fördes resonemang om att tidigare övergrepp innebär större risk för upprepning. Trots att tidigare övergrepp bedömts sannolikt i sex vårdnadsutredningar och två domar utdömdes umgänge mellan våldsutövare och barn i fem av dessa fall varav gemensam vårdnad i tre. HovR uttalade i två fall att risk inte automatiskt utesluter en förälder från vårdnaden. Vårdnadsutredarna rekommenderade gemensam vårdnad och umgänge i två fall där våld bedömts sannolikt ha förekommit, vilket pekar på att vårdnadsutredarna har större benägenhet att avskärma kontakt än domstolen även om detta sällan sker genom grunden risk att barnet far illa. Vårdnadsutredningarna och domarna fann även i hälften av fallen att riskföräldern var av stor vikt för barnet trots att föräldern sannolikt utövat våld. I fyra domar begränsade eller uteslöt rätten prövningen av risk när tecken på samarbete fanns mellan föräldrarna. Tre domar och fyra vårdnadsutredningar refererade till våld som en konflikt mellan föräldrarna.

Risken inverkan

Risken att barnet far illa p.g.a. våld eller övergrepp har således en liten inverkan på vårdnadsprocessen i min undersökning. Risken att en förälder utestänger den andra föräldern vid ensam vårdnad förefaller ha större betydelse, då detta användes som argument i fem domar och tre vårdnadsutredningar. I två domar uttalade HovR explicit att kontaktprincipen vägde tyngre än risken att barnet far illa och i fyra domar var kontaktprincipen avgörande för domstolens beslut. Vårdnadsutredarna använde sig av grunden kontakt för att motivera två rekommendationer. Även barnets rätt till trygghet användes mer än grunden risk, då denna lades till grund för fyra domar och sex rekommendationer. Samarbetssvårigheter åberopades som grund för domstolens beslut i fyra domar och fyra vårdnadsutredningar.

Redovisning av riskbedömning

I hälften av de undersökta domarna var det svårt att avgöra om HovR gjort en riskbedömning och i fyra domar var det svårt att utläsa skälen till varför risken att barnet får illa uteslutits eller varför beslut om kontakt mellan barn och förälder tagits. Detta tyder på att ovan redogjorda redovisningsproblem vid riskbedömningar fortfarande kvarstår.

Påverkan

Resonemang om påverkan var ofta förekommande i utredningarna. I 70 % av fallen påstod den utpekade förövaren att uppgifterna om våld endast var ett försök av den andra föräldern att ”vinna” tvisten, och att barnet blivit hjärntvättat eller manipulerat. Domstolen resonerar kring huruvida påverkan förekommit i fyra av fallen. I endast ett fall finner domstolen att mammans rädsla troligen har påverkat barnet att förstora upp berättelsen om våld. Därmed ansåg domstolen att påverkan endast i ett fall hade en direkt inverkan på uppgiften om våld. I tre fall ansåg domstolen att föräldrarnas inställning och/eller oro påverkat barnets inställning eller reaktioner till den andra föräldern negativt, vilket togs som intäkt för att umgänge ändå bör ske. Vårdnadsutredningarna resonerade kring påverkan i fyra fall. I ett fall ansåg utredaren att mamman planterat in tanken att pappan sexuellt förgripit sig på dottern så starkt att dottern faktiskt trodde att det hade hänt. Endast en vårdnadsutredning fann det troligt att en förälders oro påverkade barnets inställning och reaktioner till pappan negativt. Tre domar pekar på att vårdnadsutredningar och domskäl kan anses ofullständiga eller otillförlitliga om inte missbruk av våld utreds.

6 Skyddat boende och sekretessmarkering

Skyddat boende

Allt fler barn vistas allt längre på skyddat boende. Under senare år har antalet registrerade sekretessmarkeringar ökat med 17 % och antalet barn som lever med kvarskrivning eller sekretessmarkering har ökat med 26 %.²⁵² Konkurrensen om boendeplatser ökar och allt fler avvisas p.g.a. platsbrist.²⁵³ Regeringen har nu tillsatt en utredning med uppgift att klarlägga dessa barns rättsliga ställning samt utforma en juridisk definition av skyddat boende, då detta saknas. Trots att en juridisk definition saknas för skyddat boende, är det en term som ofta används i praktiken.²⁵⁴ Socialstyrelsen har språkligt definierat skyddat boende som:

”[...] boendeinrättning som tillhandahåller platser för heldygnsvistelse avsedda för personer som behöver insatser i form av skydd mot hot, våld eller andra övergrepp tillsammans med andra relevanta insatser.”²⁵⁵

---

²⁵² SOU 2017:6, s. 389.

²⁵³ Jourstatistik 2015, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (utg.), ”<https://www.roks.se/index.php/fakta-och-statistik/jourstatistik-2015>”, lydelse 2017-11-21.

²⁵⁴ Dir. 2016:99.

²⁵⁵ Fristad från våld: en vägledning om skyddat boende, Socialstyrelsen, 2013, s. 11.

Socialstyrelsen framhåller emellertid att definitionen inte kan användas som en juridisk term. Socialtjänsten erbjuder skyddat boende med utgångspunkt i det yttersta ansvaret att sörja för brottsoffer (SoL 5:11) och beslut om bistånd (SoL 4:1).²⁵⁶

I förarbetena framhålls vikten av att brottsoffer, framför allt kvinnor som utsatts eller utsätts för övergrepp, får det stöd och den hjälp de behöver. Detta ansvar understryks i SoL 5:11 2 st. där det stadgas att socialtjänsten särskilt ska beakta att kvinnor som varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd för att förändra sin situation. Socialnämnden ska således tidigt kunna erbjuda hjälpinsatser av olika slag. Det finns inget krav på att förövaren ska vara dömd eller polisanmäld för brott,²⁵⁷ utan det är den skyddssökandes egen uppfattning som får vara avgörande.²⁵⁸ Socialnämndens ansvar gäller även för barn som utsatts för våld eller övergrepp eller bevittnat våld (SoL 5:11 3–4 st.). Med bevittnat våld avses huvudsakligen att ett barn sett eller hört den brottsliga gärningen begås.²⁵⁹

När en person som utsatts för våld i nära relation söker skydd i en akut situation, ges denna oftast skydd på annan plats än i det egna hemmet. Det finns två möjligheter att få skyddat boende. Det ena är att den skyddssökande själv uppsöker ett skyddat boende och betalar för sin vistelse på egen hand. Den andra möjligheten är inom ramen för socialtjänstens biståndsbedömning där den skyddssökandes behov utreds på kort och lång sikt och socialtjänsten sedan fattar ett biståndsbeslut. Den skyddssökandes egen upplevelse av våldsutsattheten och riskerna ska tillmätas stor betydelse vid bedömning av insats. Den våldsutsattas egen uppfattning av riskerna kan i en akut situation utgöra en första bedömning av risken för att sedan kompletteras med en mer strukturerad bedömning.²⁶⁰

En del av socialtjänstens utredning vid fall av våld bör utgöras av en riskbedömning där bl.a. risken att kvinnan kommer att utsättas för ytterligare våld klargörs. Socialstyrelsen betonar att det inte räcker att bedöma risken för fortsatt våld vid ett tillfälle, utan kontinuerliga bedömningar måste göras i samarbete med i första hand den skyddssökande, polisen och det skyddade boendet.²⁶¹

Skyddade boenden bidrar med säkerhet, vila och stöd till barn som upplevt våld. Det kan dock även innebära en påfrestning för barn och ungdomar att lämna bekanta omgivningar, förskola/skola, leksaker och kamrater. Kvinnojourer har fått mycket beröm av barn som intervjuats på skyddade boenden.²⁶² JO har uttalat att om en förälder som hotas av den andra föräldern befinner sig i skyddat boende på hemlig adress med barnen, bör uppgifter om deras bostadsort inte ens lämnas ut till riskföräldern trots gemensam vårdnad.²⁶³

---

²⁵⁶ Dir. 2016:99; Socialstyrelsen, 2013, s. 10 f.

²⁵⁷ Prop. 2006/07:38, s. 23 ff.

²⁵⁸ Socialstyrelsen, 2013, s. 15.

²⁵⁹ Prop. 2005/06:166, s. 37; prop. 2006/07:38, s. 29.

²⁶⁰ Socialstyrelsen, 2013, s. 13 f.

²⁶¹ A.a., s. 20, 22.

²⁶² Oskyddad: Barn och ungdomar om att leva med skyddade personuppgifter, Barnombudsmannen, 2012, s. 18.

²⁶³ JO 1994/95 s. 504; Socialstyrelsen, 2016, s. 116.

Sekretessmarkering

Skyddade personuppgifter är ett samlingsnamn för tre olika typer av skyddsåtgärder inom folkbokföringen. För att få något av skydden måste man kunna styrka hotbilden. Skatteverket är den myndighet som beslutar om skyddade personuppgifter. Sekretessmarkering är en markering i folkbokföringen som signalerar att uppgifter om personen inte ska lämnas ut utan särskild prövning (OSL 5:5). Kvarskrivning innebär att den som lever under hot flyttar till en ny adress men fortsätter att vara skriven på den gamla orten och får sin post till Skatteverket (FOL 16§ 1 st.).²⁶⁴ Syftet med skyddet kvarskrivning är att hemlighålla personens bostadsort och verkliga adress när sekretessmarkering anses otillräckligt.²⁶⁵ Fingerade personuppgifter är den starkaste graden av skydd och innebär att man får en helt ny identitet, med nytt namn och personnummer.²⁶⁶ I denna uppsats behandlas endast sekretessmarkering, då denna ofta resulterar i att man antingen lever på ett skyddat boende inom kvinnojourens eller socialtjänstens försorg eller lever på en skyddad adress.

Sekretessmarkering är en administrativ åtgärd utan rättsverkningar och är den minst ingripande åtgärden gällande skydd. Enligt Skatteverkets praxis krävs ett konkret och allvarligt hot mot den enskilde för att bevilja åtgärden.²⁶⁷ Skatteverket bifaller aldrig en ansökan om sekretessmarkering endast på uppgifter från den enskilde.²⁶⁸ Även förarbeten betonar att en begäran om sekretessmarkering bör vara åtföljd av någon form av utredning som styrker att ett konkret hot föreligger, dock behöver inte beslutsunderlaget vara lika utförligt som vid kvarskrivning.²⁶⁹ Det vanliga är att man vill skydda namn, personnummer eller adress med sekretessmarkeringen.²⁷⁰

När barn berättar om sina upplevelser av att leva med skyddade personuppgifter, uppger de en rädsla för förövaren, isolering från vardagliga rutiner som kompisar och fritidsaktiviteter och en ständig rädsla att råka avslöja för mycket. En del barn som levt länge med skyddade personuppgifter tröttnar och tar hellre risken att någon skadar dem än tvingas leva kvar under skyddet.²⁷¹ Att leva skyddat, betonar Ekbrand, är ett oerhört högt pris att betala och effektiviteten av att leva skyddat är heller inte känd.²⁷²

2014 års vårdnadsutredning fann att i 5 % av domarna som undersökts hade en av föräldrarna och tillhörande barn skyddade personuppgifter. I samtliga fall var det mamman som levde skyddat och TR dömde även i samtliga fall till ensam vårdnad för mamman.²⁷³ Utredningen

---

²⁶⁴ Prop. 2013/14:178, s. 7.

²⁶⁵ A.a., s. 11.

²⁶⁶ Lag (1991:483) om fingerande personuppgifter; Barnombudsmannen, 2012, s. 8.

²⁶⁷ Rättsligvägledning, Skatteverket (utg.),

”<https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2016.9/330544.html>”, lydelse 2017-11-02; SOU 2017:6, s. 385; SOU 2015:69, Ökad trygghet för hotade och förföljda personer. Betänkande av Trygghetsutredningen, s. 261 f.

²⁶⁸ SOU 2017:6, s. 385.

²⁶⁹ Prop. 2013/14:178, Förstärkt skydd av personuppgifter för hotade och förföljda personer, s. 14; prop. 1997/98:9, s. 34 f.

²⁷⁰ Socialstyrelsen, 2012, s. 281.

²⁷¹ Barnombudsmannen, 2012, s. 13; Socialstyrelsen, 2012, s. 284.

²⁷² Ekbrand, 2006, s. 37.

²⁷³ SOU 2017:6, s. 154.

fann att TR sällan prövar om det finns skäl för de skyddade personuppgifterna. De skyddade personuppgifterna utgjorde i 4 av 7 fall ett mycket viktigt skäl till varför pappans yrkande om umgänge inte gavs bifall. TR har uttryckligen uttalat att umgänge inte ska ske på bekostnad av familjens rätt till skydd.²⁷⁴ Även Trygghetsutredningen kom fram till att sekretessmarkering kan få stora konsekvenser i vårdnadsfall, trots att det egentligen beskrivs som ett institut som saknar rättsverkningar.²⁷⁵ 2014 års vårdnadsutredning framför att skyddade personuppgifter försvårar vårdnadsutredningarna, samt att det försvårar utdömandet av vårdnad och umgänge.²⁷⁶ Utredningen framför även misstanke om att föräldrar missbrukar systemet för att få fördelar i kommande domstolsprocesser och anser att det är för enkelt att få och behålla skyddade personuppgifter.²⁷⁷ Detta påstående motsägs av Unizon, MÄN, Sveriges kvinnolobby och Roks. De anser att inga sådana indikationer finns på missbruk, och menar istället att det bör bli enklare att få skydd.²⁷⁸ Förarbeten har även påtalat att det blir allt vanligare att våldsutövaren startar ett vårdnadsfall för att, via den sociala utredningen, få fram uppgifter om var den andra föräldern och barnen befinner sig.²⁷⁹

7 Undersökning av domares och vårdnadsutredares ställningstagande till skyddat boende och sekretessmarkering

7.1 Urval av material och metod

I denna del har jag valt att undersöka domar från TR, eftersom dessa bedöms i ett tidigare skede än HovR:s domar. Därmed ökar chansen att personen i fråga fortfarande befinner sig på ett skyddat boende eller har kvar sekretessmarkeringen vid tillfället för domen eller vårdnadsutredningen.

Jag sökte i databasen Karnov med sökorden ”våld + vårdnad” den 15 oktober 2017, och valde kriterierna TR och år 2017. I de nedladdade dokumenten användes datorns sökfunktion med orden ”skydd” och ”sekretessmarkering”. Fyra domar hittades som uppfyllde kriterierna efter att domar med rubriceringen straffrätt valts bort. Sedan begärde jag ut tillhörande vårdnadsutredningar. En av dessa domar har jag inte lyckats analysera eftersom Helsingborgs TR inte svarat inom tidsramen för undersökningen. Den uteblivna domen bör inte påverka

---

²⁷⁴ A.a., s. 396.

²⁷⁵ SOU 2015:69, s. 261 f.

²⁷⁶ SOU 2017:6, s. 399.

²⁷⁷ A.a., s. 398.

²⁷⁸ Kanakaris, Zana, Persson, Olga, Lineo, Luis, Berglund, Clara, Inci, Zozan, Farliga slutsatser om barn i vårdnadstvister, Svenska Dagbladet (utg.), 2017-03-8, ”<https://www.svd.se/farliga-slutsatser-om-barn-i-vardnadstvister>”, lydelse 2017-11-02.

²⁷⁹ SOU 2002:71, s. 85.

resultatet eftersom syftet är att påvisa tendenser i rättstillämpningen. För att utöka materialet valde jag att inkludera de HovR:s domar som analyserats ovan och som berör omständigheten skyddat boende eller sekretessmarkering. Totalt har alltså sex domar med tillhörande vårdnadsutredningar enligt FB 6:19 analyserats.

Utredningarna och domarna är återgivna på samma sätt som beskrivs i avsnitt 5.1, och undersökningen är utformad efter samma metod.

7.2 Undersökning - referat av vårdnadsutredningar och domar

Södertälje tingsrätt T 2857–15

Vårdnadsutredning: Vårdnadsutredningen hänvisar till en tidigare socialutredning där mamman och barnen uppgav att de utsatts för våld av pappan och att barnen bevittnat våld mot mamman. Pappan nekade till våld. Familjen placerades efter en skyddsbedömning på skyddat boende. Utredningen avslutades utan insats då barnen ansågs få sina behov tillgodosedda via skyddat boende. Mamman uppgav att pappan pressat barnen för att få ut information om henne. Vårdnadsutredaren bedömer att om modern tvingas till samarbete med fadern är risken stor för konflikter och att det skyddade boendet röjs. Mot bakgrund av detta och m.h.t. barnens vilja, bedöms gemensam vårdnad inte möjlig. Mamman bör tilldelas ensam vårdnad. Utredaren anser det omöjligt att föreslå umgänge, ens med umgängesstöd, eftersom risken är stor att barnen oavsiktligt röjer var de bor, samt m.h.t. till barnens vilja.

TR: TR delar vårdnadsutredarens bedömning i fråga om vårdnaden. TR bedömer att inget umgänge för något av barnen ska fastställas i dom med hänsyn till deras ålder och vilja. Omständigheten skyddat boende berördes endast i början av domen i form av ett konstaterande att familjen befann sig på ett skyddat boende och att föräldrarna därmed inte haft kontakt.

Alingsås tingsrätt T 916–16

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningen framkommer att mamman och barnen tidigare levt på skyddat boende p.g.a. pappans våld mot mamman. I riskbedömningen återger utredningen att mamman inte vill prata om fysiskt våld, men medger att hon blivit misshandlad och verbalt kränkt. Utifrån uppgifterna i utredningen och uppgifterna från barnen förstår utredaren att barnen har bevittnat våld. Våldet ledde till att socialtjänsten ordnade en jourlägenhet till familjen. Sammantaget med föräldrarnas samarbetssvårigheter och pappans bristande föräldraförmåga leder detta till bedömningen att gemensam vårdnad är oförenligt med barnens bästa. Utredaren anser det viktigt för barnens trygghet och säkerhet att mamman får ensam vårdnad, eftersom pappan allvarligt brustit som vårdnadshavare och att ett boende hos pappan är riskfyllt för barnens välbefinnande. Mamman bör även vara den som avgör när och hur det är möjligt för barnen att träffa pappan, m.h.t. de riskfaktorer som påtalats.

TR: I TR tillägger mamman att pappan lyckades få reda på var hon och barnen bodde när de levde skyddat. Pappan uppger att det är mamman själv som berättade detta för honom. TR berör överhuvudtaget inte omständigheten skyddat boende i domen. TR dömer helt enligt rekommendationen från vårdnadsutredaren och använder i stort samma resonemang.

Stockholms tingsrätt T 8946–16

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningen framkommer att mamman har fått hjälp av polismyndigheten, kvinnojouren och socialtjänsten för att ansöka om skyddade personuppgifter för sig själv och de fyra barnen. Beslut om skyddade personuppgifter meddelades 2014 och familjen har fortfarande skydd vid tiden för vårdnadsutredningen.

Mamman anser att skydd för personuppgifterna ska kvarstå som skydd för henne och barnen. Hon uppger att hon vill att barnen ska ha ett skyddat umgänge med pappan, då han tidigare pressat barnen med frågor om var de bor. Hon är rädd att barnen ska försäga sig och oroligt att pappan ska söka upp dem - vilket han tidigare försökt enligt henne, men som förnekas av honom. Även barnen uppvisar oro kring pappan och att träffa honom.

I analysen återger utredaren att mamma och barn lever skyddat, eftersom mamman är rädd att pappan ska skada henne och barnen vilket han gjort under deras samlevnad. Pappan hävdar att mamman ljuger om våld för att skada honom. Utredaren konstaterar att frågan om barn ska ha umgänge med den förälder de skyddas från aktualiseras, och hur detta umgänge i så fall ska utformas så att barnen inte bär ansvaret för att röja vistelseorten. I riskbedömningen konstateras att det råder en total brist på kommunikation mellan föräldrarna p.g.a. att mamma och barn vistas på hemlig ort med anledning av deras skyddsbehov. Utredaren bedömer att alla barnen har upplevt traumatiska händelser som lett till kommunikationssvårigheter med pappan. Fysiska träffar kan därför endast komma ifråga när barnen känner sig redo. Utredaren bedömer vidare att umgänge ska fortsätta via telefon med stödpersoner närvarande och att mamman fortsatt ska vara ensam vårdnadshavare eftersom barnen har sin trygghet hos henne.

TR: TR konstaterar att mamman ska ha ensam vårdnad m.h.t. att hon är lämplig som vårdnadshavare, att barnen bott med henne under flera år och har sin trygghet hos henne, samt att samarbetsvårigheter föreligger. I umgängesfrågan har polisen visserligen tillstyrkt att mamman beviljats skydd för ytterligare två år, men då ingen närmre utredning om mammans och barnens skyddsbehov har lagts fram i målet anser TR att omständigheten att mamman och barnen lever under skyddad adress inte i sig utgör ett hinder för umgänge. TR beslutar att umgänge ska ske i enlighet med vårdnadsutredningens rekommendation, eftersom det är barnens vilja, samt att umgänget måste utvecklas tryggt. TR:s utgångspunkt är att fysiskt umgänge på sikt ska komma till stånd.

Svea hovrätt T 10776–16

Vårdnadsutredning: Vårdnadsutredningen uppger att mamman och sonen flyttat till skyddat boende och fått skyddad identitet under 2015 p.g.a. pappans våld. I utredningen enligt SoL 11:1–2 gjordes bedömningen att sonen var skyddad från att uppleva våld i och med att han levde med modern under skyddad identitet och inte hade kontakt med fadern. Samma

utredning konstaterar dock att pappan tagit reda på var familjen befinner sig, vilket innebär minskat skydd. I vårdnadsutredningens analys konstateras att mamman och sonen har sekretessbelagda uppgifter och har bött på kvinnojour p.g.a. de risker de bedöms ha utsatts för av fadern, samt att fadern har röjt deras vistelseort. Utredaren förslår att modern ges ensam vårdnad om sonen och utesluter umgänge, med hänvisning till att samarbete mellan föräldrarna saknas och att sonen och modern lever med skyddade uppgifter, vilket oftast leder till ensam vårdnad.

HovR: HovR anser att våld sannolikt har förekommit mot sonen och mamman. Dock anser HovR att det inte föreligger risk för att sonen utsätts för övergrepp vid ett framtida umgänge och att nära och god kontakt är av största betydelse. HovR tilldelar därmed mamman ensam vårdnad, eftersom han har sin primära anknytning till henne, och umgänge med pappan i närvaro av umgängesstöd. HovR anser att hämtning och lämning ska ske hemma hos pappan, eftersom mamman och sonen bor på skyddad adress.

Hovrätten för nedre Norrland T 1273–16

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningen finns en sammanfattning av Skatteverkets beslut att ge mamma och dotter sekretessmarkering för deras personuppgifter i folkbokföringsdatabasen. Skatteverket bedömde att de uppgifter som inkommit i ärendet styrker ett rejält hot mot mamma och dotter. Enligt mammans ansökan har pappan utsatt henne för grovt våld, bl.a. knivhugg i bröstkorgen, samt sökt upp henne på arbetsplatsen och förföljt henne. I riskbedömningen återger utredaren att Skatteverket kräver en konkret hotbild för att införa sekretessmarkering och att de bedömer att ett sådant hot föreligger. I bedömningen av vårdnadsfrågan konstateras att skyddade personuppgifter och gemensam vårdnad är en svårförenlig kombination, eftersom det innebär att pappan inte ska söka kontakt med mamman. Samarbetet är av naturliga skäl obefintligt. Sekretessmarkeringen utesluter även att föräldrarna kan ta ett gemensamt ansvar för barnet. De skyddade uppgifterna utgör en del av motiveringen till varför gemensam vårdnad är omöjlig och mamman rekommenderas ensam vårdnad. Vid bedömningen av umgänge konstaterar utredningen att det är problematiskt för ett barn med skyddade personuppgifter att ha umgänge med den förälder barnet skyddas från, även om umgängesstöd närvarar. Det ställs orimliga krav på barnet att inte avslöja var det bor, går i skolan eller något annat om barnets dagliga liv som gör att adressen kan spåras. Utredningen bedömer även att det inte är rimligt att kräva att den fyraåriga dottern ska klara av att hålla saker hemliga. Det anses bli en stor belastning för henne att behöva tänka på vad hon kan och inte kan säga samt oroa sig att hon sagt för mycket. Utredaren föreslog inget umgänge med pappan.

HovR: Vid bedömning av vårdnadsfrågan konstaterar HovR att mamma och dotter har beviljats sekretessmarkering för sina uppgifter. Skatteverket har som skäl för detta angett att det föreligger ett konkret hot mot mamman. Inga andra uppgifter om våld och hot om våld än de som angetts i målet har legat till grund för Skatteverkets beslut. Skatteverkets beslut framstår inte som obefogat och är därmed en faktor som måste beaktas i prövningen av vårdnadsfrågan. HovR konstaterar vidare att ändamålet med skyddet till stor del skulle gå förlorat vid gemensam vårdnad, eftersom pappan då får rätt till insyn och möjlighet att ta del

av uppgifter som mer eller mindre anger var familjen befinner sig. Gemensam vårdnad ställer stora krav på informationsutbyte mellan parterna, vilket leder till svårigheter när familjen är skyddad. Sekretessmarkeringen för mamman och dottern talar därmed för att gemensam vårdnad är oförenligt med barnets bästa. Mot bakgrund av uppgifterna om våld, mammans oro, avsaknad av fungerande samarbete och sekretessmarkeringen tilldelas mamman ensam vårdnad om dottern. Vid bedömningen av umgängesfrågan konstaterar HovR att sekretessmarkeringen innebär att umgänget mellan dottern och pappan medför särskilda problem, eftersom det finns en stor risk för att uppgifterna om var de vistas röjs vid ett umgänge. HovR avslog umgängesytkandet bl.a. mot bakgrund av detta.

Hovrätten för västra Sverige T 1010–16

Vårdnadsutredning: I vårdnadsutredningen uppgav mamman att pappan ”[...] begärt att få ut material för att röja våra skyddade adressuppgifter mm”. I riskbedömningen konstateras att mamman och sonen har skyddade personuppgifter. Utredaren anser inte att det finns några uppgifter som antyder att pappan har försökt kontakta familjen under perioden. De skyddade personuppgifterna bedöms innebära en svårighet i föräldrarnas kontakt. Utredaren riktar dock kritik mot att mamman endast gett pappan knapphändig och kortfattad information och suddiga bilder på barnet. Pappans dom för misshandel mot mamman, samt att mamman och sonen har sekretesskyddade personuppgifter, bedöms tala emot gemensam vårdnad. Omständigheterna att mamman inte skött ansvaret att verka för en god och nära kontakt mellan pappa och son, samt att pappan inte försökt söka upp familjen under den tid de levtt skyddat, talar för att pappan ska få del i vårdanden. Utredningen föreslår gemensam vårdnad, boende hos mamman och umgänge med pappan i närvaro av umgängesstöd. De skyddade personuppgifterna berörs inte av utredaren i dessa delar.

I den kompletterande vårdnadsutredningen konstateras att de skyddade personuppgifterna innebär att sonen kallas för flera olika namn och inte får följa med på utflykter utanför förskolan. Föräldrarna har inte träffats i samband med umgänge och situationen består trots att det inte hänt något konkret efter separationen som visar att behov finns av skyddade personuppgifter. Sonen har bott med mamman sedan brottmålsdomen, då hon fick ensam vårdnad, och hans primära anknytning bedöms vara till henne. En överflyttning av vårdnaden till pappan kan endast motiveras om sonen skulle få det avsevärt bättre hos pappan. Mamman bör således ges ensam vårdnad eftersom sonens primära anknytning är till henne. Om mamman inte börjar medverka till kontakten mellan pappan och sonen kan detta dock motivera en överflyttning av vårdnaden. Vidare konstaterar utredningen att ett självständigt umgänge mellan sonen och pappan skulle innebära att skyddet röjs. Utredningen bedömer sonens behov av nära och god kontakt med pappan vara viktigare än skyddet och föreslår självständigt umgänge.

HovR: HovR ifrågasätter mammans förmåga att hantera situationen till barnets bästa bl.a. på grunden att sonen genom skyddet blir begränsad i det dagliga livet och att hon satt honom i terapi för att bearbeta våldsupplevelser, vilket kan bidra till att skapa osäkerhet och oro inför umgänget med pappan. Pappan har inte försökt söka upp familjen under den tid de levtt skyddat. Dock bedömer HovR att vårdnaden ska tillkomma mamman ensam eftersom sonen

har sin fasta anknytning till henne. Vid bedömningen av umgängesfrågan anser HovR att det inte föreligger konkret risk för att sonen skulle fara illa vid umgänget med pappan. Att mamman och sonen har skyddade personuppgifter nämns inte i denna del av domen. HovR dömer till självständigt umgänge med pappan.

7.3 Sammanfattande kommentarer

I samtliga sex analyserade fall var det mamman med tillhörande barn som levde skyddat. I tre av fallen hävdade mamman att pappan försökte ta reda på var familjen befann sig. I två fall lyckades pappan.

Vårdnadsutredarna gav omständigheten att familjen levde skyddad från pappan avgörande betydelse i fyra av fallen. Domstolen å andra sidan fann att det endast i ett fall hade avgörande betydelse för att utdöma ensam vårdnad till mamman, samt utesluta umgänge med pappan. I tre domar hade skyddet en indirekt avgörande betydelse, i och med att kontinuitet skapats genom att barnen levt med mamman. I samtliga analyserade fall fick mamman ensam vårdnad och i tre fall utdömdes umgänge. I två fall rådde misstanke om att inget skyddsbehov förelåg och det antydde i domarna att rätten fattat misstanke om missbruk av påstående om våld och missbruk av skyddade uppgifter. Endast en vårdnadsutredning hade sådana misstankar. Detta var enda gången det uttrycktes att skyddet var skadligt för barnet i och med att det begränsade barnet i dess vardag, vilket även HovR instämde i.

I fyra vårdnadsutredningar prövades skyddsbehovet, antingen av vårdnadsutredaren, Skatteverket eller tidigare bedömningar av socialtjänsten. I två fall framgår inte hur familjen erhöll skydd. HovR prövade behovet av skydd i ett fall direkt och i ett annat indirekt genom att man prövade om våld förekommit. TR prövade skyddsbehovet i ett fall och fann att behovet då inte var tillräckligt klarlagt för att kunna inverka på bedömningen i målet.

8 Analys

Barnets bästa utgör alltså målet vid vårdnadstvister. Både rättskällor och forskning bidrar med många argument till fördel för barnets bästa, vilket innefattar barnets absoluta rätt att inte utsättas för våld. Våld förekommer i upp emot 84 % av vårdnadstvisterna. Det är därför anmärkningsvärt att resultatet av min undersökning visar att endast i ett fall av tio lades risken att barnet far illa till grund för domslut. Det är av yttersta vikt att myndigheterna identifierar och erkänner det våld som förekommer i samhället, för att adekvata åtgärder ska kunna vidtas för att skydda barn från våld. Undersökningen av HovR:s domar gäller tio slumpvis utvalda

fall som berör våld i nära relation och överensstämmer väl med resultaten i den forskning som finns tillgänglig.

I analysen under avsnitt 8.1 resonerar jag kring orsakerna till varför risken att barnet far illa, inte ges den tyngd som stipuleras i rättskällorna, samt besvarar frågan: beaktar domstolen på ett tillfredsställande sätt de riskfaktorer som framkommer i riskbedömningen i vårdnads mål i förhållande till barnets bästa? Sociologisk forskning och dess inverkan på riskbedömningarna diskuteras i kapitel 8.2, i 8.3 analyseras missbruk av påstått våld. Därefter behandlas skyddat boende och sekretessmarkering. Sist återfinns förslag på hur bristerna kan åtgärdas.

8.1 Riskbedömningar

Riskenivån

Den höga riskenivån som tillämpas av domstolar för att ge risken att barnet far illa utslag vid bedömningen av barnets bästa, resulterar i att många riskbedömningar förlorar i genomslagskraft. Bevisprövningen i vårdnads mål har kommit att likna den TR gör i brottmål, enligt 2014 års vårdnadsutredning, vilket indikerar att det krävs höga beviskrav för att ge risken betydelse i vårdnads målet; för höga enligt förarbetet och Kaldal. I min rättsfallsundersökning styrks de höga beviskraven ytterligare då domstolen värderade nedlagda förundersökningar som grund till att riskfaktorn inte förväntades ge utslag. HD har endast prövat fall där bedömningen legat nära en konstaterad risk. Risknivån och dess beviskrav placeras därmed på en så hög nivå att HD aldrig haft anledning att använda grunden risk för att barnet far illa. Även Rejmers avhandling pekar på att risken inte tillmäts någon betydelse i TR:s avgöranden. I min egen undersökning konstaterade HovR i flera fall att det var sannolikt att tidigare övergrepp skett, men gav alltså risken för att barnet far illa avgörande betydelse i endast ett av tio fall. I flera undersökningar har risk således inte, eller sällan, använts som grund för ett avgörande. Detta korrelerar dåligt med det faktum att upp emot 84 % av barn i vårdnadstvister utsätts för någon form av våld. När så stor del barn i vårdnadstvister har blivit utsatta för misshandel, vilket ska ligga till grund för framtidsprognosen, bör rimligen fler avgöranden baseras på risken att barn far illa. Brunos studie, där 39 % av barnen efter avgjord vårdnadsvist fortfarande var osäkra i kontakten med den utpekade våldsföräldern, indikerar att riskbedömningarna fallerat i dessa fall. Det finns således starka argument för att riskenivån och dess beviskrav är för högt satta i förhållande till barnets bästa, inte minst med tanke på ambitionen i 2006 års vårdnadsreform, att sänka riskenivån, och mot bakgrund av flexibilitetens syfte att fler barn ska kunna omfattas av samhällets barnskydd.

Riskanalys

Alla former av fysiskt och psykiskt våld ska ses som allvarliga riskfaktorer, som på ett tidigt stadium bör avhjälpas genom att begränsa riskföräldrarnas inverkan på barnets liv. Dessa

bedömningar uteblir ofta i domskälen, både enligt andra undersökningar och enligt min egen. Att en allvarligare riskfaktor inte kräver lika hög grad av sannolikhet för att åtgärder ska vidtas, bör exempelvis framgå av riskanalysen. Inte heller tas tillbörlig hänsyn till att skadeeffekten är stor på barn som erfar våld, oavsett om det rör lindrigare former av våld eller bevittnande av våld mot närstående, vilket betonas i förarbeten. Om tidigare övergrepp har skett bör detta även medföra att sannolikheten för dess upprepande ökar, enligt Kaldal m.fl., vilket ska beaktas i framtidsprognosen. Trots att tidigare övergrepp bedömts sannolika i flertalet vårdnadsutredningar i min undersökning, utdömdes umgänge mellan våldsutövare och barn i fem fall varav gemensam vårdnad i tre.

Således får tidigare övergrepp som bedömts sannolika endast en marginell inverkan på domstolens beslut, då de sällan leder till en begränsning av kontakten med våldsföräldern. Detta blir särskilt tydligt i Svea hovrätts fall T 10776–16, där pappan utsatt både mamma och son för allvarliga övergrepp (tagit stryptag på mamman och bl.a. tvingat sonen borsta tänderna i sitt eget kiss). HovR bedömer att övergreppen sannolikt skett, men utdömer ändå kontakt mellan pappa och son på grunden att HovR anser sonen ha behov av kontakt. Det framgår inte av domskälen på vilket sätt HovR anser att risk inte föreligger för fortsatt våld i kontakten, vilket skulle kunna indikera att behovet av kontakt begränsar prövningen av risk. Allvarligare övergrepp verkar inte motivera stramare åtgärder i någon högre utsträckning eller påverka beviskrav och risknivå. Forsell bekräftar i sin studie att uppgifter om våld mot barn har en marginell inverkan på beslutet om kontakt med den våldsutövande föräldern, samt att våld mot den andra föräldern saknar inverkan på kontaktbeslut oavsett allvarlighetsgrad eller pågående våld, vilket kan ifrågasättas utifrån den forskning som visar att partnervåld utgör en stark riskindikator för våld mot barn. Detta är starka indicier på att riskbedömningarna inte i tillräckligt hög grad beaktar riskfaktorer vid beslut om barnets bästa och att domstolen endast som en sista utväg använder sig av grunden risk i besluten.

Domstolen använder sig hellre av barnets trygghet, föräldrarnas samarbetsförmåga, samt barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna som grund för beslut. Detta kan naturligtvis bero på att risken inte når upp till den höga risknivån. Å andra sidan kan det tyda på att domstolen undviker att pröva och ta ställning till om en förälder kan anses utgöra en risk för barnet eftersom en riskförälders inflytande i barnets liv bör begränsas, vilket är en ingripande åtgärd i rätten till familjeliv i EKMR artikel 8. Schiratzki kommenterar att domstolen avhåller sig från att olämplighetsstämpla en förälder, eftersom detta är oförenligt med kontaktprincipen. Riskfaktorerna övergrepp riktade mot barn och övergrepp riktade mot annan i familjen, som innebär risk att barnet far illa, tenderar att på detta sätt överskuggas av andra aspekter av barnets bästa.

Det finns forskare som anser att det är oviktigt vilken grund man använder för att döma i vårdnadsfall, så länge domens utslag gynnar barnets bästa, och att domstolen inte kan anses skyldig att pröva alla grunder i ett mål. Min undersökning visar dock att bedömningsgrunden risk att barnet far illa inte kan likställas med övriga grunder utan att det medför allvarliga konsekvenser. Väljer domstolen t.ex. att behandla våld i nära relation som samarbetssvårigheter kommer man inte åt våldet som orsak till problemen. Faran med att

rätten undviker att formulera problematiken att barnet far illa p.g.a. våld är inte bara en marginalisering av våldet utan innebär i praktiken även en förnekelse av att våld förekommer. När grunden att barn far illa uteblir i domslut bekräftas inte förekomsten av våld och samhällets ansvar att skydda det utsatta barnet blir därmed överflödigt. Ur ett samhälleligt perspektiv bidrar detta till en falsk bild av att våld inte förekommer och skapar en acceptans för våldsanvändande mot barn, eftersom våldet inte adresseras av rätten. Återkopplingen till sociologisk forskning av barn som far illa uteblir dessutom, vilket i sin tur leder till att forskning om barn i våldsmiljöer saknar relevans, se avsnitt 8.2.

Vikten av risk

En annan omständighet som talar för att riskbedömningarna inte leder till beslut som tillfredsställer barnets bästa, är att trots att risknivån för att berättiga begränsad kontakt med riskförälder har uppnåtts, eller nästan uppnåtts, tenderar risken att barnet far illa att sakna avgörande betydelse för bedömningen av barnets bästa.

Detta konfirmeras bl.a. av HovR:s uttalanden om att risken ska väga tungt, men inte automatiskt utesluta en potentiell riskförälder som vårdnadshavare. I NJA 2003 s. 372 uttalar HD till och med att risken inte ens utesluter kontakt då viss risk för barnets hälsa och välfärd föreligger. Risken ges inte heller avgörande betydelse när HD väljer att hantera risken genom att utse umgängesstöd, med argumentet att tillgodose barnets behov av kontakt med riskföräldern. Denna praxis återspeglas även i undersökningen av HovR:s domarna. Det kan ifrågasättas om rättstillämpningen är till barnets bästa då umgängesstöd inte ska förutsättas utgöra en garant för barnet mot skadliga åtgärder från dess förälder. Risken för barnet kan alltså inte anses eliminerad. Rättstillämpningen i min undersökning tillåter således en viss risk för våld och det kan konstateras att risken att barnet far illa inte ges avgörande betydelse för bedömningen av barnets bästa. FB 6:2a öppnar emellertid upp för en sådan tolkning av lagen, då det stadgas att risken ska väga tungt, men inte nödvändigtvis ha avgörande betydelse. Följer man däremot Barnkonventionens artikel 3, 9 och 19 som stadgar att barn har en absolut rätt att inte utsättas för våld och att åtskiljande av barnet från föräldrar kan vara motiverat om barnet riskerar att utsättas för övergrepp, minskar utrymmet för tolkningar till fördel för bl.a. kontaktprincipen.

I förarbetet påpekas att om risk föreligger att barn far illa, ska presumtionen gälla att det inte är till barnets bästa med riskföräldern som vårdnadshavare. Dock tillåter förarbetet i högre grad beslut om umgänge med en riskförälder, eftersom där stadgas att bedömningen i vissa fall kan göra att umgänge inte alls bör äga rum och i andra fall att umgänge bör ske, men under särskilda former. Motiven motsäger varandra och det blir oklart vilket värde som ska tillmätas uttalanden om umgänge, eftersom umgängesstöd, som nämnts ovan, inte kan garantera att barnet undgår risk. Detta kan innebära att riskens betydelse begränsas till vårdnadsfrågan och inte nödvändigtvis utesluter umgänge, vilket i sin tur kan innebära möjliggörande av fortsatt våld, se avsnitt 4.3. Barnkonventionen, en stor del av doktrinen och delvis motiven till 2006 års reform talar för att risken för att barnet far illa ska överväga andra aspekter av barnets bästa. Även begreppet barnets bästas flexibla karaktär framhåller att

riskerna att barnet far illa ska dominera, då flexibiliteten syftar till att låta barnskyddet omfatta fler barn – inte färre. Å andra sidan riskerar diskussionen om vilken vikt risken ska ges att bli överflödigt, då risknivån är så hög att det i princip aldrig förelegat någon konkret risk som fått betydelse för avgörandet av sakfrågan på någon nivå i rättstillämpningen. På ett rättsteoretiskt plan pekar alltså omständigheterna mot att risken bör väga tyngre än övriga aspekter för att överensstämna med barnets bästa. Detta har inte implementerats i rättstillämpningen. Däremot kan rättstillämpningen inte anses rättsstridig, då rättskällorna inte stipulerar klara krav på vilken vikt risken att barnet far illa ska ges.

Officialprincipens betydelse

Undersökningen visar att officialprincipen är en viktig faktor för att uppfylla barnets bästa i vårdnadsprocessen, eftersom den stadgar rättens skyldighet att förvissa sig om att beslutsunderlaget är tillräckligt för att beslut ska kunna fattas till barnets bästa och innebär en skyldighet att verka för barnets beskydd. Officialprincipen är dessutom den princip som ger möjlighet att skydda svagare part och utjämna processuella obalanser mellan parter.

I undersökningen framkommer emellertid ett antal faktorer som ger anledning att ifrågasätta hur rätten uppfyller officialprincipen i vårdnadsfall där barn riskerar att fara illa. Ett sådant exempel är domstolens benägenhet att ta föräldrars överenskommelser för gott, utan att kontrollera om överenskommelserna är förenliga med barnets bästa. Både Rejmer och förarbeten har ifrågasatt detta. I min rättsfallsundersökning kom föräldrarna i ett fall överens om gemensam vårdnad och regelbundet umgänge för riskföräldern. HovR dömde i enlighet med överenskommelsen utan att i domskälen ange vilka avvägningar som gjorts, trots att vårdnadsutredningen funnit den ena föräldern varken lämpad som vårdnadshavare eller umgängesförälder med hänvisning till risk för att barnet kan komma att utsättas för fortsatt våld. I fyra HovR:s domar begränsades domstolens prövning av risken m.h.t. tecken på samarbete mellan föräldrarna. Minsta benägenhet till samarbete mellan föräldrar i undersökningen ledde alltså till att risken avfärdades eller förminskades med hänvisning till föräldrarnas samarbete, och att utredningen av risken begränsades. En förklaring till denna förskjutning av fokus från risk för våld mot barn, till samarbete mellan föräldrar kan vara att den vårdnadsrättsliga utgångspunkten är att processen är till för att lösa konflikter mellan föräldrarna. Målet med processen är att få föräldrarna att nå en samförståndslösning, eftersom detta förutsätts vara till barnets bästa. Min uppfattning är att när våld eller övergrepp i nära relation föreligger, råder en så stor maktobalans mellan parterna att överenskommelser inte bör vara ett alternativ. Risken att överenskommelsen kommit till stånd genom tidigare våld eller hot, måste ses som påtaglig. Rätten bör i allra högsta grad undvika att befästa överenskommelser som kan härledas ur en förälders utövande av makt och kontroll över familjen genom hot eller våld. Denna maktobalans utgör ett undermåligt samarbetsklimat, vilket Rejmers resultat visar då många föräldrar som slutit överenskommelser på detta sätt återkommer till rätten i nya processer. Vid överenskommelser mellan föräldrar eller vid tecken på samarbetsförmåga mellan föräldrar är det således av yttersta vikt att rätten förvissas sig om att beslutsunderlaget är tillräckligt, annars kan domstolen inte anses till fullo beakta risken att barnet far illa.

Officialprincipens fullgörande kan ifrågasättas även gällande ansvaret att verka för att inte utelämna barnet åt föräldrarnas agerande i vårdnadsprocessen, genom det primära utredningsansvaret. Det framgår i undersökningen att domstolen kan anses brista i utredningen av risken då domstolen ofta förminskar våld till konflikt mellan föräldrar. Detta förfarande aktualiserar föräldrarnas sekundära utredningsansvar, d.v.s. att själva påvisa att risken för att barnet far illa föreligger. Barnet utelämnas på detta sätt till föräldrarnas agerande i tvisten. Överförandet av bevisansvaret kan öppna upp för falska anklagelser och påstått våld, som behandlas i avsnitt 8.3. Undersökningen visar att offren vid våld i nära relation kan åläggas ansvaret att själva nå upp till den höga risknivå som stipuleras i vårdnads mål och även för vilken allvarlighetsgrad som tillmäts våldet. Offer som t.ex. försökt ta kontakt med förövaren efter en uppgiven våldshändelse ledde till att själva våldets betydelse reducerades. Offren ges på detta sätt ansvar för förövarens handling.

Även innehållet i domstolens beslutsunderlag kan kritiseras, eftersom domstolen anmärkningsvärt sällan använder sig av möjligheten att styra vårdnadsutredningen så att den uppfyller rättens informationsbehov. Inte heller inhämtas alltid kompletterande utredning. I min egen rättsfallsundersökning inhämtade HovR kompletterande vårdnadsutredning eller snabbyttrande i endast två fall. I ett fall tillkom grunden risk att barnet far illa i HovR och ändå inhämtades ingen ny utredning. Ovan redogjorda brister i domstolens officialansvar riskerar att leda till schablonmässiga bedömningar av barnets bästa, eftersom beslutsunderlaget och utredningen av våld inte är tillräckliga för att kunna utföra individuella bedömningar av barnets bästa.

Domstolens redovisning av riskbedömningar

HovR genomförde inte vid något tillfälle, i min egen undersökning, en tydlig tvåstegsprövning av risken. Ett agerande som även kritiserats av 2014 års vårdnadsutredning där man fann att det i flertalet av de granskade fallen var svårt att avgöra om riskbedömning gjorts. Genom att risken inte tydligt redovisas eller argumenteras kring i domskälen, försvåras granskningen. I flertalet fall var det därför svårt att ta ställning till om domstolen gjort en riskbedömning eller inte och i flera av domarna var det dessutom svårt att utläsa anledningen till varför domstolen funnit att risken inte var konkret. Detta måste anses undermåligt i förhållande till Barnkonventionens krav på en tydlig redovisning av hur barnets bästa har uppnåtts och vilka faktorer som varit avgörande. 2014 års vårdnadsutredning fann dock att riskbedömningarna uppnådde en tillfredsställande nivå, trots att de i flertalet av de granskade fallen fann det svårt att avgöra om riskbedömning gjorts. När det är svårt att avgöra om riskbedömning gjorts är det näst intill omöjligt att avgöra om dessa riskbedömningar når upp till en tillfredsställande nivå. Min slutledning är att om jag inte kan utröna om domstolen har gjort, eller delvis har gjort, en riskbedömning, har förmodligen inte ett seriöst ställningstagande till risken gjorts. Bristen i redovisningen av de granskade domskälen leder i sin tur till att mina resultat kan innefatta felkällor gällande hur domstolen verkligen resonerar.

Brister i vårdnadsutredningarna

Vårdnadsutredarnas största problem har visats sig vara att identifiera och värdera vad som kan utgöra risker för barn och hur dessa ska beaktas i det enskilda fallet, vilket kan vara en anledning till varför rätten i sin tur inte i tillräckligt hög grad beaktar risken att barn far illa vid beslut. Kunskap om psykologiska och sociala förlopp är inte ett yrkeskrav inom domarkåren, men anses ingå i socialsekreterarens kompetens. Detta förhållande gör rätten beroende av socialsekreterarens kunskap och illustreras av att domstolen ofta följer vårdnadsutredarens rekommendationer. När vårdnadsutredningarna varierar i innehåll, omfattning och kvalitet varierar även rättens förutsättningar att kunna göra en självständig bedömning av utredningen. I vårdnadsutredningarna i min egen undersökning ansågs våld sannolikt ha förekommit i sex fall, men lades till grund för rekommendation i två, vilket exemplifierar att vårdnadsutredarna sällan använder sig av grunden risk att barnet far illa som grund för rekommendation till rätten.

Handboken om vårdnadsmål, som behandlats under avsnitt 4.2.1, stipulerar att upplysningar om våld och ställningstagande till våld har stor betydelse för handläggning och rekommendationer i vårdnadsmål. Dock föreskriver handboken samtidigt att våldsupplysningar inte ska hanteras ingående av socialsekreterare, och att sekreterarna inte ska klarlägga misstankar eller anklagelser om våld mot en förälder. Denna omständighet leder till att socialsekreterare kan komma till diametralt skilda slutsatser beroende på vilken del av handboken de förlitat sig på, och beroende på vilka personliga utgångspunkter och värderingar de har. Vårdnadsutredningar som inte ingående utreder eller tar ställning till risken att barn utsätts för eller bevittnar våld försvårar naturligtvis för rätten att besluta i enlighet med barnets bästa, och resulterar i att våld riskerar att gå oupptäckt. När utredaren kan hänvisa till att uppgifter om våld inte ska klarläggas eller hanteras ingående enligt handboken om vårdnadsmål, reduceras digniteten av handboken som redogör för forskning om våld i nära relation, se avsnitt 4.2.2. Beaktar inte vårdnadsutredaren risk för våld, riskerar rätten således att gå miste om viktig och nödvändig information för att kunna beakta risken för att barnet far illa och fatta beslut till barnets bästa.

Juridifiering och adekvat kompetens

Omständigheten att rätten inte tillförs adekvat kompetens genom vårdnadsutredningarna, vilket Barnkommittén bl.a. kritiserat Sverige för, är ytterligare en faktor som talar för att riskbedömningarna inte uppfyller barnets bästa. Vårdnadsutredningarnas kvalitet är avhängig utredarens kompetens och omdöme. Det framkommer i undersökningen att de minst erfarna socialsekreterarna ofta hamnar inom barnskyddsområdet och vårdnadsutredningar, vilket kan vara problematiskt. Det faktum att rättsvetenskapen inger och åtnjuter större förtroende än socialvetenskapen vid handläggningen av vårdnadstvister, skapar en tendens hos vårdnadsutredarna att utreda barnets bästa utifrån rättsliga kriterier och rättskällor, istället för sociologiska kunskaper. Därmed uppstår en juridifiering av vårdnadsutredningarna. I rättsfallsundersökningen speglas detta genom att bara tre fall hänvisar till sociologisk forskning, istället används rättskällorna frekvent. Diskrepansen mellan vårdnadsprocessen och socialvetenskapen ger upphov till Brunos paradox mellan barnskyddsområdet och

vårdnadsområdet. Utgår vårdnadsprocesserna från rättskällor istället för sociologi, ses inte våldet som ett problem i samma utsträckning. Undersökningen visar att rättskällorna inte är anpassade för att upptäcka våld eller ta ställning till om våld sannolikt förekommit eller hur det manifesterar sig för det enskilda barnet. Vikten av att rätten tillförs andra kompetenser utöver juridiken understryks bl.a. genom barnets bästas flexibla karaktär, som utformats i syfte att följa kunskapsutvecklingen. Detta ska tillgodoses av socialsekreterarnas kompetens inom socialvetenskap, vilket alltså utgör en absolut förutsättning för att rätten ska kunna göra adekvata riskbedömningar och ta beslut som är till barnets bästa. När rätten inte tillförs spetskompetens genom vårdnadsutredningarna, uppstår ett isolerat juridiskt förfarande som saknar anknytning till den samhälleliga verklighet som ska regleras.

Den alltför höga risknivån, att risken inte ges avgörande betydelse, brister i officialprincipen och i redovisningen av riskbedömningar, samt juridifieringen av vårdnadsutredningarna som förhindrar att adekvat kompetens når rätten, utgör hinder för att till fullest kunna beakta risken att barnet far illa. Därmed kan man ifrågasätta om Sverige i realiteten vidtar alla lämpliga åtgärder som återfinns i artikel 19 i Barnkonventionen, för att förhindra våld mot barn.

8.2 Sociologisk forskning och riskbedömningar

Ovan framgår att domstolen inte tillförs den kompetens som är nödvändig för att fatta adekvata beslut till barnets bästa. I detta avsnitt behandlas därför hur den sociologiska forskningen skulle kunna inverka på domstolens sannolikhetsbedömningar och avvägningar när det gäller våld i nära relation. Här förs även diskussionen om hur väl domstolens sannolikhetsbedömningar sammanfaller med de kunskaper som finns inom sociologin och besvarar frågan om våld utgör högre risk än vad som framkommer i domstolens bedömningar.

Barns behov vid förekomst av våld

Den sociologiska forskningen antyder att våld i nära relation utgör specifika fall där barn har specifika behov, och därmed kräver andra rättsliga utgångspunkter än vid generella vårdnadsfall där våld inte förekommer. Detta blir av stor vikt vid avvägningen mellan risken att barnet far illa och kontaktprincipen. Kontakt med våldsföräldern saknar enligt forskningen positiv effekt för barn som utsatts för eller har bevittnat våld, eftersom våldsföräldern ofta brister i föräldraförmåga även utöver användandet av våld, som beskrivs i kapitel 4.3.

Undersökningen visar dock att risken för att barnet far illa ofta underordnas barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrar, bl.a. genom HD:s praxis. Undersökningen av HovR:s domar vittnar om att kontaktprincipen presiderar över risk för att barnet utsätts för våld inom vårdnadstvister. I två domar uttalade HovR uttryckligen att barnets behov av kontakt övervägde risken att barnet far illa, vilket ledde till att risken hanterades bl.a. genom umgängesstöd. I hälften av domarna i undersökningen utdömdes umgänge trots att

förekomsten av våld konstaterats sannolik, antingen i domskälen eller i vårdnadsutredningen, och i tre av dessa domar utdömdes även gemensam vårdnad för att tillförsäkra barnet kontakt med båda föräldrarna. Hälften av domarna och vårdnadsutredningarna konstaterade även att barnets kontakt med riskföräldern var viktig, trots att föräldern sannolikt utsatt barnet för våld. I min undersökning av rättsfallen fann jag att vissa argument som används för att styrka behovet av kontakt, inte omvänt används för att styrka risken att barnet far illa, vilket gör att resonemanget haltar. Detta illustreras av följande exempel: när en förälder avstått från att söka upp den förälder som levt skyddat med barnet, underlättade detta för beslut om kontakt och ansågs minska risken att barnet far illa, men då förälder röjt sekretesskyddet och tagit reda på var familjemedlemmarna befann sig ledde detta inte till uteslutande av kontakt.

Således står emfasen på kontaktprincipen vid fall av våld i stark kontrast till forskningsutvecklingen. Rädslan att utan godtagbar anledning avskärma barnet från kontakt med den ena föräldern och argumentet att detta är en ingripande åtgärd i familjelivet, kan delvis förklara den höga risknivån i vårdnadsfall. Men eftersom presumptionen inom forskningen är att kontakt inte är till barnets bästa i dessa fall, ter sig risknivån omotiverat hög. Dessutom framhåller den sociologiska forskningen att risken alltid ska vara avgörande och inte vägas mot barnets behov av kontakt, något som även Singer och Kaldal instämmer i.

Separationsvåld

I undersökningen framkommer att vårdnadsprocessens aktörer tenderar att beakta våld i ljuset av föräldrarnas separation. Detta är problematiskt, eftersom våldet då ses som övergående och därmed inte som en faktor av betydelse för avgörandet av vårdnadsfrågan.

Vårdnadslagstiftningen ska baseras på aktuell forskning. Forskningen har i flera utredningar belagt att det är ytterst ovanligt att en förälder som inte tidigare brukat våld börjar göra det i samband med separationen, bl.a. står detta i socialtjänstens handbok om våld. Handboken betonar att våld sällan är en engångsföreteelse och att våld ofta trappas upp med tiden, särskilt våld mot kvinnor är i hög grad upprepat. Utifrån denna forskning där sannolikheten för att våld fortsatt sker och att våld i högsta grad är knutet till utövaren, inte till separationskrisen, ter sig rättstillämpningen och vårdnadsutredningarnas slutsatser anmärkningsvärda. I HovR:s domarna ansågs risk endast föreligga i ett fall och vårdnadsutredningarna använde grunden risk endast i marginellt större utsträckning. När få fall avgörs utifrån risken att barnet far illa, kan detta vara ett tecken på att aktörerna fortsatt tolkar våld som separationsvåld.

Sannolikheten för att våld upprepas i framtiden ter sig således avsevärt högre utifrån forskningens perspektiv, än utifrån det rättsliga perspektivet. Forskningen belägger dessutom att våld i nära relation ofta underdrivs eller förringas av de inblandade, vilket motiverar en lägre risknivå och beviskrav än rådande praxis.

Marginaliseringen av våld

Tolkningen av våld i ljuset av föräldrarnas separation leder, som vi sett ovan, till att våldet marginaliseras i vårdnadsprocesser. Tre domar och fyra vårdnadsutredningar refererade till våld som en konflikt mellan föräldrarna, oavsett om våldet var riktat mot ena föräldern eller

mot barnet. Detta minskar professionella aktörers incitament att ingående pröva risken för att barnet far illa, och ger en felaktig utgångspunkt vid riskbedömningen. Marginaliseringen av våld bidrar till att våldet förblir oupptäckt och kan anses vara en av orsakerna till Barnkommitténs kritik mot Sveriges förmåga att hantera våld mot barn. Förarbetet till 2006 års reform uttalar att en enstaka våldshandling inte bör anses utgöra en risk för att barnet i framtiden kommer att fara illa med våldsföräldern, vilket motsägs av forskningen som menar att detta bidrar till marginaliseringen av våld. Att en enda våldshandling kan förändra hela familjemiljön och barnets behov av trygghet, är forskningens ståndpunkt. Psykiskt våld genom underliggande hot om fysiskt våld, kan skapa lika skadliga miljöer för barnet som om våld använts vid upprepade tillfällen. Detta talar både för att sannolikheten att våld upprepas och att skadeeffekten av enstaka våld är högre än vad det rättsliga perspektivet hävdar och vad som återspeglas i riskbedömningarna. En enhetlig forskningsbaserad definition av våld kan vara påkallad, eftersom vad som utgör våld och vad som bedöms bli dess effekt varierar med de professionella aktörernas subjektiva uppfattningar.

8.3 Missbruk av påstått våld

I detta avsnitt kommer analysen att beröra frågan om hur rätten ställer sig till påstått våld som riskfaktor och om rätten försöker motverka incitamenten för föräldrar att hävda våld för att vinna processuella fördelar, istället för att förutsättningslöst utföra riskbedömningar och använda sig av grunden risk för att barnet far illa.

Den vanligt förekommande tendensen inom vårdnadsprocesser, rörande föreställningen att våld utgör falska anklagelser i hopp om att vinna processuella fördelar, saknar stöd i forskningen. Tvärtom visar alltså forskningen att våldet snarare underdrivs eller förnekas av de utsatta och att våldsutövare ofta använder våld för att vinna fördelar. Likafullt ger undersökningen för handen att föreställningen om missbruk av påstått våld fortfarande presiderar inom rättsväsendet, både genom Singers uttalande och i SOU 2017:6. 2014 års vårdnadsutredning fann att en vanlig motivering till varför TR valde att lägga samarbetssvårigheter till grund för sina beslut, just var att uppgifter om våld ansågs vara påståenden eller falska anklagelser. Då både min och flera andra undersökningar funnit samarbetssvårigheter vara en vanlig grund för avgörandet av vårdnadsfrågor, indikerar detta att ytterst få fall de facto hanteras som våld i vårdnadsprocesser. Påståenden om våld är således vanligare än våld, enligt den rättsliga uppfattningen. Min rättsfallsundersökning stärker bilden av detta, eftersom det är vanligt att domstol och vårdnadsutredare refererar till uppgifter om våld som påståenden, vilket också görs i många av rättskällorna. Konsekvenserna kan således bli att våldet inte betraktas som verkligt och inte närmare utreds eller läggs till grund för beslut, då rättstillämparen aktivt försöker motverka incitamenten för föräldrar att påstå våld.

Flera domskäl i rättsfallsundersökningen tyder på att vårdnadsutredningar och domskäl är ofullständiga, om det inte utreds eller påpekas huruvida våldsuppgifterna rör sig om en

förälders otillbörliga påverkan för att vinna fördelar i tvisten. I få fall bedömdes dock uppgifter om våld röra sig om en förälders otillbörliga påverkan på tvisten. Påverkan fick desto större betydelse när det rörde en förälders oro, då oron ansågs påverka barnets inställning till den andra föräldern negativt. Den oroliga föräldern ansågs mindre lämplig p.g.a. förmodad oförmåga att tillgodose barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna. Den ena förälderns oro kan alltså utgöra en fördel för en utpekad riskförälder. Detta skiljer sig från Kaldals resultat som visade att en förälders oro, när den ansågs obefogad, lades till grund för bedömningen att begränsa barnets kontakt med den andra föräldern för att öka barnets trygghet, se avsnitt 3.4. I en sådan bedömning presiderar kontinuitetsprincipen över kontaktpincipen. Diskussionen kring påverkan kan därmed anses fortsatt imminent inom rättsväsendet, dock har jag i min undersökning inte funnit något forskningsstöd som ger anledning till misstanke om falska anklagelser om våld. Varken SOU 2017:6 eller Singer anger några vetenskapliga källor som bekräftar att det finns anledning till oro för missbruk av påstått våld. Att påstått våld så ofta refereras till kan därför anses egendomligt.

Som tidigare nämnts kan överförandet av bevisansvaret från rätten till parterna i ett vårdnads mål öppna upp för falska anklagelser och påstått våld, då föräldrarna själva ska agera för att bevisa våld. Konsekvensen blir i de flesta fall att barnets bästa kommer i andra hand.

Den rättsliga regleringen utgör grunden för hur individen tillåts agera för att säkra tryggheten för sitt barn. Med utgångspunkt i de tio undersökta HovR:s domarna, bör en förälder som vill skydda sitt barn mot våld i hemmet således i första hand samarbeta med våldsutövaren, underlätta umgänget med denne och samtidigt i ett tidigt skede; innan separation - eftersom våld vid separation bedöms mindre graverande då det kan anses övergående - göra en anmälan till myndighet, helst polismyndigheten. Att bryta barnets utsatta position genom att förflytta barnet ur våldssituationen, är inte att rekommendera, då detta är ett handlande som kan inverka negativt i bedömningen av lämplig förälder, och kan leda till att den man hävdar förgriper sig på barnet istället tilldöms vårdnad. Att visa oro inför situationen kan vändas emot en, genom formuleringen att oron är skadlig för barnet och att man därmed bedöms mindre lämplig som förälder. Detta är minst sagt förvirrande. I min rättsfallsundersökning fann även jag att den juridiska logiken inte alltid är lätt att följa.

8.4 Skyddat boende och sekretessmarkering

Skyddat boende och sekretessmarkering är ett relativt outforskat område inom juridiken. Kärnfrågorna rörande personer i vårdnadstvister som lever skyddat berör dels det faktum att sekretessmarkering anses vara en administrativ åtgärd som saknar rättsverkningar, men som alltså i realiteten ges stor betydelse för vårdnadsfrågan; och dels att sekretessmarkering och skyddat boende kan ge anledning till misstanke om att ena parten missbrukar skyddet för att vinna fördelar i vårdnadstvister.

Skyddat boende och sekretessmarkering är av stor betydelse för utgången i vårdnadsfall. I min rättsfallsundersökning fann jag betydande variationer i hur vårdnadsutredare och domstol bedömer skyddet. I fyra fall ansåg vårdnadsutredaren att skyddet hade avgörande betydelse för vårdnadsfallet, medan domstolen endast i ett fall delade denna uppfattning. Däremot ansåg domstolen att skyddet i tre fall hade en indirekt avgörande betydelse, genom att skyddet hade skapat en kontinuitet mellan förälder och barn. I domstol användes skyddet alltså oftast för att döma till fördel för kontinuitetsprincipen. Mamman var den som levde skyddat med barnen i samtliga analyserade fall, och i samtliga fall erhöll mamman också ensam vårdnad. Resultatet överensstämmer med utredningen från 2014 års vårdnadsutredning. I vårdnadsutredningarna ges alltså omständigheten att familjen lever skyddat ofta avgörande betydelse. Skyddet utgör dock en egen omständighet som sällan kopplas till risken att barnet far illa, utan istället används som ett omöjliggörande av det gemensamma föräldraansvar som krävs för gemensam vårdnad och ibland ett omöjliggörande av umgänge, med argumentet att skyddet då riskerar att röjas. Även domstolen använder sig ibland av detta resonemang. Skyddet kan sägas nyttjas som ytterligare en grund för barnets bästa, och aktörerna undviker återigen att använda sig av grunden risk för att barnet far illa och undviker därmed att konstatera att föräldrar utgör en risk för barnet.

Detta är ett fascinerande resultat eftersom skyddet då bildar en egen bedömningsgrund för barnets bästa. En viktig konsekvens av att skyddet används som en självständig grund vid ställningstagandet i vårdnadsfrågan är att behovet av skydd, d.v.s. risken att barnet far illa, inte motiveras och att skyddet då kan framstå som obehövt eller som ett verktyg för att vinna fördelar i tvisten. Detta kan vara anledningen till kritiken från 2014 års vårdnadsutredning, där det framfördes att skyddet missbrukas och att skyddsbehovet sällan bedöms. En möjlig förklaring kan vara att skyddet används som bedömningsgrund när risk antas föreligga för våld eller övergrepp, istället för att motivera beslutet eller rekommendationen genom skyddsbehov och genom att ta ställning till risk. När däremot domstol eller vårdnadsutredare inte anser att våld eller övergrepp sannolikt förekommit, kan detta leda till en prövning av personens skyddsbehov och ett ställningstagande till att konkret risk inte föreligger att barnet far illa. Vårdnadsutredarnas benägenhet att använda skydd som en självständig grund för rekommendationen i vårdnadsfrågan kritiserades i ett fall av domstolen, som uttalade att utredningen tydligt måste klargöra skyddsbehovet för att omständigheten skyddat boende eller sekretessmarkering ska få inverkan på rättsens beslut. Detta visar således att vårdnadsutredningarnas benägenhet att inte ta ställning till risken, utan enkom till skyddet, kan vara anledningen till varför rätten inte ger skyddet betydelse vid avgörande av sakfrågan eller väljer att använda sig av kontinuitet istället för risk vid avgörandet.

Skydd kan ibland ligga till grund för att styrka förekomsten av våld, dock är det alltså vanligare att skyddet används som en självständig grund för ensam vårdnad och utesluter umgänge. Skyddet kan även innebära att utebliven kommunikation eller samarbete vid ensam vårdnad inte läggs den skyddade föräldern till last, eftersom det måste ses naturligt att detta inte sker m.h.t. skyddet.

Det görs även gällande att skyddat boende och sekretessmarkering används för att vinna processuella fördelar, genom att styrka uppgifter om våld och skapa kontinuitet för förälder och barn, samt avskärma barnet från kontakt med den andra föräldern. Men skyddet kan naturligtvis, å andra sidan, vara absolut nödvändigt för att skydda barn och förälder från brott mot liv och hälsa. Att leva skyddat är ett högt pris att betala och en stor påfrestning för barn. I vissa fall är skyddet så påfrestande att barn hellre riskerar att utsättas för att någon skadar dem än att fortsätta leva under skydd. Man kan därför förmoda att en förälder som väljer att leva skyddat verkligen lever under stark press eller hot i vardagen. Risken för missbruk av skydd begränsas dessutom av den hårda konkurrens som råder om platserna på skyddat boende. Platsbristen bör ställa höga krav på socialtjänstens initiala riskbedömningar innan placering, och minskar förutsättningen för enskilda att på egen hand söka sig till skyddade boenden utan att en objektiv skyddsbedömning gjorts. I min rättsfallsundersökning hade skyddsbedömning gjorts i fyra av sex fall, i övriga två fall framgick det inte i vårdnadsutredningen hur skyddet erhållits. Beviljandet av sekretessmarkering kräver att skyddsbehovet styrks av ytterligare utredning utöver partens egna uppgifter och löpande riskbedömningar ska göras under tiden man befinner sig på skyddat boende, vilket begränsar risken för missbruk. 2014 års vårdnadsutredning redovisar emellertid att vissa aktörer anser det för enkelt att få och behålla skydd, samt att de misstänker att skyddet missbrukas. Det saknas vetenskapliga källor som stöd för påståendet, vilket borde betyda att misstankarna inte ska ge utslag i rättstillämpningen förrän konkreta bevis föreligger som stödjer en presumtion om missbruk. Frivilligorganisationer motsäger påstående om missbruk och anser att sådana indikationer saknas, samt att det istället bör bli enklare att erhålla skydd. Konsekvenserna av att skyddsbehovet inte tas på allvar kan vi läsa om i aftonbladets artikelserie om pappor som mördat mammor.

Min rättsfallsundersökning visar att det är vanligare att domstolen misstänker missbruk av skydd än att vårdnadsutredare gör det. Anses missbruk föreligga visar undersökningen på att skyddet inte ska inverka på vårdnadsfrågan. Skyddet betraktas även som skadligt för barnet och anses bidra till bristande föräldraförmåga hos den skyddade föräldern. En vårdnadsutredning indikerade missbruk av skydd. Utredaren uttalade då att eftersom inget hänt mamman under den tid hon levte skyddat med barnet och m.h.t. barnets behov av kontakt med pappan, skulle självständigt umgänge ske trots att det innebar att skyddet röjdes. Detta blev även HovR:s beslut. Domstolen berörde inte ens det faktum att domen betyder att mamman inte fortsatt kan leva skyddat från pappan som de facto dömts för misshandel. Slutsatsen att skyddet inte längre anses nödvändigt i vårdnadsutredningen, då pappan p.g.a. skyddet inte haft möjlighet att skada familjen, vilar på tvivelaktiga grunder eftersom risken torde återuppstå så snart skyddet upphör. En paradox skapas när vårdnadsutredaren anser att behov saknas, samtidigt som en annan del av socialtjänsten fattat beslut om skyddsbehov. Att rätten och vårdnadsutredningen röjer mammans skydd kan delvis anses gå emot JO:s uttalande om att förälder och barns skydd inte får röjas ens vid gemensam vårdnad.

8.5 Förslag på hur bristerna kan åtgärdas

Jag är inte ensam om min kritik gällande beaktandet av risken att barnet far illa i vårdnadstvister. Forskningen tyder på omfattande brister i hanteringen. Det stora tolkningsutrymmet som ges till fördel för barnets bästa är beroende av individuella värderingar och kunskaper hos vårdnadsutredare och domare, vilket både kan vara ett problem och en tillgång. Detta är inte något högprioriterat område,²⁸⁰ men ett område som år 2016 rörde totalt 6088 vårdnadstvister²⁸¹ och inkluderar samhällets mest skyddsvärda grupp, barnen.

Flera lösningar har föreslagits för att åtgärda bristerna med riskbedömningar. En mindre ingripande åtgärd vid bedömningen av barnets bästa i vårdnadstvister är att lyfta ut risken att barnet far illa ur helhetsbedömningen av barnets bästa. Därmed ökar möjligheterna att risken får en avgörande betydelse och en mer utförlig bedömning och redovisning. I undersökningen framkommer att domstolens beslutsunderlag inte innehåller den kompetens som är nödvändig för att avgöra barnets bästa, vilket inte kan åtgärdas enkom genom att lyfta ut risken att barnet far illa. När domstolen inte tillförs adekvat kompetens om barn och barns behov vid våld i nära relation innebär det att riskbedömningens utgångspunkter, sannolikhetsbedömningar, samt risknivå inte kan anses korrelera med verkligheten. En vital åtgärd är därmed att återföra sociologiska kunskaper till vårdnadsutredningarna och höja det socialvetenskapliga kunskapsfältets dignitet. Detta ökar förutsättningarna för ett bättre beslutsunderlag och en mer förutsättningslös bedömning, så att bedömningar baserade på kunskap kan göras. När rätten upphöjs, som undersökningen påvisar, och rättskällor väger tyngre än sociologiska källor minskar processens förmåga att uppnå sitt syfte, eftersom den skiljs från verkligheten den har att reglera. Genom att återförena juridiken med verkligheten kan en förändring ske då nya legala utgångspunkter kan skapas och förfarandet kan verka för de särskilda behov som uppstår vid fall av våld. En mer omfattande kompetens som följer kunskapsutvecklingen förhindrar att subjektiva värderingar blir utslagsgivande i vårdnadsfall och ökar förutsättningarna för mer förutsättningslösa och adekvata riskbedömningar.

Ytterligare en åtgärd som har diskuterats i flera motioner är att införa familjedomstolar. Syftet med detta är att de domare som dömer i vårdnadstvister ska ha specialiserad kunskap och erfarenheter av vårdnadstvister.²⁸² I teorin välkomnar jag denna åtgärd då förutsättningarna för korrekta och välunderbyggda bedömningar ökar. Handläggs barnskyddsärenden i en och samma process ökar förutsättningarna för en effektivare och mer integrerad handläggning, vilket innebär att skyddsåtgärder kan vidtas i ett tidigare skede. En total reformation av vårdnadstvisters handläggning är dock en tidskrävande process och en helt ny domstol tar

---

²⁸⁰ Johansson, Peter, Vårdnadstvister ökar – ”Juridiken är ett otroligt trubbigt instrument för de här konflikterna”, Dagens juridik (utg.), 2016-06-20, <http://www.dagensjuridik.se/2016/06/vardnadstvister-okar-juridiken-ar-ett-otroligt-trubbigt-instrument-de-har-konflikterna>, lydelse 2018-01-01.

²⁸¹ Domstolsstatistik 2016, Domstolsverket, 2016, s. 14.

²⁸² Mot. 1985/86:So204, Inrättandet av familjedomstolar; mot. 2017/18:322, Inrättandet av familjedomstolar; mot. 2007/08:Ju436, Familjedomstolar.

lång tid att etablera också efter dess införande. Det finns även risk att ingen förändring kommer till stånd i bedömningarna utan en förändring av lagstiftningen.

9 Slutsats

Undersökningen tyder således på att domstolen på ett effektivare sätt skulle kunna beakta de riskfaktorer som framkommer i riskbedömningen i vårdnads mål i förhållande till barnets bästa.

Det rättsliga perspektivet indikerar att risknivån och dess beviskrav är för höga i förhållande till barnets bästa och att risk att barnet far illa i princip aldrig ges avgörande betydelse vid bedömningen av barnets bästa. Brister i domstolens officialansvar medför hinder när domstolen beaktar om risk föreligger för att barnet far illa.

Det kan även konstateras att rätten inte tillförs den externa kompetens som krävs för att kunna göra adekvata riskbedömningar och avvägningar i enlighet med barnets bästa. Detta får som konsekvens att juridiken förlorar kontakt med den verklighet den ska reglera och kan riskera att bli ett autonomt system skiljt från forskningens observationer och resultat. Sociologin motiverar en lägre risknivå än den som speglas i rättstillämpningen och anser att risken att barnet far illa ska ges avgörande betydelse. Föreställningar om missbruk av påståenden om våld och övergrepp utgör en central del av riskbedömningarna, trots att forskningen dementerar dess förekomst.

Skyddat boende och sekretessmarkering har stor betydelse vid avgörandet av barnets bästa, men används oftast av vårdnadsutredare som en självständig grund för rekommendationer, istället för att inkluderas i bedömningen av risk. I majoriteten av fallen lade domstolen skyddet till grund för avgöranden i enlighet med kontinuitetsprincipen.

Källförteckning

Offentliga tryck

Författningar

Folkbokföringslag (1991:481)
Föräldrabalk (1949:381)
Lag (1991:483) om fingerande personuppgifter
Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)
Socialtjänstlag (2001:453)
Regeringsform (1974:152)
Rättegångsbalk (1942:740)

Propositioner

Prop. 1981/82:43	Om ändring i brottsbalken (åtalsregler vid misshandel)
Prop. 1981/82:168	Om vårdnad och umgänge m.m.
Prop. 1990/91:8	Om vårdnad boende och umgänge
Prop. 1992/93:139	Om olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn
Prop. 1997/98:7	Vårdnad, boende och umgänge
Prop. 2002/03:53	Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.
Prop. 2005/06:99	Nya vårdnadsregler
Prop. 2006/07:38	Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor
Prop. 2009/10:232	Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige
Prop. 2009/10:192	Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn
Prop. 2012/2013:175	Vissa frågor om behörighet för personal i hälso- och sjukvården och socialtjänsten
Prop. 2013/14:178	Förstärkt skydd av personuppgifter för hotade och förföljda personer

Statens offentliga utredningar

SOU 1995:60	Kvinnofrid. Betänkande av Kvinnovåldskommissionen
SOU 1995:79	Vårdnad, boende och umgänge. Betänkande av Vårdnadstvistutredningen
SOU 1997:116	Barnets bästa i främsta rummet: FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige. Barnkommitténs huvudbetänkande
SOU 2001:72	Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda. Betänkande av Kommittén mot barnmisshandel
SOU 2002:71	Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer. Betänkande av Personsäkerhetsutredningen
SOU 2005:43	Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar del A och B. Betänkande av 2002 års vårdnadskommitté
SOU 2006:65	Att ta ansvar för sina insatser: socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor. Betänkande av utredningen om Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor
SOU 2015:55	Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Slutbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor

SOU 2015:69	Ökad trygghet för hotade och förföljda personer. Betänkande av Trygghetsutredningen
SOU 2015:71	Barn och ungas rätt vid tvångsvård del A. Slutbetänkande av Utredningen om tvångsvård för barn och unga
SOU 2017:6	Se barnet!. Betänkande av 2014 års vårdnadsutredning

Motioner

Mot. 1985/86:So204	Inrättandet av familjedomstolar
Mot. 2007/08:Ju436	Familjedomstolar
Mot. 2017/18:322	Inrättandet av familjedomstolar

Kommittédirektiv

Dir. 2016:99	Ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende
--------------	--

Praxis

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 709
 NJA 1986 s. 338
 NJA 1987 s. 48
 NJA 1988 s. 448
 NJA 1992 s. 93
 NJA 1994 C5
 NJA 1995 s. 727
 NJA 2000 s. 345
 NJA 2003 s. 354
 NJA 2006 s 26
 NJA 2009 s. 798

Hovrätten

RH 1989:82
 Svea HovR T 4961–16
 Svea HovR T 8580–16
 Svea HovR T 10776–16
 Svea HovR T 565–17
 Göta HovR T 2892–16
 HovR för Övre Norrland T 151–17
 HovR för Nedre Norrland T 1273–16
 HovR för Nedre Norrland T 489–16
 HovR för Västra Sverige T 5032–16
 HovR för Västra Sverige T 1010–16

Tingsrätten

Stockholms tingsrätt T 8946–16
 Alingsås tingsrätt T 916–16
 Södertälje tingsrätt T 2857–15

Myndighetspraxis

JO 1994/95 s. 504

Internationella dokument

United Nations, Committee on the Rights of the Child, General comment No. 12, The right of the child to be heard, (CRC/C/GC/12), fifty-first session, 1 July 2009.

United Nations, Committee on the Rights of the Child, General comment No. 13, The right of the child to freedom from all forms of violence, (CRC/C/GC/13), 18 April 2011.

United Nations, Committee on the Rights of the Children, General comment No. 14, The right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration, (CRC/C/GC/14), sixty-second session, 29 May 2013.

United Nations, Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden, (CRC/C/SWE/CO/5), 6 March 2015.

Litteratur

Bruno, Linnéa, Ofriidstid: faders våld, staten och den separerade familjen, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, 2016.

Brännström, Lars, Riskbedömningar i samband med utredningar om vårdnad, boende och umgänge, Socialstyrelsen, 2007.

Cocozza, Madeleine, Barns rätt till skydd: en bristande konstruktion, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 126–133.

Dahlstrand, Lotta, Eriksson, Maria, Fröberg, Linda, Ombudets roll i tvister om vårdnad, boende och umgänge – en balansakt i pedagogik, psykologi och medling, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 136–146.

Ekbrand, Hans, Separationer och mäns våld mot kvinnor, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, 2006.

Eriksson, Maria, I skuggan av pappa: familjerätten och hanteringen av faders våld, Gondolin, Stehag, 2003.

Eriksson, Maria, Våld, familjerätt och barns utsatthet i förskola och skola, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 157–171.

Forsell, Anna, Better safe than sorry?: quantitative and qualitative aspects of child-father relationships after parental separation in cases involving intimate partner violence, Sociologiska institutionen, Örebro universitet, 2016.

Janson, Staffan, Jernbro, Carolina, Långberg, Bodil, Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: en nationell kartläggning 2011, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Karlstads universitet, 2011.

- Jernbro, Carolina, Janson, Staffan, Våld mot barn 2016: en nationell kartläggning, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm, 2017.
- Kaldal, Anna, Standardiserade metoder för att bedöma risk i ärenden om vårdnad, boende och umgänge, Juridisk tidskrift, 2012–13, s. 540–562.
- Kaldal, Anna, Parallella processer: en rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål, Jure, Stockholm, 2010.
- Leijonhufvud, Madeleine, Barnets bästa eller vuxnas intressen: hur gör vi när vi måste välja?, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 289–294.
- Mathiesen, Thomas, Rätten i samhället: en introduktion till rättsociologin, upplaga 1:3, Studentlitteratur, Lund, 2005.
- Nilsson, Åsa, Behovet av en rättssäker riskbedömning, Juridiska fakulteten, Lunds universitet, 2016.
- Rejmer, Annika, Vårdnadstvister: en rättsociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund, 2003.
- Rejmer, Annika, Barnets bästa i vårdnadstvister, Cederborg, Ann-Christin & Warling-Nerep, Wiweka (red.), I Barnrätt: en antologi, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 367–375.
- Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne material, metod och argumentation, upplaga 3:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2015.
- Schiratzki, Johanna, Vårdnad och vårdnadstvister, Norstedts juridik, Stockholm, 1997.
- Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, Studentlitteratur, upplaga 6:1, Lund, 2002.
- Schiratzki, Johanna, Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige: en rättsvetenskaplig undersökning, upplaga 2, Iustus, Uppsala, 2005.
- Schiratzki, Johanna, Mamma och pappa inför rätta, Iustus, Uppsala, 2008.
- Schiratzki, Johanna, Föräldraansvar i välfärdsrätten: om vårdnad, vårdnadstvister och barnskydd, upplaga 1:1, Norstedts juridik, Stockholm, 2013.
- Singer, Anna, Barnets bästa: om barnets rättsliga ställning i familj och samhälle, upplaga 6:2, Norstedts juridik, Stockholm, 2012.
- Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge: bestämmelserna i föräldrabalken och närliggande regler, upplaga 1:2, Norstedts juridik, Stockholm, 1998.
- Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge: samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser, upplaga 4, Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

Myndighetspublikationer

Domstolsstatistik 2016, Domstolsverket, 2016.

Familjerätten och barnet i vårdnadstvister: uppföljning av hur 2006 års vårdnadsreform slagit igenom i socialtjänstens arbete, Socialstyrelsen, 2011.

Fristad från våld: en vägledning om skyddat boende, Socialstyrelsen, 2013.

Oskyddad: Barn och ungdomar om att leva med skyddade personuppgifter, Barnombudsmannen, 2012.

Socialstyrelsens kungörelse om upphävande av allmänna råden (SOSFS 2012:4) om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge, HSLF-FS 2017:46.

Vårdnad, boende och umgänge: Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt, Socialstyrelsen, 2012.

Våld: Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer, Socialstyrelsen, 2016.

Elektroniska källor

Edblom, Kristina, Mördaren behåller vårdanden, Aftonbladet (utg.), 2009-05-06, ”<https://www.aftonbladet.se/nyheter/dodadekvinnor/arkiv/article11806063.ab>”, lydelse 2017-11-21.

Johansson, Peter, Vårdnadstvisterna ökar – ”Juridiken är ett otroligt trubbigt instrument för de här konflikterna”, Dagens juridik (utg.), 2016-06-20, <http://www.dagensjuridik.se/2016/06/vardnadstvisterna-okar-juridiken-ar-ett-otroligt-trubbigt-instrument-de-har-konflikterna>, lydelse 2018-01-01.

Jourstatistik 2015, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (utg.), ”<https://www.roks.se/index.php/fakta-och-statistik/jourstatistik-2015>”, lydelse 2017-11-21.

Kanakaris, Zana, Persson, Olga, Lineo, Luis, Berglund, Clara, Inci, Zozan, Farliga slutsatser om barn i vårdnadstvister, Svenska Dagbladet (utg.), 2017-03-8, ”<https://www.svd.se/farliga-slutsatser-om-barn-i-vardnadstvister>”, lydelse 2017-11-02.

Rättsligvägledning, Skatteverket (utg.), ”<https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2016.9/330544.html>”, lydelse 2017-11-02.

World Health Organization (utg.), Child maltreatment, ”<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>”, lydelse 2017-11-03.

Registrering och examinationstillfällen

Hillevi Dahlin Kretz registrerades för första gången på kursen HRO800 höstterminen 2017 och har därmed inte omregistrerats någon gång och inte deltagit i något tidigare examinationstillfälle.